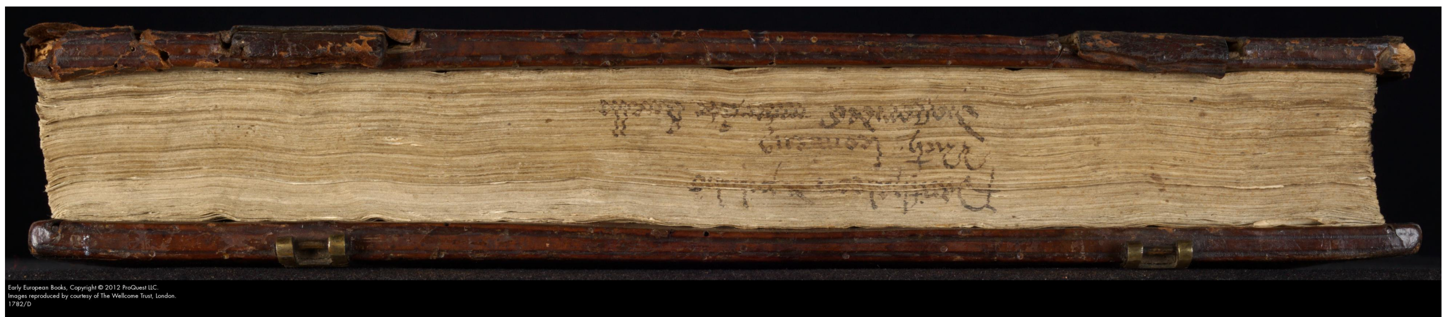

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
1782/D

4719

Pillulariuz omnibus medicis q̄z neceſſariuz
clariſſimi doc. magiſtri Panthaleonis.
Summa lacticiniorū completa omnibus ido
nea eiuſdem doctoris.
Cautele medicorum non inutiles clariſſimi
docto. magiſtri Gabrielis zerbi veronēſis.

Cum Priuilegio.

31

¶ Panthaleonis p̄clari medici Pil lularium feliciter incipit.

Um inspi
cerem fragilitatem
humane nature:q̄
tum propter supe/
riores impressiões
tum propter con/
trarietatez corpus
hominis cōponē/
tiuz vt sunt humo
res ⁊ elementa:tuz
propter varietatez
rerum non natura
lium eidem corpo/
ri ineuitabiliter oc
currentium ⁊ intus ⁊ extra vltra causas preter natu/
ram passibilis redditur. Ita vt a minimis etiam cau/
sis alterantibus fatigetur ⁊ plerumqz a proprio tempe
ramento remoueatur(vt omnis tenet schola medico/
ruz). Ideo opusculum facere institui in actu practico
iudicio meo vtilissimum. Quod licet ad conseruandā
sanitatem : ⁊ preseruandum ne corpora in egritudi/
nes prolabantur principaliter valeat. non parum ta/
men proderit etiam ad ipsas egritudines extirpādas
maxime cronicas : quarum plures cum dei auxilio:
qui solus sanat langores omnes:⁊ sine quo bonuz nul
lum fieri potest:notabiliter minoraui:immo ⁊ plures
perfecte sanaui. ¶ Uerum in primis clementiam diui
nam exposco: Inuocando etiam diuum Panthaleo/
nem martyrem ⁊ clarissimum medicum intercessorez
vt ingeniolum meum illuminare dignetur ad scriben
dum que ad sanitatem humani generis conueniunt.
dehinc dirigere posteros qui huic adherebunt doctri/
ne vt eorum opera ad fines intentos felici prosperita
te deducat. ¶ Sed quoniam hic tractatus ad pluri/
mas se extendit egritudines : ⁊ cum paucis scriptis
omnibus egritudinibus satis fieri non possit(scienti/
fice dico). Ideo breuitati inherendo aliqua pretermit
tam generalia que in hac materia nedum vtilia sunt
verum necessaria.

¶ Et primo qđ loqui intendo cū viris doctis:qui pri
mo complexiones hominum annotabunt: regiones:
etates:tempora anni:formas:artes:virtutes:consue/
tudines: repletiones : ⁊ sinthomata de quibus prin/
ceps noster quarta primi capitulo tertio amplissime
tractat: ⁊ sine quibꝰ non bene posset medicus operari.

¶ Secundo premitto ꝙ plures sunt egritudines pen
dentes a multa ⁊ grossa materia que etiam aliquando
est in locis remotis:ad quam euacuandam fortiores
medicine aut pillule requirerentur q̃z iste quas infra
describere intendo. Et sic vbi isti casus reperient̄ lau
do procedatur cum digerentibus ⁊ euacuantibus for
tioribus : iuxta canones locis proprijs perquiren/
dis. Et si quid postea de materia remanserit. poterit
cum infrascripta doctrina ⁊ ordinandis pillulis eua/
cuari.

¶ Unum tamen commemoro quod guta cauat lapi/
dem ⁊c. ⁊ consequenter ꝙ stat etiam in multa mate/
ria has paulatinas euacuationes conuenire:maxi/
me dum coniungitur aliqualis virtutis debilitas : ⁊
eo maxime cuz princeps noster in locis q̃z plurimis
doceat materias grossas paulatine digerere ⁊ pau/
latine euacuare. Nec curo de multis allegatiōibus in
hoc opusculo.

¶ Premitto Tertio ꝙ licet in corpore temperato ⁊
debite recto pauce valde generentur superfluitates
ad quas euacuandas non requirerentur medicine cū
solum exercitium debite administratuz sufficeret. Iu
xta principis sententiam: tertia primi capitulo de ex
ercitio dum dicit.

¶ Exercitium est motus ⁊ cetera. ⁊ subdit. ad quē cōuersus s̄m sue equa litatis modū ⁊ hora sua nullo indiget medicaminū que in materialibꝰ egri/ tudinibus sunt necessaria.

¶ Uerum quia paucissima corpora temperata reperiū
tur:alia vero a temperamento lapsa plurima quorum
aliqua magis temperamēto proxima:aliqua vero ma
gis distantia aut per simplices complexiones aut cō
positas:tam totius corporis q̃z particulariuz mēbro/
rum omittendo etiam compositiones que non parum
faciunt in sanitate conseruanda ⁊ amissa recuperādas
que quidem corpora ita a temperamento lapsa etiam
naturaliter:licet per debitam administrationem rerū
non naturalium : etiam conseruari possint si sana sint
⁊ in sua naturali dispositione talia remanere per om/
nes suas etates. Tamē quia difficile est attingere me
dium. teste philosopho ethicorum primo. Si quis be/
ne considerat non bene regi corpus potest quin pecca/
tum accidat in quanto vel in quali ⁊ sic ne superfluita
tes alique generentur:dico etiaz vltra eas quas a qua/
libet digestione quantūcūqz naturali resecari oportet:
que quidem superfluitates ⁊ ita dietim paulatine cō/
geste tandem virtutem aggrauabunt ⁊ aliquam cau/
sabunt egritudinem s̄m humorum naturam ⁊ mem/
brorum suscipientium dispositionem. Hinc euenit ꝙ
aliqui passiones arteticas:alij dolores renales:intesti
nales:stomachi:epatꝭ:splenis:vesice:pectoris: guttu/
ris:lingue ⁊ aliarum partium capitis: febres:oppila
tiones:⁊ huiusmodi patiuntur.

¶ Premitto Quarto ꝙ pro preseruatione ab huius/
modi dispositionibus ⁊ remotione harum superfluita
tum:tam antiqui practici q̃z moderni ordinant vniuer
sales purgationes semel aut bis in anno quas ad veri
tatem non reprobo cum multis quodāmodo necessa/
rias videam:verum dico etiam aliquibus non prodes/
se: dico si fiant cum medicinis laboriosis aut scamo/
neatis vt faciunt cōmuniter practicantes. Nam cum
plurimi reperiantur hodiernis temporibus habētes
complexiones ⁊ stomachos debiles quibus certum
est medicinas scamoneatas:aut alias fortes ipsis esse
nociuas. certum est si talibus dentur huiusmodi medi/
cine:licet sequatur iuuamentum ex parte euacuatio/
nis:insurgit tamen nocumentum ex parte debilitatio
nis:quod forte erit prestantius iuuamento. ⁊ sic debili
tato stomacho cuz alijs virtutibus naturalibus sequi/
tur noua reaggregatio superfluitatuz: vnde infra pau
cum tempus erit reaggregata tanta materia ꝙ neces/
se erit aliam facere euacuationem ad quam etiam vl/
terior ⁊ maior sequetur debilitatio:⁊ sic noue materie
accumulatio. dico etiam procedente medico cum con
fortantibus quantum fieri poterit saltem in pluribus
ita continget:⁊ sic tandem virtus perducetur ad non
gradum.

¶ Isti sermões elici põt ex textu principis tertia primi doctri. scđa caplo. j. Et ad veritatem hec fuit causa que fantasiã meã excitauit ad consulendum ⁊ ordinandum pillulas in quibus nulla est venenositas: immo cõfortatio omniũ virtutũ que cõfortãdo euacuãt omni die aliquas superfluitates itavt nõ possit fieri in corpore tãta materierũ accumulatio que possit aut fouere aliquã preexistentẽ egritudinẽ aut aliquã de nouo inducere que nõ faciliter ⁊ cito sanetur.

¶ Et hanc credo fuisse mentem. d. Mesue in suo đ appropriatis capitulo de aloe. dum dicit.

nõ parũ ꝓdest singulis diebꝫ vti Aloe.

¶ Et qui assiduat acceptionẽ ei⁹ diebus ꝯtinuis nõ videt i corpore suo nec in instrũis sensuum suorũ egritudinez que nõ sit babilis sanari: ⁊ preseruat a putrefactiõe: ita ꝙ etiã cadauera ⁊c.

¶ Et nota ꝙ ista auctoritas non parum facit pro opinione mea videlicet ꝙ omni die possit pillula exhiberi vt latius infra deducetur.

¶ Uerum quia plures visi sunt contradicere ne pillule tales exhibeantur vt fuerũt in curia Illustrissimi do. ducis Britanie aliqui medici maxime. d. magister Oliuerius qui alias legerat in monte Pessulano vir sane doctissim⁹. Ideo volo hanc primo absoluere questionem. Utrum scilicet dari possit vna pillula elefangina: gratia exempli aut consimilis etiam in qua sit granum vnum vel duo reubarbari aut agarici trociscati vel similium ante cenam ⁊ continuando omni die. Et vt questio melius dilucideẗ arguo primo ad ptes.

¶ Et primo ad partem negatiuaz sic quia. Ex tali cõmixtione medicina attrahitur simul cum cibo ad venas ⁊ sic poterit sanguinẽ inficere aliqua mala q̃litate

¶ Secundo. In tali cõmixtione impeditur cibi digestio ⁊ operatio medicine cum natura non bene possit vtriqꝫ vacare: ⁊ sine natura: nec cibi, digestio: nec medicine operatio fieri potest.

¶ Tertio. Id non est fiendum quod est causa descensus cibi a stomacho ante ipsius digestionem: sed exhibitio pillule ante cibum est multotiens causa huiusmodi descensus: ergo non est exhibenda: consequentia nota cum maiori: ⁊ minorem dicunt multi se vidisse ad experientiam ꝙ post talem exhibitionem ante cenam de mane videbant vnam partem egestionis aut chilosaz aut cibalẽ: sicut etiã egomet aliq̃n vidi.

¶ Quarto arguitur sic. Tales pillule notabiliter tendunt ad calidum. sed multa sunt corpora quorum cõplexio excessiue calida aut habentia stomachuz calidũ aut epar aut cor aut renes: ⁊ sic etiam in febrientibus ⁊ alijs preternaturaliter ad calidũ discraxiatis in quibus iste pillule nullo modo conuenire videntur: quia discraxia calida augeretur.

¶ Quinto. In regiõibus calidis tempore calido etate calida maxime si regimine calido vtantur etiam nõ conuenire videntur.

¶ Sexto. De natura aloes est aperire venas sꝫ multa sunt corpora in quibus est periculum de apertione vt sunt mulieres apte incurrere superfluum fluxum menstruorum: ⁊ homines superfluum fluxum emoroydarum: in quibus casibus aloes maxime cũ illis speciebus elefanginis posset: imo de facto superflue prouocaret quare saltim in istis casib⁹ minime cõueniret.

¶ Septimo arguo auctoritate principis quarta primi capitulo quinto, vbi prohibet medicinam cõmisceri cum cibo dum dicit.

¶ Oportet ergo ne medicie potator comedat vel bibat donec medicina suam perficiat operationem.

¶ Et sic non erit cõmiscenda cum cibo.

¶ Octauo arguo auctoritate Mesue in capitulo de aloe dum dicit.

¶ Est de tarde solutionẽ facientibus quare oportet vt sumẽs ipsum cibari differat.

¶ Et sic cum cibo misceri non debet.

¶ Nono arguo auctoritate principis ⁊ Mesue in capitulis proprijs de aloe: vbi ꝓhibẽt ipsum exhiberi tẽpore frigido quare videẗ saltꝫ nõ omni tpe cõuenire.

¶ Decimo arguo ꝙ non omni die ex textu principis quarta primi capitulo quinto: dum dicit.

¶ Amplius nature nõ est faciẽda cõsuetudo bibẽdi medicinã cũ qua sit necesse mollificare ventrẽ: qꝛ fieret consuetudinaria: ⁊ boc babẽs ad impedimentum mali finis proueniet.

¶ Et sic non omni die est exhibenda.

¶ Undecimo arguo etiaꝫ auctoritate principis tertia primi doctrina secunda capitulo primo dum docens necessitatem euacuationis nisi fiat exercitium dicit.

¶ Nobis necesse est ergo eas ꝓculdubio euacuare. earũ autẽ euacuatio ꝺm plurimũ nõ cõpletur nisi cũ medicinis fiat venenosis que ꝓculdubio naturam debilitãt: que etiã si venenose non essent non posset esse quĩn eas bibere nature laboriosum esset.

¶ Ecce quomodo medicine etiã non venenose laborem prestant: ⁊ sic nõ omni die conueniunt.

¶ Isti ⁊ cõsimiles auctoritates ⁊ rõnes induxerunt ⁊ presentialiter inducunt plures medicos ad non assentiendum dationi istarum pillulaꝝ ante cibum: ⁊ multominus omni in die.

¶ Ad partẽ tñ appositã est primo experiẽtia rerũ magistra. Naꝫ totiens ⁊ tã longo tpe exhibui dictas pillulas in Italia ⁊ ptibus vltramõtanis: vt in sabaudia burgũdia: alamania: flandria: britania: ⁊ francia in quibus omnibus ꝓuincijs practicãdo exhibui nec reperi de centũ vnũ cui fecerint nocumẽtũ: ⁊ sunt hodiernis tẽporibus mille homines saluo pluri qui ipsis pillulis dietim fere vtunẗ reperiẽtes notabile iuuamentum. Nec credat aliquis eandem esse receptam. nam vt apparebit notabiliter variantur.

¶ Probo etiaꝫ ratione sic. id exhiberi põt qđ aliquid de superfluo euacuat sine aliquo nocumẽto: imo cum cõfortatione omniũ membroꝝ. sed talis est vel esse potest hec pillula: ergo ⁊c. consequentia nota cum maiore: ⁊ minor pꝫ ex presupposito ⁊ clara etiã apparebit in responsione argumentorum.

¶ Nunc arguo auctoritatibus. Et primo Nicolai qui in suo antidotario componit pillulas ante cibum ⁊ post cibum in quibus aloes etiam non iotus ingreditur: ⁊ reubarbarum in satis bona quantitate: si ergo ille

go ille concedi possunt ergo ⁊ pillula elefangina ⁊ ante ⁊ post cibum.

¶ Item princeps noster prima tertij illo elegantissimo capitulo. Cum materiaꝫ. describens pillulas asayeret docet ipsas exhibere eunti dormitum licet aliqui glosent sine cena. vsus tamen communis practicantium exhibet post cenaꝫ etiam cibo existente in stomacho. Et ꝙ post cenam possit exhiberi pillule: patet auctoritate Joannis damasceni in afforismis suis dum dicit sic.

¶ Cuꝫ quis vult purgare caput aut cerebrū aut instrumenta sensuū pillulis maioribꝰ idest grossioribus ⁊ post cenā eunti dormitū datis faciēdū est.

¶ Et similis fere sententia habetur a Rasi sexta particula suorum afforismoꝝ dum dicit.

¶ Medicinas accipere q̄ caput purgant post cenam cū dormiendi est tēpus magis est conueniens.

¶ Item Mesue in antidotario describens pillulas lucijs maiores dicit ꝙ presumitur super ipsis etiam sine abstinentia: nec potest melius intelligi q̄ꝫ de cibo: ergo ⁊ ante ⁊ post exhiberi possunt. ⁊ certum est ipsas esse fortiores q̄ꝫ sint pillule elefangine: vt patet inspicienti descriptionem.

¶ Item inde Mesue in capitulo de aloe dicit.

¶ Et qui assiduat acceptionem eius diebus continuis nō videt in corpore suo nec in instrumētis sensuum suorū egritudinem que non sit habilis sanari: ⁊ sic patet ꝙ possumus vti omni die: ⁊ per consequens a fortiori pillulis elefanginis.

¶ Arguo nunc ꝙ possint cōmisceri cum cibo: auctoritate principis secundo canonuꝫ in capitulo de aloe. dum dicit.

¶ Et quando assumūtur de eo mane ⁊ sero pillule permixte cum rectificātibus ipsum soluunt ventrē ⁊ non corrumpunt cibum.

¶ Nescio si possent clarius loqui maxime cuꝫ species elefangine sint d̄ rectificātibꝰ ipsum aloes si rectificatione indiget: vt vult Mesue in cap̄lo proprio. Item princeps in quinto canonis tractatu nono describens pillulas fetidas alchindi. docet ipsas exhiberi in principio noctis cū aqua tepida: ⁊ dicit.

¶ Et sit super eas pulus conditus.

¶ Ecce quomodo ante cibuꝫ ⁊ in ipsis ingreditur turbith quare ⁊c̄. Item ibidem per mediam colūnam describens alias pillulas dicit: dantur cum vino ante cibum: ⁊ precipit ꝙ cibetur hora sua.

¶ Item infra per vnam colūnam describens pillulas fili vberet dicit.

¶ Et bibūtur omni die ac nocte hyeme ⁊ estate. Et tamen ingredit̄ aloes turbith ⁊ salgēma.

¶ Preterea Moderni omnes practicantes exhibent ʒ. j. vel circa cassie ante cibum licet dicāt aliqui ꝙ cassia potest conuerti in nutrimētum non sic autem pillula. hoc non obest quia medici ipsam exhibentes non querunt ꝙ conuertatur in nutrimētuꝫ: sed ꝙ euacuet aut leniendo aut etiaꝫ a proprietate. Sed vide qualis est proportio vnius vncie cassie ad vnam pillulam ex quibꝰ fiunt. vij. d̄ vna dragma cōmuniter. dico de istis pillulis que exhibentur ante cenam. vnde cum valde magis apta sit cassia ad deponēdum cibum indigestū lubricando q̄ꝫ possit pillula relinquitur ꝙ valde tutius pillula exhiberi possit q̄ꝫ cassia. Istud argumētuꝫ, licet persuasiuū sit fecit tñ aliquādo mutare sn̄iam aliquoꝝ medicoruꝫ qui nullo pacto assentire volebant: vt etiaꝫ vna sola pillula daretur ante cenam.

¶ Preterea moderni practicantes de quorum numero fuit ⁊ forte primus Bartholomeus de montagnana in consilijs suis elegantissimis non in vno solo: sed in pluribus cōmendat vnius pillule exhibitionem ante cenam maxime contra stipticitatem ventris ⁊ in multis alijs casibus. ⁊ claruꝫ est ꝙ ipse etiam fortiores cōcedit q̄ꝫ sint pillule elefangine: imo ī aliquibus apponit diagredium quod tamen ad veritatem facere non audeo. Auctoritas tamē tanti viri cogit ad assentiendum ꝙ nocere nō possit maxime quādo in valde modica quātitate poneret̄. quicquid tamen sit sufficit ꝙ pillula elefangina nō cōmixta alicui medicīe veneno se exhiberi potest ⁊ ante ⁊ post cenam.

¶ Plures alie rationes ⁊ auctoritates adduci possent pro hac parte quas gratia breuitatis omitto ⁊ sic videtur questio dubia.

¶ Respondendo igitur ad questionem credo partem affirmatiuam questionis esse veram presuppositis his que superius dicta sunt: ⁊ his que dicentur in responsione argumentorum partis negatiue: quibus solutis manifeste apparebit quāta vtilitas sequi possit ex vsu istarum pillularum ⁊ sine nocumento ⁊ si per aliquod erit multominus erit iuuamento.

¶ Ad primum igitur dum dicebatur ꝙ ex tali cōmixtione medicina attrahitur simul cum cibo ad venas ⁊ sic poterit inficere sanguinem aliqua mala qualitate ⁊ alios humores. dico duobus modis. Primo ꝙ non est necessarium ꝙ ista pillula trahatur cuꝫ chilo ad venas: quia non tantuꝫ cibo cōmiscetur vt oporteat vnū trahi cum reliquo: ⁊ causa est: q̄ assumpta pillula: tuꝫ propter ipsius grauitatem: tum propter figuram suam sphericam cito trāsit ad fundum stomachi vbi cōmuniter reperiuntur aliqui humores maxime flegmatici cum stomachus sit lacuna flegmatum ⁊ cum illis bene cōmiscetur: superueniente postea cibo ibi dissoluit̄ ⁊ stat donec perfecta digestione aperiatur portanariū ⁊ tunc egreditur pillula cum illis humoribus aut aliqua ipsoꝝ parte cum quibus cōmixta ⁊ inuoluta erat ⁊ sic nō attrahitur per meseraicas cum non sit res multum attrahibilis ratione conuenientie nec tantuꝫ cibo commixta ꝙ vt supra necesse sit ipsam simul attrahi. ⁊ idem dico dum erit in intestinis.

¶ Aliter dicere possum ꝙ etiaꝫ si attraheretur aut s̄m partez: aut s̄m totum ipsa tamen non inficeret sanguinem nec alios humores. Primo aliqua qualitate venenosa cum nullā in se habeat nec etiā qualitate manifesta: tum propter ipsius modicaꝫ quātitatem: tum etiam q̄ cum dubitamus de supercalefactiōe ex parte complexionis naturalis aut accidētalis regionis tēporis aut similium cōmiscemus cū dictis pillulis aliqua infrigidantia: vt manna tamarindi vt infra videbitur

⁊ sic calefacere non poterit.

¶ Ad scđm dum dicebat ꝙ impedit digestio cibi. Negatur: imo potius iuuat merito aromaticitatꝭ speciez elefanginaꝝ. Nec diuertit natura a digestione pp illā paruam pillulā que vt supra manet in fundo stomachi ⁊ pauca indiget actuatōe: imo calor nālis digerēdo cibuz actuat pillulā: ⁊ sic facile est nature vtrūqz facere.

¶ Ad tertiū dico ꝙ illa pillula nō faciet descēdere cibum indigestū: imo potiꝰ iuuabit ad celebrādā digōnez pp aromaticitatē vt supra: nec ita sunt stimulatiue virtutis vt cogāt stomachū expellere nō digesta.

¶ Ad experientiā aūt p alios: ēt p me aliqñ visum. dico hoc cōtingere posse pp multā humoꝝ repletionem incitantē expulsiuam stomachi ad expellendum: vnde exeuntibus humoribꝰ alique partes cibi que nondum digeste erant simul exeunt: ad qđ etiaz aliquādo iuuat stomachi debilitas. Et ideo dum video similes casus aut desisto p aliquos dies: aut addo de mastice in satis bona dosi: aut de mirabolanis: aut de vtriusqz: ⁊ tūc secure procedit. Preterea multa reperio corpora exuberantia in comedendo notabiliter a quibus ēt si aliqua portio cibi nōdum digesti expelleretur. nedū non noceret: imo manifeste prodesset.

Mastix et mirabola[ni] in stoma[cho] ...

Aliqñ indigesta expellere e stomacho nō oberit.

¶ Ad quartum ⁊ quintū simul respondeo. Et primo ꝙ ista parua pillula nō potest notabiliter calefacere cū ibi valde modicū sit de multitudine forme penes quā actio rei attenditur. Secundo dico magis medicinaliter ⁊ practice ꝙ medicus in ordinādo has pillulas cōsideret aut considerare dz: vt supradixi in responsione primi argumēti cōplexiones vniuersales ⁊ particulares tam naturales q̄z accidētales ⁊ alia de quibus in primo presupposito dictum est. Et sic ƀm exigentiā ordinat pillulas suas cōmiscēdo tamarindos ⁊ alia īfrigidantia vt supra. de febricitātibꝰ vero dico ꝙ in istis raro exhibent. Sed canonice ꝓcedi dz ƀm doctrinam principis prima quarti maxime in continuis ⁊ puris tertianis qm̄ in non puris signanter in multū elongatis a puris ⁊ alijs interpollatis: vt sunt quartane ⁊ alique flegmatice. reperi multotiens singulare iuuamētū dando vnam ante cenam diebus interpollationis vel quietis dūmodo sit bene cōditionata considerādo materiam: cōplexiones: ⁊ alia vt supra.

Raro exhiber[i] pillul[as] febricitantibus.

¶ Ad sextum de natura aloes est aperire venas ⁊c. Dico prīo ꝙ aloes qui ingredit dictas pillulas est lotus. ⁊ sic sunt resolute ille ptes subtiles que faciūt ad apertionem venaꝝ. Scđo dico ꝙ cū tales casus occurrūt in quibus est periculū apertionis venaꝝ: nō contenti de sola lotione aloes: cōmiscemꝰ etiā iuxta doctrinam Mesue aliqua prohibētia: vt bdeliuz: gūmi arabicum dragagātū masticē ⁊ talia que faciliter resistēt suprascriptis nocumētꝭ. ⁊ sic sequi pñt iuuamēta sine nocumentis. Tertio dicere possum ꝙ in illis casibꝰ possunt dimitti: de hoc ēt infra videbitur.

Aloes lotus nō adaperit venas ...

¶ Ad septimum dum arguitur auctoritate principis quarta primi.

¶ Opz ergo ne medicine potator ⁊c.

¶ Dico prīo ꝙ verba principis sonāt de medicina potabili. Sed credo ītellexerit de medicina laboriose soluente in qua sit aliqua venenositas: qꝛ talis attracta cum chilo ad epar ⁊ venas inficeret: aut inficere posset sanguinē aut alios humores aliqua mala qualitate ⁊ sic nocere posset ipsuz cibum inficiēdo. de ista aūt pillula secus est vt patet.

¶ Et si volumus saluare Montagnanaz qui apponit aliquādo dyagrediū: possumus dicere ꝙ ponit in taz modica quātitate ꝙ nocere nō pōt. princeps aūt intelligit de modica venenosa in notabili vel cōi quātitate vt dixi. Et siquis replicādo diceret ꝙ in tam modica quātitate nō opabit. ⁊ sic nullū seqtur iuuamētū. Possumꝰ dicere ꝙ lz merito modice q̄ztitatis ex se nō euacuaret tñ poterit fortificare virtutē solutiuā aloes sicut faciunt species elefangine ⁊c.

¶ Ad octauum auctoritate Mesue.

¶ Sumens ipsum cibari differt ⁊c.

¶ Dico ꝙ Mesue intelligit qñ volumus dare notabilem quātitatē ⁊ dosim cōem vt dragmaz vnā vel duas ex q̄ expectaremꝰ notabilez ⁊ ordinatā euōnez: tūc deberet differri cibus: nō sic est in casu nr̄o. Etiā possumus dicere ꝙ intelligit de aloe puro ⁊ solo. in pillula aūt nō est solū aloes. Utraqz rñsio satisfacit.

¶ Ad nonū qꝛ Aui. ⁊ Mesue ꝓhibēt exhiberi tpe frigido. Credo intelligāt in magna quantitate: qꝛ dubitant apertionez venarum facta reclusione caloris ad intra: ⁊ maxime si puruz exhibeat: sed hic multa essent dicenda que transeo.

¶ Ad decimuz ꝙ non omni die textu principis quarta primi.

¶ Non est facienda cōsuetudo ⁊c.

¶ Dico primo ꝙ princeps loquitur de medicina potabili. Nam dicit cōsuetudo bibēdi medicinā ⁊c. Nos aūt loquimur de pillulis. Sed qꝛ princeps aliqñ dicit pillulas esse bibēdas. dico secūdo ꝙ natura nō est fienda ꝯsuetudinaria ad aliqua violentantia vt essent medicine fortes ex quarū frequenti vsu deueniret ad exitum mali finis. Etiam princeps dicit cum qua sit necesse mollificare ventrem. vnde siquis vellet quottidie mollificare ventrem cū cassia deueniretur ad exitum mali finis. Sed ꝙ non possumus assuescere istis medicinis benedictis quaꝝ vsu etiam quotidiano sequi possunt plurima iuuamēta princeps nō ꝓhibet: sicut non ꝓhiberet vsum quotidianuz aromatici rosati aut similium. Uerum qꝛ dicit ab eo ꝙ consuetum est non fit passio. videtur adhuc stare difficultas ꝙ non sint continuande: quia nihil tandem operabūtur. Dico inherendo superius dictis ꝙ ista pillula non obstāte continuatione operabitur. sic etiam ex continuo vsu aromatici rosati stomachus frigidus ⁊ humidus semp confortabitur. Et sic dico ꝙ auctoritas principis intelligitur ꝙ a rebus fortiter aut violenter imprimētibus continuatis tandem natura nō patitur. Et hac ratione precipit quarta primi non esse standum super vna medicina. Et sic etiam. xvj. tertij precipit medicinas vermium variari. Et sic voluerunt aliqui venenū propter assuefactionē non ledere. Non sic autē de istis medicinis benedictis que ⁊ similies approximent eundem aut cōsimilez semper effectum inducūt: vt de aromatico rosato supradixi. Et ꝙ me mouet ad sic dicendum est quotidiana experientia tam in persona ꝓpria q̄z in alijs. Primo eniz in me ipso: iam annos septem dum vidi me intrasse senectutē: ⁊ cōsequēter virtutes oēs in dies magis debilitari arguebā: ꝙ ex necessitate stante equali regimine oportebat in me plures solito generari superfluitates. ⁊ cōsequēter ꝙ in aliquā inciderem egritudinē nisi harum superfluitatū fieret euacuatio. Et sic tutius agendo incepi capere de istis benedictis pillulis cōplexioni mee appropriatis q̄ tam a principio q̄z in medio etiā tempore ꝓ̄senti quasi vniformiter operate sunt ⁊ ꝓ̄sentialiter operatur. Nec dubito me perseruarūt a multis egritudinibus in quas

indubitāter

indubitãter incidissem attentis itinerationib⁹ longis per montes ⁊ alijs etiã inordinationib⁹ in modo viuẽdi. Nam in quãto ⁊ quali me aliqñ ⁊ sepe peccasse cõfiteor occurẽtibus etiã accidẽtibus aĩe non mediocriter excessiuis. Idem ẽt accidisse conspicio in pluribus alijs in quibus dicta pillula eque bene nunc operatur vti in principio faciebat.

❧ Ad duodecimũ qui est textus principis tertia primi qui dicit ꝙ bibere medicinas etiã non venenosas est laboriosum nature. dico ꝙ sumere medicinas etiã non venenosas est laboriosum nature vbi sumant̃ in tãta dosi ꝙ possint euacuare. gratia exempli agaricus describitur ab Auicẽna in de viribus cordis inter medicinas cordiales: tamẽ siquis caperet vnam vel duas dragmas maxime omni die: certũ est ꝙ esset laboriosum nature. nõ sic aũt est de ista pillula.

❧ Preterea princeps loco allegato docens necessitatem euacuationis q̃r ex necessitate in corpore etiaʒ debite recto generant̃ superfluitates vt ibi ostendit vult ꝙ euacuatio istarum superfluitatũ aut ipsorum resolutio est ꝯuenientior per exercitium q̃ʒ per medicinã. si fiat dicit ẜm sue equalitatis moduʒ ⁊ in hora ⁊c̃. Sed quis est hic ⁊ laudabimus eum. qui ita mensuret vitã suam quin generẽtur superfluitates ad quas euacuãdas non sufficeret exercitium.

❧ Nolo tamẽ negare possibilitateʒ quin bene possent superfluitates que in aliquo corpore generãtur per solum exercitiũ resolui. sed hoc est de possibilib⁹ longinquis. Sufficiat pro nunc ꝙ princeps vr̃ cõparare euacuationeʒ superfluitatuʒ per medicinas ad eãdem que fit per exercitium. ⁊ dicit istam meliorẽ de quo nõ dubito. Sed q̃r vt in pluribus solum exercitiũ non sufficit. Ideo laudo visum istaruʒ pillularũ quas princeps non diceret esse laboriosum.

❧ Spero plures rationes ⁊ auctoritates adduci possent pro parte negatiua ad quas tamẽ facile est respondere cũ fundamentis iam dictis.

❧ Restat inuestigare causas vnius cõtingentie quaʒ reperio in hac materia ⁊ erit in forma problematis. propter quid est: ꝙ si hec pillula exhibeat̃ ante cenam ĩmediate facit operationẽ cõuenientẽ. Si autem exhibeatur per vnam vel duas horas ante cenaʒ vel ante prandiũ non operatur vel saltim nõ eque bene. Ueritas problematis colligitur ad experientiam. Nam milies in actu practico hoc vidi.

❧ Hoc problema fecit me quãdoqʒ cogitare. Sed dicere possumus. ꝙ duʒ hec pillula exhibetur per duas horas ante cibum stante stomacho vacuo calor naturalis non habens aliud obiectum in qd̃ agat: agit in ipsam pillulam que propter ipsius debilem resistentiã faciliter spoliatur sua pauca virtute solutiua. ⁊ sic cessat operatio: vel saltim diminuit̃. Si autem statim succedat cibus stomacho ipsum amplectente calor naturalis agit in ipsum. ⁊ sic pillula nõ sustinet totam caloris naturalis actionem. sed vt supra manens in fundo stomachi paulatine liquefit ⁊ actuatur. ⁊ sic facta digestione ⁊ aperto portanario egreditur cuʒ aliquibus humoribus in fundo stomachi existentibus: ⁊ cuʒ ista etiam parua virtute solutiua potest mũdificare intestina. Nec credo ꝙ virtus sua attractiua se extendat ad membra remota: sed soluʒ ad extremitates meseraicarum in quibus frequenter alique superfluitates continentur que possunt faciliter euacuari etiã a debili medicina ⁊ maxime si virtus expulsiua meseraicarum fortis fuerit: quia tunc paucum sufficit adiutoriũ vt vult princeps decimaquarta tertij in capitulo cure oppilationum epatis dum dicit.

❧ Et qñqʒ mẽbro si virtuosuʒ est sufficit quodlibʒ adiutoriũ ad expellẽdũ.

❧ Et ista etiaʒ põt esse cã ꝙ plus euacuat in assuetis capere pillulaʒ q̃ʒ in nõ assuetis: qm̃ natura pcipiens ꝙ per illas extremitates meseraicaꝝ fit suauis euacuatio superfluitatũ temptat cõtinue ad ipsas extremitates aliquid superfluitatis transmittere.

❧ Et sic videre possumus rationeʒ apparẽtie inducte per pillulam ẽt cõtinuatã ꝙ non dimittit ipsius operationeʒ ĩmo potius per ꝯtinuationẽ auget̃ operatio. stante dico materia euacuanda. Et sic ad auctoritateʒ principis est satisfactũ. Et tu more Gentilis cõsidera siquẽ habes alium modum dicendi.

❧ Hec questio cuʒ suis dependentijs more digressionis proposita ⁊ ventilata fuit vt omnes aperte magis ĩtelligant fundamẽta quibus moueor ad has pillulas ordinandas: ⁊ ad hunc tractatũ perficiendũ quẽ Pillularium nominare volui. in quo statui describere pillulas q̃ vnicuiqʒ egritudini accõmodari poterũt. Nec describam compositionẽ illam singularissimã pillularum elefanginarũ me remittens ad illam quã bonus Mesue facit in suo de appropriatis distinctione decima capitulo primo. Quã quidem ⁊ ipsas pillulas ꝓpter ipsarum excellentiam ita elegi vt de ipsis basim faciam fere in omnibus receptis fiendis. Ueruʒ quia declinant non parum ad calidum: facio ipsas multotiens alterari cũ mãna: tamarindis: aut mirabolanis: ⁊ similibus vt infra videbitur. ⁊ magistraliter tempore compositionis pillulaꝝ addi facio. ℥. iij. vel. iiij. succi endiuie pro qualibet libra pillularum ⁊ facio exiccari ad solem. Et appello ipsas pillulas elefanginas cum succo endiuie ⁊ reperio ipsas valde vtiles in casib⁹ in quibus dubito supercalefactionẽ ⁊ maxime in temporibus ⁊ complexionibus calidis.

❧ Incipiam igitur cum Dei auxilio describere pillulas vnicuiqʒ complexioni pro conseruanda sanitate ⁊ preseruatione ne in egritudines labantur. Quas tamẽ receptas variare oportet ẜm etates virtutes tempora anni ⁊ alia superius dicta que medicus preoculis semper habere debet. Et poterunt iste pillule fieri maiores aut minores ẜm qd̃ operabuntur.

❧ Pillule conuenientes sanguineis.

❧ Recipe pillularum elefanginarũ cum succo endiuie. ʒ. iij. mãne granate. ʒ. ß. tamarindoꝝ. ʒ. j. misc. diligenter cum modico sirupo vio. formando. vj. vel. vij. pro. ʒ. capi potest vnam ante cenam.

❧ Pillule conuenientes colericis.

❧ ℞. pillularũ elefanginaꝝ cum succo endiuie. ʒ. iij. reubarbari electi. ʒ. ß. spice gra. iiij. tamarindoruʒ. ℈. iiij. misc. cũ sirupo violato si expedit fiant. vj. vel. vij. ꝓ ʒ. de quibus capi potest vna ante cenã ĩmediate. dico notãter si expedit. ⁊ ita sepe dicaʒ inferius: q̃r multotiens humiditas tamarindoꝝ sufficit ad incorporandum ⁊ reducendũ ad bonam formã: ⁊ tũc non opʒ apponere sirupum vio. q̃r fieret massa nimis liquida. hoc ergo notet̃ etiã pro receptis sequẽtibus.

❧ Pillule conuenientes flegmaticis.

¶ Recipe pillularuz elesanginarũ.ʒ.iij.agarici trociscati.℈.ij.masticis.℈.j.misc.cũ melle rosato fiãt.vj.vel.vij.pro.ʒ.⁊ da vnam ante cenam.

¶ Pillule conuenientes melancolicis.

¶ ℞ pillularum elesanginaruz.ʒ.iij.polipodij cohercini non corosi.folliculorum sene.ana.℈.j.masticis.℈.ss.misc.cum sirupo de fumoterre faciendo.vj.vel vij.pro.ʒ.⁊ da vnam ante cenam. Et iste sunt recepte cõmunes merito complexionuz naturalium: ⁊ prudẽs medicus poterit multas alias consimiles componere. Nunc venio ad ordinationez pillularum que sunt perseruatiue ab egritudinibus: ⁊ que etiã valebunt non parum in cura. Et primo incipiam a soda cum plures sint qui sodam paroxysmaliter patiũtur. Sed quoniaz soda prouenire potest a sola mala complexione sine materia: de ista hic loqui non intnedo.cum pillule parum aut nihil conferre possent. In ea autem que materialis est que aliquando est per essentiam aliquando per cõmunitatem.oportet videre que per cõmunitatem a quo membro: ⁊ illi attendere ponendo semper in pillulis aliquid quod aspiciat illud membrum quẽadmodum videbitur statim. Si vero sit per essentiaz aliquãdo sit a sanguine: ⁊ tunc alijs consentientibus conuenit flobotomia aliquando ab alijs humoribus.⁊ tunc si medicus videt notabilem repletionem vniuersalem aut particularem: debet facere euacuationes expectando distegionem si egritudo dat inducias: quia si materia esset furiosa aut multa deberet etiam non digesta euacuari. Signa vero quibus ista cognosci possunt hic ponere non intendo: sed proprijs locis requirantur. Nam nimis prolongarem. Etiam vt supradixi intendo loqui cum viris doctis qui requirere scient. Volo solum describere pillulas que valebunt ad aliqualem euacuationem materierum existẽtium in capite vt in cerebro ⁊ pãniculis suis ⁊ ad prohibendum aggregationem dictarum materierum vt hic dolor paroxysmaliter non redeat: ⁊ si presens sit etiam remoueatur aut saltim remittatur presupposita vt dixi vniuersali purgatione si necessaria fuerit ⁊ regimine conuenienti. Et ista que nunc dicta sunt de soda intelligãtur ẽt in alijs egritudinibus infra dicendis.

¶ Si ergo fuerit materia colerica in causa sode valde conuenirent pillule asayaret quas princeps describit prima tertij illo ellegantissimo capitulo. Cũ materiã. ⁊ licet princeps ponat descriptionem ingredientium nõ tamen dosat.verum Gentilis verus Auicẽne secretarius dosat hoc modo.

¶ Recipe pillule hyere.ʒ.ij.mirabolanoruz: citrinorum: masticis.ana.ʒ.j.aloes ad pondus omniuz ⁊ possunt confici cum melle rosato: aut cum sirupo violato secundum exigentiã. Et precipit princeps dari pillulam magnam vt cum mora perficiat operationez: ⁊ quod detur eunti dormituz: ne motus ⁊ vigilie impediant earum operationez. Et sic diceret iuuenis quod super leui medicina est dormiẽduz: vide si vis pulchras bonas ⁊ breues difficultates Gentilis in hoc passu: quia nõ intendo prolongare sermones.verum dicit princeps loco allegato si volumus vt educant materiã flegmaticam possumus addere stichados,turbith agaricum ⁊ similia. Et ex hoc textu accepi audaciam ponendi turbith sed in modica quãtitate vt apparebit inferius.princeps etiam docet addere scamoneã si volumus coleraz euacuare: sed vt supra non audeo permiscere scamoneam maxime si pillula debet cõmisceri cuz cibo.hoc tamẽ non parũ facit ad excusationẽ Montagnane cuz dicit textus quod detur eunti dormitũ. Licet vt dixi aliqui exponãt eunti dormitũ: videlicet sine cena.sed nolo etiã hic me vlterius extendere. Si vis tũ illum doctorẽ ita notabilem excusare faciliter facies.

¶ Et ad veritatem iste pillule conuenientissime sunt materia existente in capite. Nam fit euacuatio paulatiua materie coniuncte ⁊ etiam materie antecedentis. Interim etiam si oportebit poterit digeri materia cum sirupis ⁊ alijs iuxta doctrinam principis signanter in illo capitulo.

¶ Cum materiam.

¶ Particulariter nunc magis descendendo cuz soda est per cõmunitatem stomachi consideretur que materia peccat in stomacho ⁊ secundum illam ordinentur pillule. Et sic dico de alijs mẽbris apponẽdo semper aliquid in pillulis quod habeat respectuz ad illud membrũ: vnde sic facio ⁊ primo incipiendo a stomacho.

¶ Pillule contra sodam per cõmunitatem stomachi a materia colerica.

¶ Recipe pillularum de hyera simplici pillularuz elesanginarum. ana.ʒ.j.ss. reubarbari electi.ʒ.ss.tamarindorum.ʒ.j.mane granati.℈.ij.misc.diligenter ⁊ cum sirupo viol.si expedit fiant sex vel septem pro.ʒ. ⁊ si vis potes addere tria grana spice ⁊ potest capi vna ante cenam faciendo ipsam grossiorez vel minus grossam secundum quod operabuntur: quia satis est quod aliqualem faciant operationez maxime continuãdo. Et hec particula faciendo ipsam grossiorez ⁊c. intelligitur in omnibus receptis tam factis quam fiendis: quia non oportet semper replicare.suprascripta descriptio bona erit pro potentibus ⁊ nobilibus.pro alijs autem facere potes vt infra.

¶ Recipe pillularum elesanginarũ.ʒ.ij.pillularuz de hyera simplici.ʒ.j.tamarindorum.ʒ.j.ss.mirabolanorum citrinorum.℈.j.confice cum succo rosarum.vj.vel.vij.pro.ʒ.da vnam ante cenam continuando.

¶ Pillule alie in soda stomaticha a materia frigida.

¶ ℞ pillularũ elesanginarũ.ʒ.iij.agarici trociscati.ʒ.j.stichados mirabolanorum chebulorum.ana.℈.ij.masticis.℈.j.misc.cum melle rosato fiat vt supra.

¶ Pillule alie in soda stomaticha a materia melancolica.

¶ Recipe pillularum elesanginarum.ʒ.iij.polipodij electi soliculorum sene.ana.℈.j.masticis.℈.ss.misce.cuz sirupo viol.vel de fumoterre confice pillulas: ⁊ da vt supra. Et iste pillule etiam conuenirent vbi soda esset per cõmunitatem splenis.

¶ Pillule alie ad sodam stomatichã a materia frigida ⁊ sunt multum stomatiche.

¶ ℞ pillularum masticinarum descriptione Conciliatoris quarum descriptionem infra videbis.ʒ.iij.mirabolanorum chebulorum.ʒ.j.confice cum melle rosato ⁊ da vt supra.

¶ Omitto apostemata cerebri ⁊ pãniculorum suorũ: appoplexiaz: ⁊ similes egritudines in quibus iste pil-

lule

ſule parum ꝓdeſſe poſſent: ⁊ ideo in talibus egritudi/
nibus eſt ad ꝓpꝛia capitula recurrendū.
¶ Quia tñ vidi vſum iſtarum pillularum aliquādo cō
ferre in diſpoſitiōibus melācolicis: ideo aliquas po/
nam deſcriptiones quas valere expertus ſum.
¶ Et pꝛimo in mania vel melancolia pꝛoueniente a
materia melancolica ex aduſtione colere que lꝫ ſit mala
⁊ indigens foꝛtioꝛibus auxilijs tamē iuuare ſolēt qua/
rum deſcriptio talis eſt.
¶ ℞ pillularum elefanginarū cū ſucco endiuie. ʒ. iij.
ſ. thimi epithimi ana. ℈. i. reubarbari electi. ℈. ij. fo/
liculoꝝ ſene. ℈. ſ. ſpice ſemen aniſi ana. gra. iiij. tama/
rindoꝛum. ʒ. i. maſticis. ℈. i. confice cū ſyrupo viol᷑. aut
de fumoterre ⁊ da vt ſupꝛa.

¶ Pillule in melancolia ꝑ aduſtionē flegmatis q̄ etiā
valent ſi ꝓueniat a melancolia naturali.

¶ ℞ polipodij cohercini non coꝛroſi. ʒ. i. agarici troci/
ſcati. ʒ. ſ. foliculoꝛū ſene tartari loti ana. ℈. i. pillularū
elefanginarū. ʒ. iii. ſ. maſticis. ℈. i. Et ſi vis ipſas foꝛ/
tioꝛes adde lapidis lazuli bñ loti iuxta doctrinā Me/
ſue gra. xij. vel. xv. cum ſyrupo vel ſucco fumiterre cō/
fice pillulas. ⁊ da vt ſupꝛa. Sed nō ponas lapidē lazu/
lini ſi in coꝛpoꝛibus bñ robuſtis.
¶ In epilenſia que etiā cōmuniter eſt egritudo paro/
xyſmalis multotiens conueniunt iſte pillule ſaltē ad
pꝛolongandum aduentū paroxyſmoꝛuꝫ ⁊ ipſos abbꝛe
uiandos aut alleuiādos: vel ſit egritudo per eſſentiaꝫ:
vel per cōitateꝫ membꝛoꝛum inferioꝛuꝫ vt ſepe vide/
mus: ⁊ tunc ſemper ponendū eſt qđ reſpectum habeat
ad illud membꝛum. Et quia plurimuꝫ pꝛouenit a ma
teria flegmatica aut groſſis vapoꝛibus ab ea eleuatis
ideo incipiam ab ea.

¶ Pillule contra epilenſiam a materia flegmatica per
eſſentiam in cerebꝛo.

¶ ℞ pillularum de hyera ſimplici pillularum elefangi
narum ana. ʒ. iii. agarici trociſcati. ʒ. i. ſ. ſeminis ⁊ radi
cis peonie ana. ℈. i. mirabolanoꝛum kebuloꝛum. ʒ. i.
maſticis. ℈. i. confice cum ſirupo de ſtichados fac. vj.
pꝛo. ʒ. da vnam dum vadit doꝛmitum: ⁊ aliquādo vnaꝫ
ante cenam.

¶ Pillule contra epilenſiam per eſſentiam a colera
groſſa.

¶ ℞ pillularum elefanginarum pillnlarum de hyera
ſimplici ana. ʒ. ij. reubarbari electi: mirabolanoꝛum ci
trinoꝛum ana. ʒ. ſ. ſeminis peonie viſci cohercini ana
℈. i. tamarindoꝛum. ʒ. j. ſ. maſticis. ℈. ſ. miſc. ⁊ con/
fice pillulas. vj. vel. vij. pꝛo. ʒ. cuꝫ ſirupo viola. ſi opus
eſt ⁊ da vnam dum vadit doꝛmitum: ⁊ aliquando vnā
ante cenam.
¶ Si autem eſſet per cōmunitatem membꝛoꝛuꝫ infe/
rioꝛum videatur per ſigna a quo membꝛo. ⁊ circa illud
attendatur: iuxta doctrinam auctoꝛum: qꝛ vt dixi non
me intendo dilatare in hoc opuſculo. Ideo ſolum ali
quas deſcribam pillulas.

¶ Pillule contra epilenſiam per cōmunitateꝫ ſtoma/
chi a materia flegmatica.

¶ ℞ pillularum elefanginaruꝫ. ʒ. iii. agarici trociſca/
ti mirabolanoꝛū kebuloꝛum ana. ℈. ij. ſeminis peonie
maſticis ana. ℈. j. confice cuꝫ melle roſato. vj. vel. vij.
⁊ da vnam ante cenam ſingulis diebus. ¶ Et in hoc
caſu valent etiam pillule ſtomatiche deſcriptione Me/
ſue. ¶ Itē ⁊ pillule elefangine ſole ⁊ pillule maſticine
deſcriptiōe Cōciliatoꝛis in additionibus ſuis ad Me
ſue de diſpoſitionibus ſtomachi que etiam ſunt ſingu
lares ad plures diſpoſitiones tam ſupꝛadictas q̄ꝫ infra
dicendas. Nā Conciliatoꝛ ipſas laudat mirabil᷑ qua/
rum deſcriptio talis eſt.
¶ ℞ aloes optimi. ʒ. x. agarici trociſcati. ʒ. iiij. maſti/
cis. ʒ. iij. confice cuꝫ ſucco antilie cuius loco pono mel
roſatum ⁊ ad veritateꝫ ſunt mirabiles ⁊ experte. ¶ Si
autem materia foꝛet colerica loco agarici ponatur reu
barbarum apponendo. ʒ. j. tamarindoꝛuꝫ: ⁊ hoc modo
etiam rectificari poſſent iſte pillule maſticine ⁊ clarum
eſt ꝙ eſſent ſingulares: ⁊ aliquando expertus ſum vir/
tutes earum in magnatibus. ¶ Si autem vitio ſple/
nis poteſt apponi polipodium thuris epithimuꝫ folli/
culi ſene aut aliquod iſtoꝛuꝫ conficiendo pillulas cum
ſirupo de fumoterre vel de epithimo aut capiloꝛum ve
neris. ⁊ hoc ſemper conſiſtit in eſtimatione ⁊ ꝑitia me/
dici pꝛeſentis. ¶ Et ſic etiam dico ſi vitio matricis aut
alicuius alterius membꝛi cum multoꝛum membꝛo/
rum vitio epilenſia pꝛouenire poſſit vt vidi ego in ci/
uitate taurinenſi iuuenem epilenticum: ⁊ incipiebat
materia moueri in police pedis ſiniſtri que paulatine
aſcendebat aut vapoꝛ ab ea eleuatus per partes inter
medias vſqꝫ ad caput: ⁊ ſtatim incurrebat paroxyſmū
⁊ cadebat. Et in illo caſu multum valebant ligature
pꝛohibentes aſcenſum materie vel vapoꝛum: ⁊ tan/
dem cauterizato loco curatus eſt perfecte. ¶ In ſco/
tomia etiam ⁊ vertigine conſiderandum eſt etiaꝫ ſi per
eſſentiam vel per communitatem fiat. Et fiat ſem/
per vt de epilenſia dictum fuit. In vtroqꝫ tamen caſu
valent pillule vt infra maxime pꝛemiſſis vniuerſalibꝰ
ſi neceſſaria ſint.

¶ Pillule contra ſchotomiam vel vertiginem a mate
ria flegmatica.

¶ ℞ pillularū de hyera ſimplici. ʒ. ij. pillularuꝫ elefan
ginarum. ʒ. iij. agarici trociſcati: mirabolanoꝝ chebu
loꝛum ana. ʒ. j. maſticis thuris ana. ʒ. ſ. miſc. diligen/
ter ⁊ cōfice cū ſirupo de ſtichados. vj. vel. vij. pꝛo. ʒ. dā
do vnam dum vadit doꝛmitū vna die: ⁊ alia die vnam
ante cenā: ⁊ ſic perſeuerādo ſunt mirabiles.

¶ Pillule contra ſchotomiā ⁊ vertiginem quando cō
miſcetur aliquid colere.

¶ ℞ pillularum elefanginarū. ʒ. ij. pillularū de hye/
ra. ſ. ʒ. j. ſ. pulueris reubarbari electi. ʒ. j. tamarindo/
rum. ʒ. j. ſ. maſticis. ℈. ij. mirabolanoꝛuꝫ citrinoꝛuꝫ. ʒ.
j. confice cuꝫ ſirupo violato. vj. vel. vij. pꝛo. ʒ. ⁊ da vt ſu
pꝛa. ⁊ ſunt bone.
¶ Et quia ōbilitas vel diminutio memoꝛie multis cō
tingit: que non parum ſcholaribus nocet ⁊ doctoꝛi/
bus legentibus. Ideo aliquid dicere opoꝛtet. Et licet
diminutio memoꝛie vt plurimuꝫ a ſuperflua humidi/
tate pꝛocedat: poteſt tamen a ſiccitate ꝓuenire vt vult
pꝛinceps pꝛima tertij. capitulo pꝛopꝛio. Et in tali caſu
non opoꝛteret exhibere pillulas nec alia vlterius exic
cantia. Sed potius cōueniunt humectantia: inter que
cōuenietiſſimū eſt lac vt dixi in mea ſūma lacticinio/

rum. Si vero proueniat ab humiditate cõueniunt pillule infrascripte.

¶ Pillule contra diminutionez memorie a causa frigida ℞ humida.

¶ ℞ pillularum asayaret. ʒ. ij. pillularũ elefanginaruz ʒ. iij. pul'. ligni aloes electi. stichados. agarici trociscati. ana. ʒ. j. cum syrupo de stichados fiant. vj. vel. vij. pro. ʒ. j. detur vna eunti dormitum: ꝛ aliquando ante cenam. Et fiat grossior vel minus grossa vt supra.

¶ Et si perciperet ꝙ aliqua materia existens in stomacho iuuaret ad diminutionem memorie: detur pillula ante cenam sepius continuãdo tamẽ omni die vnam vel ante cenam: vel dum vadit dormitũ.

¶ Et nota hic ꝙ vidi plures receptas pro reparatione memorie que sunt terribiles inducentes vnum moduz viuendi bene strictum ꝛ cum vnctionibus calidissimis que omnia ĩ multis corporibus possent esse causa multorum nocumentoꝶ ꝛ quodãmodo irreparabilium: ꝛ ideo multis prohibui tempore meo ne se subijcerẽt cõsimilibus: nec sunt fienda nisi cum matura deliberatione ꝛ consilio peritorum medicoruz. Hec autem que hic ordinantur secura sunt ꝛ nocere non possunt.

¶ Et antedicte pillule possunt etiã iuuare ĩ multis dispositiõibus frigidis ꝛ humidis capitis. Habere tamẽ debet medicus semper oculos apertos ad complexiones aliorum membrorũ: vt si epar esset calidũ: aut corpus faciliter inflãmabile: vel tempus multũ calidũ: qꝛ in talibus oporteret cõmiscere thamarĩdos aut mãna vel dare pillulã cũ syrupo violato pro apozimate: vt ẽt bene docet princeps quarta primi capitulo quinto. Et hec regula semꝑ hẽatur menti vt etiã supradictũ fuit.

¶ Valebunt igitur dicte pillule ad omnes qui supflue dormiunt propter superfluã humiditatez: vt sunt aliq scholares qui doctore legente in scholis dormire cogũtur. Et sic etiã valẽt pillule de hyera cuz agarico. quarum descriptio talis est.

¶ Pillule de hyera cuz agarico.

¶ ℞ pillularuz de hyera simplici ꝛ sunt pillule ꝺ octo rebus Galeni. ʒ. iij. agarici albi ꝛ electi. ʒ. j. salis gẽme. ℈. j. misc. cum oximelle fiat massa. Ego addo libenter. ʒ. ß. masticis ꝛ magis confortant stomachũ licet minus soluant. Et tu considera casus in quibꝰ magis cõueniunt quia plures inuenies.

¶ Plures homines sunt catarrosi. Ideo medicus habet duo principaliter considerare.

¶ Primo si catarrus est subtilis vel grossus: qꝛ si subtilis ingrossandus est. ꝛ si grossus subtiliandus. ꝛ hoc cũ sirupis: dieta ꝛ alijs. Et in catarro subtili semꝑ ĩ pillulis apponere aliqua ingrossantia. vt hic.

¶ Pillule contra catarrum subtilem.

¶ ℞ pillularum elefanginarũ. ʒ. iij. mirabolanoruz citrinorum. ʒ. j. boliarmeni loti. ℈. iij. seminis portulace. ℈. j. misꝫ. ꝛ cum mucilagine dragantorum facta in aqua rosaruz fiant pillule. vj. vel. vij. pro. ʒ. detᷣ vna eunti dormitum.

¶ Pillule contra catarrum grossum.

¶ ℞ pillularum de hyera simplici: pillularum elefanginarum ana. ʒ. ij. agarici trociscati. ʒ. j. ß. masticis. ʒ. ß. cõfice cũ oximelle sqlitico ꝛ fiãt. vj. p. ʒ. da vt supra.

¶ Secundũ qꝺ debet medicus considerare: ẽ mẽbrũ ad qꝺ declinat catarrus: vt si ad pectus periculosum ẽ: maxime quando subtilis aut salsus: quia multotiens perducit ad ptisim. Et ideo studere debet medicus in remittendo acuitatem ꝛ diuertendo ipsum ꝛ confortando pectus ꝛ pulmonem: ꝛ faciendo alia que in locis proprijs inquirenda sunt: cum ibi extendere non intendam: sed solum describere pillulas ad hanc intentionem facientes.

¶ Pillule contra catarrum subtilem descendentem ad pectus.

¶ ℞ polipodij electi: agarici trociscati. ana. ʒ. ß. boliarmeni loti. ʒ. j. pillularum elefanginarum. ʒ. iij. succi liquiritie. ℈. ij. mirabolanoruz citrinorum. ʒ. ij. ß. confice cum mucilagine dragantorum facta in aqua florum violarum: aut rosarum fiant. vj. vel. vij. pro. ʒ. da vnam aliquando ante cenam: sed sepius dum vadit dormitum. Ita tamen ꝙ omni die capiat vnam vel ante vel post cenam.

¶ Et licet deliberauerim non ponere in hoc opusculo nisi receptas pillularum: tamen tacere non possum descriptionem vnius confectionis quã appello confectionez de storace propter iuuamenta maxima que reperi in ea ꝛ facio ꝙ capiunt vnum morsellum de. ʒ. j. ß. vel circa dum vadunt dormitum diebus quibus non capiũt pillulam illa hora. Nã ẽ valde bona: cuiꝰ descriptio talis ẽ: nec ẽ illa descriptio quã cõiter ponunt doctores: ꝛ ẽ de secretis meis: quã tamen etiam cũ alijs secretis omnibus ꝑpalare intendo.

¶ Descriptio confectionis de storace.

¶ ℞ passularum ad corrintheos electaruz. ℥. j. conterantur fortissime. deinde ℞ puluis liquiritie. raxe electe. ʒ. vj. ligni aloes nucis muscate cinamõi electi ana ʒ. j. ß. storacis calamite. ℈. v. boliarmeni loti. ʒ. iij. zuchari boni dissoluti in aquis betonice ꝛ florum violarum. ℥. xv. ꝛ fiat confectio in rotulis vel morsellis de ʒ. j. ß. pro singulo: da vt supra: ꝛ est sepius experta. Et licet valeat principaliter in catarro grosso: etiam non nocet in subtili.

¶ Pillule contra catarrum grossum.

¶ ℞ agarici trocis. ʒ. i. ß. pillularũ elefanginaꝶ. ʒ. iij. polipodij cartami ana. ʒ. i. stichados. ʒ. ß. masticis. ℈. ij. misc. ꝛ cũ oximelle squilitico fiant. vj. pro. ʒ. da vnã eunti dormitũ ꝛ aliquando ante cenam.

¶ Venio nunc ad dispositiones membrorum ortorum a cerebro. Et primo neruoruz: qui aliquando spasmuz patiuntur: aliquando paralesim: ꝛ alias multas egritudines. Et quia spasmus aliquando ex inanitione causatur: aliquando a repletione. de facto ab inanitiõe loqui non intendo: quoniam vsus pillularuz parum prodesse posset. De facto autez a repletione clarum est ꝙ pro ipsius euacuatione fortiora solutiua requirũtur qꝫ pillule. de quibus in hoc tractatu agitur: ꝛ ideo tam digerentia qꝫ euacuantia alibi requirantur. Veruz quia aliqua sunt corpora que multotiens incurrunt certos motus spasmos: sicut alcuzet: ꝛ alias dispositiones vt que in vulgari nostro appellãtur lo grãso que cõmuniter ꝑueniũt

rũt certos motus spasmos: sicut alcuzet: ꝛ alias dispositiones vt que in vulgari nostro appellatur lo granso: que cõmuniter proueniunt a materia frigida: que etiam aliqñ est modica ꝛ apta per has leues pillulas educi maxime materia que aliquando stat sub forma cause antecedentis. Jdeo ponam aliquas pillulas cõuenientes que ẽt cõuenire poterunt in paralysi.

¶ Pillule contra spasmum a frigiditate ꝛ humiditate: ꝛ conueniente s paratis incidere.

¶ ℞. agarici tro. ʒ. j. ligni aloes: stichados ana. ℈. j. pillularum de yera. s. pillularum elesanginaruz ana ʒ. ij. mirabolanoruz chebulorum. ʒ. ß. masticis. ℈. ij. confice cũ syrupo de stichados. vj. vel. vij. pro. ʒ. Capiat vnam duobus diebus continuis dum vadit dormitum. Et tertia die capiat vnam ante cenam. Deinde alijs duobus diebus vnam dum ibit dormitum. Et sic perseueret. ¶ Eadem fere intentio erit ad paralysim: ꝛ sic vniuersalibus precedentibus conuenit vsus pillularum vt infra.

¶ Pillule contra paralysim.

¶ ℞. pillularum de yera. s. ʒ. j. pillularum elesanginarum. ʒ. ij. pul. hermodactilorum. ʒ. ß. masticis. ℈. j. mirabolanorum chebuloruz. ℈. ij. mis. cum syrupo de stichados fiat. vj. vel. vij. pro. ʒ. capiat aliqñ vnaz ante cenã/ aliqñ vnã duz vadit dormituz ꝛ continuet.

¶ Pillule alie contra paralysim aliqualiter fortiores

¶ ℞. pillularum elesanginaruz. ʒ. iij. agarici trociscati. ʒ. j. pul. turbith electi loti vel confricati cum oleo amigdalarum dulciũ. ℈. j. ʒʒ. gra. vj. mirabolanorum chebuloruz. ℈. ij. masticis. ℈. j. mis. cũ oximelle vel syrupo de stichados fiant. vj. vel. vij. pro. ʒ. Et da vt supra. ¶ Ualent etiam iste pillule ad torturam oris ꝛ in preseruatione a doloribus iuncturarum a causa frigida vt videbitur infra loco suo. Et sunt experte tam prime q̃z secunde preseruantes etiam a spasmo ab eadem causa. ¶ Et si quis vellet facere euacuationẽ fortiorem: posset precedentibus maxime aliquibus digestiuis exhibere. ʒ. j. vel. ℈. iiij. de mane cum aliquali custodia: ꝛ sunt magni iuuamẽti: ꝛ sepius a me experte. ¶ Sed q: non possumus: nec debemus omni die facere fortes euacuationes: possumus interim ꝙ materia digeritur omni die etiã aliquid euacuare: nisi fuerit aliquod impediens. ¶ Et ita etiam dico de alijs egritudinibus tam supradictis q̃z dicendis.

¶ Jn multis etiam passionibus oculorum reperi multotiens ꝯuenire has pillulas. Et primo in lachrymis oculorum vt infra.

¶ Pillule cõtra lachrymas oculorum a cã frigida.

¶ ℞. corticum mirabolanorum chebulorum ꝛ emblicorum ana. ʒ. ß. agarici trociscati. ℈. ij. pillularum elesanginaꝝ. ʒ. iij. ß. confice cum melle rosato aut syrupo de stichados. vj. pro. ʒ. da eunti dormitum.

¶ Pillule ꝯtra lachrymas oculoꝝ a mã magis calida.

¶ ℞. corticũ mirabolanoꝝ citrinoꝝ. ʒ. j. reubarbari electi. ʒ. ß. pillulaꝝ elesanginaꝝ. ʒ. iij. thamarindoꝝ. ℈. iiij. masticis. ℈. j. mis. cum syrupo rosato vel violato. fac. vj. pro. ʒ. da vnam eunti dormituz omni die. Si tamen cognosceretur ꝙ membra inferiora ad hoc iuuarent deberent exhiberi ante cenam maxime pro maiori parte. ¶ Et valent etiam ad debilitatẽ visus a cã frigida ꝛ humida vt infra.

¶ Pillule ꝯ debilitatẽ visus a cã frigida ꝛ humida.

¶ ℞ corticum omniuz mirabolanoruz agarici trociscati ana. ℈. j. pul. eufragie. ʒ. ß. pillularũ elesanginaruz. ʒ. iij. masticis. ℈. j. confice cũ succo feniculi. vj. p ʒ. da eunti dormituz ꝛ aliquãdo ante cenam. ¶ Ualẽt ad debilitatem visus pillule lucis maiores descriptõe Mesue de quibus dicit ꝙ presumitur super ipsis etiã sine abstinentia. Et clarum est ꝙ loquitur de cibo. Et sic dari possunt ꝛ ante ꝛ post cibum. Et vt supra dixi si quis aspiciat descriptionez sunt fortiores multis alijs per me ordinatis. Et possunt etiam valere dicte pillule ad multas egritudines palpebraruz cum fiunt a materia frigida ꝛ humida. ¶ Sed quia etiam sepe in palpebris reperitur materia aliqualiter acuta ꝛ adusta: ideo ordinabo receptam cõuenientem.

¶ Pillule contra vlcera palpebrarum a materia adusta vel calida.

¶ ℞ polipodij electi. ʒ. j. thamarindorũ. ʒ. j. ß. pillularum elesanginaꝝ. ʒ. iij. foliculoruz sene. ℈. j. mirabolanorũ citrinoꝝ: ℈. iij. masticis. ℈. j. cõfice cũ syrupo de fumoterre. vj. vel. viij. pro. ʒ. da vnam eunti dormitũ: ꝛ aliqñ vnam ante cenam.

¶ Et cõsimiles pillule ẽt valere possunt ad tinnituz ꝛ sibillum auriũ surditatẽ: maxime dum est noua: sz medicus diligens ꝯsiderabit vt supra qualitatẽ materie: ꝛ si sit sola ventositas aut vapor: vel si sit per essentiam vel per cõitatem ꝛ ꝓcedet iuxta superius dicta: q: nõ lz semper replicare.

¶ Jn fetore narium/ reperi ẽt singulare iuuamentuz: ꝛ sic in fetore oris in istis pillulis: siue sit vitio stomachi/ siue a materia putrescẽte in carũculis nariuz.

¶ Pillule contra fetorem oris vel nasi.

¶ ℞. ligni aloes electi. ʒ. ß. gariofiloruz macis nucis muscate ana. ℈. ß. pillularum elesanginarũ. ʒ. iij. storacis calamite. ℈. j. agarici trocisca. ʒ. j. masticis gra. xv. confice cum syrupo de corticibus citri. vj. vel. vij. pro. ʒ. de quibus vnã des dum vadit dormitũ si vitio capitis vł partiũ eiꝰ: vel si sit vitio stomachi exhibeas vnam ante cenam ꝛ continua.

¶ Jn hoc casu etiã multa cõueniũt vt odoramẽta: caput purgare: gargarismata: ꝛ alia suis locis regrẽda: cũ hic soluz de pillulis loqui intendam.

¶ Expertus sum etiã dictas pillulas in dolore dentium valde cõferre quãdo peruenit a materia frigida. Et pro pauperibus conueniũt pillule de yera cũ agarico date eunti dormituz vel ante cenam iuxta supius dicta multotiens.

¶ Jn brachijs ẽt ꝛ corizis valẽt queãdmodũ etiam in catarro superius dictũ fuit: ideo recurrat ad ea.

¶ Sed quia sunt multi qui tantum abundant in humiditate ꝙ fere continue spuunt: maxime de mane: ꝛ illa humiditas aliquando descẽdit a capite: aliqñ descendit a stomacho: ĩõ de pillulis infrascriptis exhi-

beatur ante cenam quando a stomacho: ⁊ eunti dor/
mitum quando a cerebro: ⁊ in istis casibus multũ va/
lent pillule masticine vt supra.

¶ Pillule contra superfluam humiditatem descendē
tem ad os ⁊ cogentem superfluum sputum.

¶ ℞. pillulaꝝ de yera. s. ʒ. ij. pillulaꝝ elesanginaꝝ. ʒ.
iij. mirabolanoꝝ chebuloꝝ ⁊ citrinoꝝ agarici tro. añ.
ʒ. s. masticis. ℈. j. misc. ⁊ cum melle rosato vel syru/
po de sticados confice. vj. vel. vij. pro. ʒ. ⁊ denturvt
supra aliqñ ante cenam: aliquando eunti dormitum.
¶ Raucedo vocis: licet vtplurimum ꝓueniat ab hu
miditate superflua: aliquando tamen a siccitate cõtin
git. Et in tali casu non conuenirent pillule: dico eua/
cuantes: quia adherent in siccitate: de pillulis bichi/
chijs non dico: quia iuuare non possent: sed dum ꝓ/
uenit ab humiditate: conueniunt pillule infrascripte
⁊ sunt experte.

¶ Pillule contra raucedinem vocis a materia frigi/
da ⁊ humida.

¶ ℞. agarici albi ⁊ electi. ʒ. j. salis gēme: zinzib. ana.
℈. s. succi liquiritie. ʒ. s. pillularũ elesanginaꝝ. ʒ. iij. s.
misc. ⁊ confice cum mucilagine dragagantorum facto
in aqua florum violarum vel cum syrupo de liquiritia
scdm qḋ melius apparebit ⁊ fiant. vj. pro. ʒ. Et def vna
aliquando dum surgit a lecto: aliquando dum intrat
lectum: ⁊ aliquando ante cenaz: sunt experte.
¶ Valent etiam dicte pillule in tussi proueniēte a ma
teria flegmatica a cerebro descendente. Et tunc debēt
dari eunti dormitum. Ubi autem materia esset valde
acuta recurras ad ea que dicta sunt de catarro. hic ta/
men describam aliquas conuenientes.

¶ Pillule contra tussim a materia acuta.

¶ ℞. thamarindorum. ʒ. j. succi liquiritie. ʒ. s. semis
portulace: papaueris albi ⁊ nigri añ. ℈. s. pillularum
elesanginarum. ʒ. iij. agarici tro. ℈. ij. confice cũ mu/
cilagine psilij facto in aqua florum violaruz: ⁊ fiāt. vj.
vel. vij. pro. ʒ. detur vna omni sero eunti dormitum.
Et quando video tussim valde molestaz: addo supra/
dictis tria vel quattuor grana opij: ⁊ reperi iuuamē/
tum: sed exhibebo magis distanter a cibo.
¶ Quantum etiam conferunt in asmate videbunt hi
qui experiri volent: vt sepius feci. Nam ⁊ si propter
debilitatem solutionis ipsaruz non possit fieri euacua
tio materierum contentarum in pulmone: cõcauo pe
ctoris: ⁊ panniculis circunstantibus: quarum presen/
tia causatur asma: tamen conferre possunt merito cau/
se antecedentis: vt sunt materie a capite descenden/
tes: quas materias iste pillule ⁊ diuertere ⁊ euacuare
possunt: ⁊ sic postea materia coniuncta facilius eradi
catur: aut manifesta euacuatione: aut resolutione in/
sensibili. Exhibeātur igitur in asmate iuxta superius
dicta: ⁊ prospere succedet. Nec tamen dimittatur cu
ra doctorum cum aliquando fortioribus medicinis.
Sed iste pillule dietim exhiberi possunt. Nec impe/
dient aliarum medicinarum operationem: sed potius
adiuuabunt. Et sic etiam dico de alijs egritudinibus
de quibus supra ⁊ infra.
¶ Uidebitur etiam aliquibus mirabile: ꝙ conferre
possint in empymate in quo materia saniosa educen/
da est a concauo pectoris: qḋ tamen iste pillule facere
non possunt: cũ leuissime sint ⁊ in valde modica quan
titate exhibeantur. Dico ꝙ ⁊ si materiam coniunctam
euacuare non possint: possunt tamen facilitare sputuz
leniendo vias. Et hoc non parum facit in cura. Et ex
alia parte euacuando ⁊ diuertendo multas materias
que irent ad pectus ⁊ transirent in causam coniunctaz
empimatis: iuuare possunt. Et de facto iuuant. Exhi
beas igitur: ⁊ faciliter succedet.
¶ Magis mirum est ꝙ conferre possint in ptisi: ⁊ ta/
men ad veritatē de facto conferunt vt dixi merito cau
se antecedentis. Uerum quia febris ethica concomi/
tatur ptisim. ideo debet medicus aduertere vt pillule
tendant ad frigidum vel saltem detur pillula cum ali/
quo apozimate frigido vt soleo facere cum syrupo vel
iulep violato vel cũ syrupo de nenufare vel de papa
uere. Ubi vides maiorem necessitatez infrigidationis
vel ingrossationis. Et sic cum vna pillula do vnuz bo/
nuz cochlear syrupi violati vel de nenufare vel de pa
pauere. Et sic etiam facio in alijs dispositionibus in
quibus dubito, ne pillula aliqualiter calefaciat. Et in
aliquibus casibus exhibeo cuz syrupo rosato facto ex
influxione rosarum ⁊ reperio ꝙ iuuat operationē pil/
lule. Sz in egritudinibus pectoralibus capio syrupũ
violatum: vel de papauere: de iuiubis: aut de nenufa
re: aut de capillis veneris: scdm maiorem vel minorem
necessitatem infrigidationis: addendo semper etiam
in pillulis aliqua pectoralia.
¶ De peripleumonia ⁊ pleuresi non intēdo loqui: cũ
ipsorũ cura indigeat alijs ꝗ̄ pillulis. tñ in aliquibus
doloribus pectoris prouenientibꝰ a materia frigida:
aut a ventositate possunt conuenire saltez vt dixi eua/
cuando aliquas materias que stant sub forma cāe an/
tecedentis. Ideo possunt fieri hoc modo.

¶ Pillule contra dolorē pectoris a causa frigida vel
ventosa.

¶ ℞. polipodij cohercini electi. agarici albi ⁊ electi
ana. ʒ. s. cartami. masticis. añ. ℈. j. croci. ℈. s. pillula/
rum elesanginaruz. ʒ. iij. confice cũ syrupo de hysopo
vel de liquiritia. vj. vel. vij. pro. ʒ. ⁊ da vnam ante ce/
nam ⁊ aliquando eunti dormitum.
¶ Uenio nunc ad membra naturalia: in quorum di/
spositionibus reperi has pillulas efficacissimas. Et
primo incipiam a stomacho tāquam a membro deser/
uienti toti corpori: ⁊ in quo membro sepius generan
tur egritudines. Cuius causam imaginor. Primo
quia est membrum neruosum ⁊ sic valde sensibile. Se
cundo ipsi imediate occurrunt cibaria que humano
corpori apponunt: que quidem cibaria difficile est ita
bene mensurare ne in qualitate peccent aut quantita/
te. Dico etiaz in corporibus ratione ⁊ continentia vtē
tibus quāto magis hodiernis tēporibus in corpori/
bus laxiuie deditis gulositati: quoruz (vt sic dicā) deꝰ
venter est. Et ideo non mirum si cõmunitas hominuz
cõmuniter conqueritur de stomacho. Uerũtamē sicut
stomachus faciliter egrotat: ita ēt faciliter curam reci/
pit: nisi ad apostema aut ad raritatem testure villorum
deueniret cum qua non est spes: vt volunt auctores.
Et causa facilis curationis est: quoniaz medicine sibi
applicate ab intus vel etiam ab extra, occurrunt im/
mediate vel quasi ipsi stomacho: videlicet que intus
sumuntur antequam spolientur aliqua earum virtu/
te. Non sic autē ↄtingit de alijs membris: ad que an/

teꝗ̄

ante q̃ȝ medicina attingere possit multotiēs sua virtute spoliatur: saltem multum perdit. ¶ Et idō precipit princeps quarta primi ꝙ cum volumus exhibere medicinam que ad longinqua membra trāsire dȝ ipsam fortiorem faciamus. Medicine etiaȝ que ad extra stomacho applicant̄ satis īmediate stomacho occurrente exceptis corporibus valde pācificis in quibus propter grossitiem mirach tardatur impressio medicinarum in stomachis ipsorum: siue ante siue retro approximentur. verūtamen citius q̃ȝ in alijs membris. dico alijs partibus.

¶ Et quia stomachus est sicut paterfamilias corporis studendū est vt in sanitate cōseruetur: ⁊ lapsus ad sanitatē reducatur. ⁊ eo maxime quod est membrum faciliter recipiēs supfluitates ab alijs membris vt colerā ab epate ⁊ chisti fellis: melācoliam a splene: flegma a capite. vnde cōmuniter stomach⁹ lacuna flegmatū appellatur: ⁊ sic etiā a venis ⁊ a toto recipere potest superfluitates.

¶ Et hinc euenit ꝙ tollerare famem stomachū putridis replet humoribus tertia primi ⁊c. Ideo ordinabo pillulas in dispositionibus stomachi cōueniētes. Et solum loquar de dispositionibus naturalib⁹ in quibus maxime conueniunt pillule.

¶ Et primo in mala complexione cum materia frigida: conuenirent pillule elefangine sole. pillule ꝺ hyera simplici cū agarico vel sine. Conueniūt etiaȝ pillule masticine Conciliatoris. Pillule stomatiche Mesue cōmixte simul. vel alique ex eis sole. Veruȝ ponā aliquas cōpositiones solas quas reperi vtilissimas cum quibus rectificaui plures stomachos bene debiles: vt erat stomachus clarissimi quondā doctoris domini Christophori de nicellis: qui per longuȝ tēporis spaciū steterat cū magna stomachi debilitate: ⁊ ꝑ ānos quindeciȝ ante ipsius mortē ita rectificatus fuit stomach⁹ suus: ꝙ a postvsqȝ ad mortē nullū ꝑcepit in stomacho nocumentū: ⁊ erat octuagenari⁹ in morte sua: ⁊ vtebat̄ pillulis īfrascriptis.

¶ Pillule confortantes stomachum frigidum ⁊ ipsum mundificantes.

¶ ℞. pillularum elefanginarum. ʒ. iij. mirabolanorum chebulorum. ℈. ij. masticis. ℈. j. Confice cum sirupo de corticibus citri: aut cuȝ melle rosato septē pro. ʒ. da vnam ante cenam.

¶ Si quis autem paratus esset multū ad oppillationes: dimittantur mirabolani: quāuis ꝓpter paucam ita quantitatē nocere nō possunt. Etiā species elefangine resistunt oppillationi. Ad abundantem tamen cautelam: ⁊ vt tollas materiam obloquēdi dimitte si placet.

¶ Pillule alie aliqualiter fortiores confortātes stomachum frigidum ⁊ humidum.

¶ ℞. pillularū elefanginaꝝ. ʒ. iij. agarici trociscati ʒ. j. masticis. ℈. j. misce cum sirupo de absynthio fiant. vij. pro. ʒ. da vnam ante cenam: ⁊ continua.

¶ Pillule alie adhuc aliqualiter fortiores ad eandē intentionem.

¶ ℞. pillulaꝝ de hyera simplici. pillularū elefanginarum ana. ʒ. ij. turbith electi confricati cum oleo amigdalarum dulcium. ℈. j. agarici trociscati. ʒ. ſ. zinziberis masticis an̄. ℈. ſ. confice cum sirupo de corticibus citri. ⁊ da vt supra.

¶ Et quia cum ista dispositione frigida ⁊ humida vt plurimum coniungitur multa ventositas: ideo conueniunt pillule infrascripte quas reperi magni iuuamenti: licet etiam alie bone sint.

¶ Pillule contra ventositatem stomachi ⁊ intestinorum.

¶ ℞. cartami. ʒ. mediam. seminis cimini paruȝ torefacti. ℈. j. agarici trociscati. ℈. ij. pillularum elefanginarum. ʒ. ij. ⁊ mediam. masticis. ℈. medium confice cum melle rosato septem pro. ʒ. Da vnā ante cenam ⁊ sunt experte.

¶ Pillule alie ad eandem intentionem ⁊ sunt fortiores.

¶ ℞. pillulaꝝ elefanginaꝝ. ʒ. iij. agarici trociscati: cartami an̄. ʒ. j. masticis. ℈. j. cōfice cum sirupo de absynthio sex vel septē pro. ʒ. Da vnā an̄ cenam.

¶ Pillule alie ad eandem intentionem ⁊ sunt fortiores.

¶ ℞. colloquintide. ℈. j. cartami agarici trociscati an̄. ʒ. ſ. pillularum elefanginaꝝ. ʒ. iij. bdelij masticis an̄. ℈. ſ. confice cuȝ sirupo de absynthio. aut cū vino odorifero ⁊ fac sex vel septē ꝑ. ʒ. ⁊ da vt supra.

¶ Et valent omnes supradicte recepte in dolorib⁹ stomachi prouenientibus a causis predictis. ¶ Verum Mōtagnana docet in dolore stomachi clamoso exhibere vnā pillulā elefanginā cum vno grano opij. Quod aliquādo feci ⁊ reperi iuuamētū. Sȝ ꝓueniebat ille dolor a materia colerica principaliter: ⁊ clarum est ꝙ in tali casu magis directe conuenit.

¶ Valent etiam dicte pillule in pluribus stomachi dispositionibus vt sunt debilitas digestiue a materia frigida: anxietas stomachi: singultus: eructuatio: dolores: vomitus: nausea: cum ꝓueniūt a causa supradicta. Nam in omnibus istis vidi istas ⁊ consimiles pillulas non parum conferre. ⁊ maxime quando nō est multa materia.

¶ Pillule contra dolorem stomachi a causa calida.

¶ ℞. tamarindorum. ʒ. j. pillularum elefanginarum. ʒ. iij. pulueris reubarbari electi. ℈. ij. mirabolanorum citrinorum. ʒ. mediam. spice grana sex. masticis. ℈. ſ. misc. cum succo rosarum. fac pillulas septem pro. ʒ. Da vnam ante cenam.

¶ Pillule alie ad eandem intentionem pro delicatis.

¶ ℞. māne granate tamarindoꝝ an̄. ʒ. j. pillularum elefanginarum cum succo endiuie quarū descriptio superi⁹ posita est. ʒ. iij. puluis reubarbari electi. ℈. ij. spice gra. iij. masticis. ℈. ſ. confice cum sirupo rosato. fac vt supra.

¶ Valent iste pillule quādo materie colerice ꝓfluūt ab epate ad stomachū vel a chisti fellis. In quibus

casibus conueniunt etiā mirabolani appositi in pillulis: vbi vt dixi nō īmineat periculum alicuius notabilis oppilationis. Si autem materia existens in stomacho fuerit melācolica: licꝫ sit difficilis euacuationis cū aliquali tamen adiutorio alicuius digestiui poterit hec materia euacuari. Et digestiua etiam requirunt quando materia est multū viscosa. Describam igit pillulas in hoc casu conuenientes.

C Pillule contra materiam melancolicam in stomacho existentem.

C ℞. polipodij quercini non corrosi. ʒ. j. foliculorꝫ sene. agarici trociscati an̄. ℈. j. masticis. semis anisi ℈. ß. pillularum elefanginarum. ʒ. ij. ⁊ mediā. Cōfice cum succo fumiterre aut cum sirupo eiusdem ⁊ fiant pillule sex vel septem pro. ʒ. Detur vna ante cenam continuando.

C Pillule alie ad eandem intentionem.

C ℞. tartari loti. agarici trociscati. foliculorꝫ sene an̄. ℈. j. thimi epithimi an̄. ℈. duos. pillularuꝫ elefanginarum. ʒ. iij. masticis. seminis anisi an̄. ℈. ß. confice cum sirupo de epithimo: vt supra.

C Pillule alie ad eandem intentionem sed fortiores.

C ℞. pillularum elefanginarum. ʒ. iij. lapidis lazuli preparati siue loti trigesies vt docet Mesue grana quindecim. polipodij foliculorum sene. agarici trociscati an̄. ℈. j. masticis. ʒ. ß. Confice cum vino odorifero: aut cum sirupo de corticibus citri. idest octo pro. ʒ. Da vt supra. Sed vide ꝙ corpus sit robustuꝫ ⁊ stomachus nāliter fortis. C Si aūt materia aliqua flegmatica fluat ad stomachum a capite conueniūt pillule infrascripte: de quibus do vnam dum vadit dormitum vna die: ⁊ alia die vnam ante cenam immediate: quarum descriptio talis est.

C ℞. pillularuꝫ de hyera simplici. ʒ. ij. pillularuꝫ elefanginarum. ʒ. iij. mirabolanorum chebulorum. ʒ. j. mirabolanorum citrinorum. agarici trociscati an̄. ʒ. mediam. masticis. ℈. vnum. Confice cum melle rosato sex vel septeꝫ pro. ʒ. Et da vt supra. Ualent ēt iste pillule si materia flegmatica esset inhibita in villis stomachi.

C Uidi plures fuisse curatos a debilitate digestiue ⁊ alijs egritudinibus stomachi ex vsu pillularuꝫ elefanginarum continuato. Nec mirum quoniam euacuando confortant: vt patet inspicienti ipsarū compositionem que ad veritatem singularissima est.

C Ualent etiam miro modo in istis casibus pillule stomatiche Mesue descriptōe quarta. quas dicit nostras. ⁋ Et nota quia dicit quod capiuntur omni tēpore: ⁊ sic facit etiam pro opinione mea ꝙ possunt exhiberi ante cenam: ⁊ tamen in ipsis ingreditur turbith in satis bona dosi: ⁊ sic a fortiori pillule elefangine ⁊ alie sepius ordinate.

C Transeam nunc ad dispositiones epatis in quibus etiam pillule non paruꝫ conferunt. Et quia in epate ⁊ venis meseraicis aliqn̄ reperiūt oppilatōes que causare pn̄t ⁊ de facto causant multas egritudines vt febres: fluxus ventris diuersos: vt suis locis colligendum. Ideo incipiam a pillulis remouentibus oppilationes que vtiles erunt maxime precedentibus vniuersalibus.

C Pillule contra oppilationē epatis a causa frigida.

C ℞. agarici trociscati cū vino infusiōis: zinziberis ʒ. j. pulueris trociscorum dyarodon. ℈. ij. pillularū elefanginarum. ʒ. iij. masticis. ℈. ß. Confice cum sirupo de eupatorio vel succo eiusdem septem pro. ʒ. De quibus potest dari vna ante prandium ⁊ vna ante cenam: aut solum vna ante cenam. Et si detur ʒ. j. vel. ℈. iiij. in aurora cum aliquali custodia sunt multum iuuatiue.

C Et nota ꝙ in tali casu efficaciores reperio ante cenam q̄ꝫ ante prandium. ⁊ hoc forte est propter rationem quam precipit princeps dari pillulas asayaret eunti dormitum. Ne scilicet motus ⁊ vigilie impediant earum operationem. Uerum quia querimꝰ operationem harum pillularum circa membra naturalia. Ideo potius laudo exhibeantur ante cenaꝫ q̄ꝫ post.

C Pillule alie contra oppilationem epatis ⁊ ipsum confortantes.

C ℞. pulueris trociscoruꝫ de rosis ⁊ eupatorio. ʒ. j. reubarbari electi. ʒ. ß. agarici trociscati. ℈. j. pillularum elefanginarum. ʒ. iij. spodij. ℈. j. masticis. ℈. ß. Confice cum succo eupatorij: aut sirupo eius vel vino maluatico fiant septem pro. ʒ. Da vt supra.

C Pillule alie ad eandem intentionem vbi dubitatur de calefactione.

C ℞. reubarbari electi. ʒ. j. spice spodij cuscute an̄. ℈. ß. tamarindorum. ʒ. j. pulueris trociscoruꝫ dyarodon. ℈. ij. pillularum elefanginarum. ʒ. iij. Et si sint cum succo endiuie erunt meliores in hoc casu masticis. ℈. ß. Confice cum sirupo de endiuia: ⁊ fac pillulas. ⁊ da vt supra. Et si dares. ʒ. j. vel. ℈. iiij. bono mane: sunt singulares ⁊ bone ac experte.

C Ualent etiam singulariter in remouendo oppilationes epatis pillule imperiales dummodo sint bene composite: quod dico: quia in ipsarum compositione ingreditur notabilis quantitas reubarbari: ⁊ apothecarij aliqui vel non ponunt debitam quantitatem vel non ponunt de meliore. Et ideo quando ordino pro aliqua egregia persona volo esse presens compositioni.

C Descriptionem vero harum pillularū ponit Arnaldus de villanoua dominorū vltramontanorū nouiter practicantium iudicio meo decus ⁊ primus.

C Pillule alie ad eandem intentionem.

C ℞. pulueris trociscorum de rosis ⁊ de eupatorio descriptione Mesue. ʒ. j. pulueris trociscorū de reubarbaro. ʒ. j. tamarindorum. ℈. iiij. pillularum elefanginarum cum succo endiuie. ʒ. iij. Et si vis maiorem confortationem stomachi adde masticis. ℈. j. Et confice cuꝫ sirupo de eupatorio vel de endiuia Et fac pillulas vt supra.

¶ Et nota ꝙ aliquando exhibeo vnaȝ ante prandiũ: ⁊ vnum ante cenam: maxime dum video virtuteȝ fortem ⁊ bene succedit.
Et reperio has pillulas multum confortare epar debile. Sed semper aduertat medicus ad malam cõplexonẽ calidam vel frigidam: ⁊ sic ordinet pillulas vt nocere non possint merito discrasie.
¶ Et cũ istis vel similib⁹ pillulis vidi curari aliquos hydropicos etiaȝ asciticos. Fiebant tamen alia multa vt confectiones: emplastra: vnctiones: syrupi ⁊ cõsimilia querenda locis proprijs: quia hic nisi pillulas inuenies.

¶ Pillule cantra hydropem ascitem a causa frigida.

¶ Recipe agarici trociscati. ʒ. vnam: pulueris trociscorum dyarodon. ℈. duos: pillularum elefanginarum. ʒ. iij. confice cum modico succi yreos septem pro. ʒ. Da vnam ante cenam. Et si vis etiam vnaȝ ante prandium.

¶ Pillule alie fortiores ad eandem intentionem.

¶ Recipe pillularum elefanginarum. ʒ. iij. agarici trociscati. ʒ. ß. masticis. ℈. j. soldanelle. ℈. j. ⁊ ista soldanella est nouiter in vsu: ⁊ reperitur in riparia Janue. Et in pandectis reperio post multas remissiones ꝙ euacuat aquam citrinam: ⁊ ita experientia comprobatum est: sed est satis forte solutiuum. Et ideo tutius est exhibere has pillulas de mane q̃ȝ miscere cum cibo. Et dare dragmam vnam vel scropulos quattuor. Tamen si vis dare ante cenam in forti virtute potes: attenta modica quantitate ipsius. Nam in pillulis vigintiocto non ingrediũtur nisi grana viginti soldanelle: ⁊ sic due partes vnus grani vel circa in qualibet pillula.

¶ Pillule contra hydropisim a causa frigida.

¶ Recipe pulueris trociscoruȝ de camphora. ℈. ij. reubarbari electi. ʒ. j. pillularum elefanginarum. ʒ. Et si erunt cum succo endiuie melius erit: thamarindorum dragmam vnam ⁊ mediam misce ⁊ confice cum succo endiuie si opus sit septem pro dragma. Da vnam ante cenam. Et si vis etiam vnaȝ ante prandium.
¶ Valent etiam ad istam intentionem pillule de eupatorio maiores ⁊ minores Mesue: quarum descriptio talis est.

¶ Pillule de eupatorio minores.

¶ ℞ mirabolanorum citrinorum: rauetseni: succi eupatorij: aloes ana partes equales. Confice cum aqua apij. Et da vt supra.
¶ Has pillulas dicit Mesue ꝙ sunt ex intentione maiorum: que conferunt hicteritie ⁊ oppilationibus epatis: ⁊ tamen in ambabus descriptionibus ingrediuntur mirabolani in satis bona dosi. Et sic non dubitabat ꝙ facerent oppilationeȝ: vt faciunt multi scropulosi: bene credo ꝙ si darentur soli: inducere possent oppilationem. Et hoc credo voluit Mesue in capitulo de mirabolanis. Sed quando exhiberetur cuȝ alijs ⁊ maxime cum fortiter aperientibus. non solum non nocent: immo notabilliter iuuant. Et ista de causa multotiens pono de mirabolanis cum pillulis elefanginis nec spero fit error.

¶ Pillule contra hydropisim a causa calida ⁊ sunt pro nobilibus.

¶ ℞. pillularum imperialium: pillularum elefanginarum cum succo endiuie dragmas duas ⁊ mediam thamarindorum. mãne ana. ʒ. j. reubarbari electi. ʒ. j. seminis endiuie ⁊ lactuce ana. ℈. j. spodij. spice ana ℈. ß. Confice cum mucilagine psilij sex vel septem pro. ʒ. Da vt supra ⁊ sunt secure ac experte.

¶ Pillule contra hydropisim a causa frigida.

¶ ℞. pillularum elefanginarum. ʒ. iij. pulueris specierum dyalace. ℈. ij. agarici trociscati. ʒ. vnam ⁊ mediam masticis. ℈. j. Confice cum syrupo de eupatorio. Da vnam ante cenaȝ continuando: ⁊ si vis aliquãdo. ℈. iiij. de mane. Et possunt ꝯfici cuȝ succo yreos ⁊ erunt aliqualiter fortiores.

¶ Valere etiam possunt consimiles pillule in fluxib⁹ oppilatiuis ⁊ in dyaria. Ubi tamen dubitamus de nimia lubricitate possumus addere. ʒ. j. reubarbari torrefacti plus ⁊ minus ẜm necessitatem: vel de mirabolanis ⁊ sunt incolumes. euacuant enim materias que sunt causa oppilationum: ⁊ cum hoc confortant membra naturalia. Possunt ergo ordinari vt infra.

¶ Pillule contra fluxũ epaticum ex oppilatione cuȝ magna lubricitate.

¶ ℞. pillularum imperialium. pillularum elefanginarum ana. ʒ. ij. pulueris specierum dyalace. ʒ. j. reubarbari parum torrefacti: mirabolanorum citrinorum ⁊ parum torrefactarum ana. ℈. ij. seminis endiuie ⁊ portulace spodij ana. ʒ. j. confice cum vino albo odorifero. Et valent iste pillule quando materia est mixta ex flegmate: ⁊ colera: sicut cõmuniter est: vt satis patet inspicienti ingredientia. Sed non curo verificare receptas: quia vltra intentum prolongarem sermones meos.
¶ Valere ẽt possunt in tumoribus ⁊ duriciebus epatis: immo in apostematibus: si diligens medicus cõsiderabit casum. ⁊ habebit respectũ ad febrem quando concomittatur has dispositiones. Et considerabit etiã alia de quibus supra. Et maxime valent in euacuatione materie que stat sub forma cause antecedentis.
¶ Uerum quia doctores dicunt: quia aloes nocet epati: vt Mesue capitulo proprio. posset aliquis non inmerito dubitare ꝙ iste pillule non conuenirent in dispositionibus epatis. Et multi de facto se custodiunt in exhibendo. Tamen attento ꝙ aloes est lotus ⁊ sic ab eo resolute sunt partes magis subtiles cuȝ quibus nocere poterat. credo possint exhiberi: maxime in taȝ modica quantitate: ⁊ eo magis ꝙ multa sunt in dictis pillulis habentia rectificare ipsum aloes si rectificatione indiget: ⁊ ipsum epar confortare. Quare non cre-

do posse nocere. ¶ Quia tamen aliqui sunt ita scrupulosi ⁊ timidi ad omnia quantumcunqʒ minima oculos aperientes ⁊ qui nullo pacto exhiberent aliquam aloeticam medicinam. Ideo volui etiaʒ ipsis satisfacere ordināndo pillulas in quibus aloes nō ingreditur.

¶ Pillule sine aloe contra oppilationem epatis.

¶ ℞ reubarbari electi. ʒ. ij. spice. ℈. j. pulueris trociscorum dyarodon. trociscorum de rosis: ⁊ de eupatorio añ. ʒ. mediam polipodij: cartami: agarici trociscati. ana. ℈. ij. ligni aloes: macis cardamomi. folij cuscute spodij. masticis añ. ℈. ʒ. Confice cuʒ sirupo de eupatorio vel de endiuia. si times caliditatem sex vel septē pro. ʒ. ⁊ da ante pastum vnaʒ: ⁊ si vis dabis de mane. ℈. iiij. precedant tamen digestiua ⁊ erunt cum aliquali custodia.

¶ Omittam hic plures descriptiones pillularum: que sunt conuenietes in multis dispositionibus epatis: sed quia sunt valde fortes vt pillule de mezereō in asclite que euacuant fortissime. Ideo siquis vult ipsas exhibere: videat Mesue ⁊ alios doctores qui plures pillulas describunt. Quia hic solum intendo describere pillulas leues: que omnibus horis ⁊ sine custodia possunt exhiberi: vt sunt pillule etiā de reubarbaro descriptiones Mesue quas videre poteris. Nec dubitauit Mesue apponere mirabolanos etiaʒ in bona dosi vt. ʒ. iij. ⁊. ʒ. Et tamē querit deoppilationem: cuʒ dicat ipsas conferre febribus antiquis que raro absoluuntur ab oppilatione vt clarum est. Conuenire etiā possunt dicte pillule in hycteritia citrina ⁊ etiam in nigra: ⁊ experte sunt infrascripte.

¶ Pillule contra hycteritiam citrinam.

¶ ℞ pillularum imperialiuʒ. ʒ. ij. pillularum elesanginarum. ʒ. j. ⁊. ʒ. cuscute: cassielignee: spice spodij. ana. ℈. j. agarici trociscati. ʒ. j. confice cum sirupo violato vel de endiuia sex vel septem pro. ʒ. Da vnaʒ ante cenam continuando. Et si vis dare vnam bonaʒ dosim de mane potes: cum aliquali custodia.

¶ Alie pillule ad eandem intentionem pro pauperibus.

¶ ℞ pillularum elesanginaruʒ. ʒ. ij. ⁊. ʒ. reupontici ʒ. j. spodij: cuscute: spice. ana. ℈. j. trociscorum dyarodon. ʒ. duas. Confice cum vino odorifero: ⁊ da vt supra.

¶ Pro hycteritia autem nigra oportet habere respectum ad materias melancolicas: ⁊ ideo possunt fieri vt infra.

¶ Pillule contra hycteritiam nigram.

¶ ℞ foliculorum sene polipodij quercini añ. ℈. ij. pillularum elesanginarum. ʒ. iij. agarici trociscati. ʒ. mediam. Confice cum syrupo de fumoterre. ⁊ da vt supra.

¶ Pillule alie ad eandeʒ intentionem.

¶ ℞ tartari vini albi. ʒ. j. thimi epithimi cuscute. añ ℈. j. pillularum elesanginarum. ʒ. iij. Confice cum syrupo de epithimo ⁊ da vt supra: ⁊ sunt bone. Intellige tamen has receptas maxime conuenire precedentibus vniuersalibus. Nam stante notabili repletione: aut multa materia faciente oppilationem. oporteret ad alia transire pro persectione cure. Ideo tam in dispositionibus dictis q̄ʒ dicendis habeatur recursus ad ea que dicta sunt in principio: operis quoniam semper replicare inconueniens puto.

¶ In dispositionibus splenis reperi has pillulas notabiliter cōuenire: siue sit apostema: siue durities. Nā multotiens apostema splenis terminatur: immo vt plurimum sine supporatione vel exitura.

¶ Ante tamen q̄ʒ veniam ad descriptionem pillularum: dicam vnum bene expertum in duricie splenis. ⁊ vngere ex ysopo humida. Et si vis fortius resolutiuum ⁊ mollificatiuum: capias ysopi cerotum descriptione Philagri: in quo etiam mirabilem effectū inuenies. Uerum hec incidenter dicta sunt. Prosequar in pillulis nostris.

¶ Pillule contra duritiem splenis.

¶ ℞ pulueris corticum radicū capparoruʒ thamarisci foliculorum sene ana. ʒ. ʒ. seminis anisi masticis añ. ℈. j. agarici trociscati. ʒ. j. pillularum elesanginarum. ʒ. iij. ʒ. Cōfice cum vino aromatico. vj. vel. vij. pro. ʒ. Da vnā ante cenam ⁊ perseuera ⁊ videbis iuuamentum.

¶ Pillule alie ad eandem intentionem.

¶ ℞ Polipodij: tartari: foliculorum sene añ. ʒ. ʒ. pulueris specierum hyere sine aloe. ℈. ij. pillularuʒ elesanginaruʒ. ʒ. iij. seminis anisi: cinnamomi: masticis ana. ℈. ʒ. Confice cum sirupo de epithimo. Et da vt supra.

¶ Pillule alie ad eandem intentionem.

¶ ℞ pulueris trociscorum de capparibus. ʒ. j. agarici albi ⁊ electi. ℈. ij. salisgemme. ℈. ʒ. pillularuʒ elesanginarum. ℈. ij. ʒ. Confice cum oximelle composito. Et da vt supra.

¶ Pillule ad eandem intentionem: sed fortiores.

¶ ℞ lapidis lazuli loti tricesies ꝑm doctrinam Mesue. ℈. ʒ. pillularum elesanginarum. ʒ. iij. masticis. ℈. j. foliculorum sene. ʒ. ʒ. Confice cum succo fumusterre vel sirupo eius. Et da vt supra.

¶ Ualent etiam ad eandem intentionem pillule experte ad oppilationē splenis quas describit Mesue. ⁊ est vltima descriptio pillularum suarum. ⁊ valent etiam ad plures alias dispositiones: vide receptam: quia tibi placebit.

¶ Sunt etiam dicte pillule singulares in melancolia mirachia. Sed in illo casu quoniaʒ materia melancolica vltra difficultatem sue euacuationis. est in membro aliqualiter elongato: ꝙ virtus vnius parue pillule nō bene potest ipsam euacuare. Ideo laudo vt precedentibus aliquibus digestiuis detur de mane. ʒ. j. vel. ℈. iiij. aut. ʒ. j. ʒ. cum aliquali custodia: ⁊ sunt vtiles. postea vero si exhibeatur omni die vna erit cōueniens.

¶ Uenio

¶ Venio nunc ad intestina: que plures patiũtur egritudines: in quibus iste pillule valde conueniunt. Et primo in aliquibus speciebus fluxuum vt est lienteria a materia flegmatica lubricãte cibũ a stomacho ante ipsius digestionez: concurrente etiam stomachi debilitate.

¶ Pillule contra lienteriam a materia flegmatica.

¶ ℞. corticũ mirabolanorum chebulorum. ʒ. j. masticis. ʒ. ſ. pillularum elefanginarum. ʒ. ij. confice cũ mina citrinorũ. vj. vel. vij. pro. ʒ. Et da vnam ante cenã Et potes ẽt dare vnam ante prandium. Et si queris maiorẽ stipticitatem: fac vt mirabolani sint parũ torefacti: ⁊ auge ipsorũ dosim ponendo. ʒ. j. ⁊. ſ. vel plus si videbitur.

¶ Pillule ad eandem intentionem pro nobilibus.

¶ ℞. reubarbari electi parum torefacti. ʒ. j. ſ. mirabolanorum chebulorum etiam parum torefactorum. ʒ. ij. pillularum elefanginarum. ʒ. iij. masticis. ℈. ij. Cõfice cum melle rosato ⁊ da vnam ante cenã. Et si tibi videtur. ʒ. j. vel. ʒ. j. ſ. de mane.

¶ Sed quia vltra pillulas habeo vnum secretum per me in ciuitate Thuronis in persona magistri Nicolai tiglard generalis francie: qui summe dilectus erat a rege quem physici regis dicebant non posse curari. Et mouebantur hac ratione: quia passus fuerat vnaz magnam disinteriam: ⁊ vt asserebant: fuerat magna excoriatio tam in intestinis gracilibus q̃z in grossis: ⁊ consequenter ꝙ fere in omnibus partibus intestinorum erant cicatrices: ex quibus adeo debilitata erat virtus retentiua ꝙ retinere non poterant partes chili que egrediebantur a stomacho. Naz stomachus suus apparebat sanus licet frigidus ⁊ humidus: ⁊ sic durauerat fluxus ille per sex vel septem menses. Ego dicebam illis dominis medicis ꝙ non bene videbam possibilitatem istam videlicet ꝙ ita vniuersalis fuisset omnium intestinorum excoriatio ꝙ deuentum fuisset ad illam vniuersalem intestinorum cicatricem per quam tantum fuisset virtus retentiua debilitata. Naz difficile est hoc videre in corpore humano stãte vita. ¶ Sed dicebam hoc prouenire a magna humiditate viscosa aliqualiter: que lubricitatis huius causa erat ⁊ ꝙ ista humiditas partim descendebat a capite: (nã erat humidi cerebri:) partiz etiam in stomacho generabatur. Nam stomachus suus frigidus erat ⁊ humidus ⁊ post multa remisserunt mihi curam ⁊ feci inter alia vnam decoctionẽ quam appellabam Hippocras de mirabolanis. ⁊ ad veritatem fuit maior pars cure dabaz de mane. ℥. iij. vel. iiij. in aurora vna die ⁊ alia non. Cuius descriptio talis erat.

¶ ℞ mirabolanorum chebulorum. ʒ. x. mirabolanorum citrinorum. ʒ. v. passularum. ℥. ij. fiat decoctio in. ℥. xxvj. aque vsq3 ad consumptionem tertie partis. postea coletur cum aliquali expressione. ⁊ in colatura dissoluatur zuccari boni. ℥. x. ⁊ clarificetur aromatizando cum. ʒ. vj. cinnamomi electi. ⁊ est satis delectabilis. Et educebat tribus vel quattuor vicibus materiam aquosam satis viscosam. Et tandem cum auxilio dei cessauit ille fluxus. Verum est ꝙ etiam fiebant vnctiones: confectiones: diuertentia etiam. Sed vt dixi illa decoctio fuit radix cure. Feci satis magnam disgressionem: sed spero non erit inutilis.

¶ In fluxu autem a materia colerica: si sit excoriatio recurre ad clisteria: ⁊ alia remedia in locis propijs: tamen reperi has pillulas conuenire.

¶ Pillule contra fluxum intestinalem a materia colerica etiam excoriante.

¶ ℞ reubarbari electi ⁊ parum torefacti. ʒ. ij. mirabolanorum citrinorum etiam parum torefactorum. ʒ. j. pul. trociscorum de spodio cum semine acetose. ʒ. j. ſ. masticis. ℈. i. confice cum mucillagine draganторum. vj. vel. vij. pro. ʒ. Da vnam singulis diebus ante cenam ⁊ vnam ante prandiũ si tibi videbitur. potes etiã dare de mane si videbitur. ʒ. j. vel. ℈. iiij. Et si quis diligeret potius bibere: possent dissolui cum modico aque endiuie ⁊ addẽ. ℥. j. syrupi rosati facti ex rosis siccis. ⁊ exhibere de mane.

¶ Quando autem materia colerica mordicando ⁊ excitãdo virtutem expulsiuam est causa fluxus: ⁊ adhuc non est excoriatio. valent dicte pillule. Sed medicus diligens sit: ne fiat excoriatio. ⁊ hoc fiet cum clysteribus lauatiuis in quibus ingrediatur gũmi dragagãtum puluerizatum videlicet. ʒ. j. pro singulo clysteri. Nõ ponatur de eo in magna quantitate: quia nimis inspissaret: sed in debita quantitate facit mucillaginẽ que prohibet intestina excoriari vt clarum est.

¶ Inter egritudines intestinales est etiaz dolor iliacus: ⁊ colicus in quibus non parum valent pillule. Et quia isti dolores aliquando proueniunt a ventositate extendente: aliquando a retentione fecis: aliquando a materia flegmatica: aliquando a colera grossa: vt est colera vitelina. Ideo ponaz receptas in vnoquoq3 casu conuenientes. ⁊ primo.

¶ Pillule cõuenientes in dolore colico vel iliaco a ventositate.

¶ ℞ agarici trociscati. ʒ. j. pulueris cimini parum torefacti. ℈. ij. pillularũ elefanginarum. ʒ. ij. ſ. cartami. ʒ. ſ. masticis. ℈. j. confice cum vino odorifero. vj. vel vij. pro. ʒ. Et da vnam ante cenam continuando. Licet bene sciam clysteria in hoc casu magis esse iuuatiua: tamen etiam conferunt valde. Nec tamen prohibeo clysteria: vnctiones ⁊ alia.

¶ Pillule alie ad eandem intentionem maxime qñ coniungitur materia flegmatica: ⁊ sunt fortiores.

¶ ℞ coloquintide electe. ℈. ſ. cartami agarici trociscati. ana. ʒ. ſ. cimini parum torefacti. ℈. ij. pillularũ elefanginarum. ʒ. ij. pillularum de yera simplici. ʒ. j. masticis. ℈. j. Confice cum melle rosato. vj. vel. vij. pro. ʒ. Et da vt supra. Nec miretur aliquis si pono in hac recepta coloquintidam: ⁊ do ante cenam: quoniaz princeps noster decimasexta tertij. capitulo de cibatione colicorum: aliquando docet exhibere turbith ⁊ scamoneam: etiam cum cibo. dum dicit.

¶ Et qñq3 necessariũ est vt ponatur turbith ⁊ scamonea in iure eoruz ⁊ in pane ipsorum.

¶ Et istud fortificat opinionem meam superius dictam: nec parum excusat Montagnanam.

¶ Nota q̄ Gētilis nihil dicit super illo passu. Spero non curauit. Et nota hic q̄ in dolore iliaco pillule ⁊ alia assumpta per os magis valēt: q̄ȝ in colico: Et assumpta per inferius: magis prosunt in colico: q̄ȝ assumpta per superius: licet etiam per superius conferre possint ⁊ de facto cōferant ⁊ ecōuerso in iliaco. dico alijs semp paribus. ¶ In dolore aūt facto ex retentione fetuuȝ male pñt exhiberi / nec pillule nec alia p superius: nisi prius feces mollificentur cum brodialibus pinguib⁹ clisteribus mollificatiuis que precedere debent anteq̄ȝ medicine per os exhibeantur. Uerumtamen possunt ordinari pillule in quibus etiam est aliqua virtus mollificatiua: vt infra.

¶ Pillule contra colicam in q̄bus est aliqualis mollificatio.

¶ ℞ mā̄ne granate electe. ʒ. j. ſ. agarici trociscati. ʒ. j. tamarindorum. ℈. iiij. pillularum elefanginarum. ʒ. ij. mis. cū syrupo violato si expedit. fac. vj. vel. vij. pro ʒ. da vt supra. Et maxime valent iste pillule: vbi perciperetur aliquid esse de colera. vbi autem materia magis esset flegmatica cōuenirent pillule superius dicte contra ventositatem vel etiam vt infra.

¶ Pillule ꝯ dolorem colicum a materia flegmatica.

¶ ℞. polipodij. cartami. agarici tro. añ. ʒ. ſ. pillularuȝ elefanginarum. ʒ. iij. masticis. ℈. ſ. Confice cum melle rosato. Et da vt supra.

¶ Pillule ad eandem intentionem.

¶ ℞. pillularum de yera simpl. pillularum elefangi. añ. ʒ. ij. agari. tro. ʒ. j. coloquintide. ℈. ſ. cartami. ℈. ij. masticis. ℈. j. Confice cum melle rosato. Et da vt supra.

¶ Ualent ad eandem intentionem pillule stomatiche Mesue descriptione prima secunda ac tertia nec minus quarta quā suam dicit. Ualet etiam quinta. Ualent etiam pillule masticine ⁊ elefangine sole.

¶ Pillule alie contra dolorē colicum ⁊ satis fortes.

¶ ℞ turbith electi ⁊ cōfricati cum oleo amigdalaruȝ dulcium. ʒ. ſ. agarici troci. ℈. ij. zinzib. masticis añ. ℈. j. pillularum elefanginarū. ʒ. ij. ſ. confice cum melle rosato. ⁊ da vt supra vel. ℈. iiij. de mane ⁊ reperies vtiles. Si auteȝ dolor esset nimis intēsiuus posses dare vnam pillulam elefanginam cuȝ vno grano opij vt etiā facit Herculanus: sed non continues. Si aūt participaret de colera vitelina grossa que bene potest esse causa colice: oporteret vt pillule tue aspicerent vtranq̄ȝ materiam: ⁊ potes ordinare hoc modo.

¶ Pillule contra colicā a colera vitelina.

¶ ℞ pillularum de yera simplici pillularum elefanginarum cum succo endiuie añ. ʒ. ij. reubarbari electi agarici trociscati añ. ʒ. ſ. tamarindorum. ℈. ij. spice gra. vj. masticis. ℈. j. Cōfice cuȝ vino odorifero aut cum melle rosato. vj. vel. vij. pro. ʒ. Da vnam ante cenam ⁊ sunt experte.

¶ Ualent ēt dicte pillule contra vermes qui possunt esse causa multoꝝ egritudinum: vt clarum est. Ideo diligens medicus / omnibus iam sepe dictis diligenter consideratis componet pillulas ⁊ applicabit ꝑm occurrentia. Uerum solitus sum ordinare in forma que sequitur: ⁊ reperi iuuamentum⁹ non modicum.

¶ Pillule contra vermes.

¶ ℞ agarici albi ⁊ electi. ʒ. j. seminis alexandri macedonici. cardonis benedicti añ. ʒ. ſ. salisgēme masticis añ. ℈. ſ. pillularuȝ de yera simplici. pillularum elefangi. añ. ʒ. ij. Confice cum melle rosato. vj. pro. ʒ. da vnam ante cenam vel. vj. de mane.

¶ Pillule contra vermes pro nobilibus.

¶ ℞ reubarbari electi. agarici trociscati añ. ʒ. j. ſ. diptami granelle preparate añ. ʒ. ſ. corticum ⁊ granorū citri seminis alexandri añ. ℈. j. fragmentorum iacincti rubinorum ⁊ granate añ. ℈. ſ. spice. salisgēme añ. g̃. vj. aloes loti. ʒ. iij. Confice cum melle rosato. vj. vel. vij. pro. ʒ. Et da vt supra. Et si pueri possunt accipere sunt cōuenientissime. Uerum q꞉ multi non possunt vel nolunt accipere dimitto aloeȝ: ⁊ do de puluere. ℈. j. vel circa cum modico vino vel aqua zuccari: aut cum modico syrupo violato in forma boli ⁊ do de mane: ⁊ reperio magnum iuuamentum.

¶ Uenio nunc ad dispositiones renum in quibus reperio pillulas iuuatiuas inter quas sunt lapides renuȝ ⁊ oppilationes eorum ⁊ viarum vrine: que multotiens sunt causa dolorum renalium.

¶ Et q꞉ mā generationis lapidū est mā flegmatica que in renibus retēta ꝯuertit̄ in lapidē qñ est notabilit̄r viscosa: qñ vero nō est ita viscosa cōuertit̄ in arenulas: que q̄nq̄ȝ ēt faciūt ardoreȝ vrine: ⁊ aliqñ excoriatiōes in vijs vrinalibus maxime in collo vesice. Ideo clarū est has pillulas multum posse conferre. primo euacuā do. scđo diuertēdo. Euacuādo prīo mās flegmaticas que reperiūtur in stomacho: siue sint ibi genite: siue a capite vel alio membro trāsmisse. Dico secūdo divertendo. nam per vsum istarum pillularum multe materie que transirent ad renes diuertunt̄ ad intestina que sunt loca conuenientissima euacuationi: ⁊ sic cum duabus euacuationibus conueniunt vltra confortationem membrorum que in ipsis pillulis reperitur. Et q꞉ superius descripte sunt multe pillule euacuantes materiam flegmaticaȝ. Ideo hic non multum me extendam in receptis remittens me ad superius ordinata. ¶ Uerum cōmemoro medicum oportere diligenter inquirere si hec materia flegmatica generetur ī stomacho: aut per indigestioneȝ merito debilitatis: aut propter cibos. Et tunc debet cōfortare stomachum: aut rectificare retentionem vel facere vtrunq̄ȝ. Uel si iste materie defluant a capite etiam rectificare cerebrum: ⁊ consequenter exhibere pillulas aspicientes cerebrum: ⁊ exhibere eunti dormituȝ: vt docet princeps prima tertij capitulo. Cū materiam exhiberi pillulas asayaret: q꞉ ad veritatem melius euacuant a capite. Ideo possunt fieri pillule conseruatiue a lapide renū qñ materia flegmatica descendit a capite hoc modo. nam cum istis pillulis multos preseruaui.

¶ Pillule preseruantes a lapide renum dum materia flegmatica descendit a capite.

¶ ℞

¶℞. pillularuz asayaret. ʒ. iij. agarici trociscati. ℈. ij. ligni aloes electi. ℈. j. confice cuz melle rosato. iiij. vel. v. pro. ʒ. da vnam eunti dormitum: plus tamen vel minus grossam vt supra.

¶Pillule preseruantes a lapide renum quando materia flegmatica generatur in stomacho:

¶℞ pillularum elefanginarum. ʒ. iij. agarici trociscati. ʒ. j. masticis. ʒ. ss. confice cū melle rosato aut cum syrupo de corticibus citri vel de absynthio. Et da vnaz ante cenam continuando ⁊c.

¶Pillule alie ad eandem intentionē: sed fortiores.

¶℞ turbith albi gūmosi ⁊ arundinosi. ʒ. ss. confricet cum oleo amigdalarum dulcium nouiter facto. Deinde accipe pillularum elefanginaꝝ. ʒ. iij. ss. zinzib. masticis ana. ℈. j. Confice cuz melle rosato. vj. vel. vij. p. ʒ. da vnam ante cenam ⁊ continuando videbis effectum bonum maxime in virtute forti.

¶Pillule ēt elefangine sole sunt valde cōuenientes in hoc casu. Etiam pillule de octo rebus siue de yera simplici. Et pillule stomatiche descriptiōe Mesue quare eligas tibi magis gratas: ⁊ exhibe. Valent etiā masticine. ¶Et si vis has pillulas etiam habere respectum ad cōminuendum lapidē: potes in illis pillulis aliqd addere ex his que a proprietate valent: vt sunt cinis vitri facta ꝑ artem vel sanguis hirci: aut cinis caude tremule: lapis iudaicus: qui etiam solutiuus est aliqualiter: vel lapis spongie: cortices ouorum ex quibus exiuerint pulli: oculi cancrorum: cinis scorpionum: cinis leporis: ossa parua leporis: que reperiuntur circa iuncturā tibie posterioris circa genu: aut aliquod talium in quibus est virtus frangendi aut cōminuendi lapidem: capiendo vnam vel duo que tibi vtiliora videbunt ⁊ que tibi occurrent. ¶Et clarum etiam est has pillulas conuenire in lapide vesice maxime via preseruationis: tam euacuando q̄z diuertendo materias antecedentes que trahere possent in causam coniunctam. Non expectes tn̄ curam perfectā ex his si grossus sit. ¶Sed quid dicemus in ardore vrine ⁊ in excoriatione colli vesice: in quibus casibus prima facie ex toto discōuenire vidētur ratione specierum ⁊ aloes. Verum qꝛ experientia comperio has pillulas multotiens conuenire: dico ꝙ licet ratione aloes ⁊ specierum nō conuenirent: possunt tamen taliter rectificari ꝙ prodesse poterunt: ⁊ non nocere: ⁊ sic reperio infrascriptas conuenire saltim cum iuuamento maiori nocumento.

¶Pillule conuenientes in ardore vrine.

¶℞ pillularum elefanginarum cū succo endiuie. ʒ. iij. corticum mirabolanorū citrinorū. ʒ. j. succi liquiritie. ℈. ij. gummi draganti. ʒ. ss. tamarindorum. ʒ. j. ss. seminis portulace. seminis papaueris albi añ. ℈. j. cōfice cum syrupo violato. vj. vel. vij. Et da vnam ante cenam: nec dubites

¶Pillule alie ad eandem intentionem.

¶℞ aloes loti in aqua endiuie pluribus vicibus. ʒ. vi. corticum mirabolanorum chebulorum citrinorum ⁊ emblicoruz ana. ʒ. i. succi liquiritie: seminis papaueris albi seminis portulace ana. ℈. i. agarici trociscati. ʒ. i. masticis. ʒ. ss. confice cum mucillagine dragagantoꝝ ⁊ fac. vj. pro. ʒ. da vnam ante cibum vel ante cenam.

¶Pillule alie ad eandem intentionem.

¶℞ quattuor seminum cōmuniuz minorum frigidorū seminis papaueris albi. seminis melonis ana. ℈. j. pillularum elefanginarum cuz succo endiuie. ʒ. iij. ss. reubarbari electi. ℈. j. mirabolanoꝝ citrinorū. ʒ. j. masticis. ʒ. ss. tamarindorū. ʒ. j. ss. Cōfice cum syrupo violato vel cum mucilagine dragagantoꝝ: ⁊ fac pillulas vt supra.

¶Pillule alie ad eandez intentionez quando est excoriatio.

¶℞ reubarbari electi parum torefacti mirabolanorum chebulorum ⁊ citrinoꝝ: etiam parum torefactorū ana. ʒ. ss. pulueris trociscoꝝ alchachēgi sine opio. ℈. iiij. pillularum elefanginarum cum succo endiuie. ʒ. iij. ss. thamarindorum. ʒ. j. ss. masticis. ʒ. ss. cōfice cum syrupo violato: ⁊ da vt supra. ¶Nec est mirandum si iste pillule sunt iuuatiue in istis casibus: qꝛ licet ingrediantur pillule elefangine: quo merito specierum ⁊ aloes nocere deberent: tamē sunt ita bene refracte (vt patet inspicienti ea que ingrediuntur) ꝙ nocere non possunt. Et si pur esset aliquod nocumentum: iuuamentum est maius: quoniam fit euacuatio multarū materierum per vias intestinorum que transirent ad vias renum ⁊ vesice: ⁊ possent augere ardorem vel excoriationez. Ideo sepissime exhibui ⁊ reperi iuuamētum sine nocumento saltim notabili.

¶In aliquibus etiam egritudinibus mēbrorum generationis reperio pillulas multum conuenire. Et primo in his in quibus est difficultas erectionis virge propter materias humidas que aliquando imbibite sunt in musculis deseruientibus erectioni: ⁊ sic remanet membrum quasi paraleticatū: conueniunt igitur in tali casu pillule vt infra.

¶Pillule contra difficultatez erectionis virge a causa frigida ⁊ humida.

¶℞ cartami. stichados. agarici trociscati mirabolanorum chebulorum. ana. ʒ. ss. radicum satirionis. ʒ. j. lingue auis. ℈. ij. pillularum elefanginarum. ʒ. iij. ss. misce. cum syrupo de corticibus citri fiant. vj. pro. ʒ. Et da vnam ante cenam singulis diebus.

¶Potes ēt videre aliquas receptas supra cum feci mentionem de paralesi: qꝛ conuenient ēt in hoc casu.

¶Pillule alie ad eādē intētionē que augēt sperma.

¶℞ radicum satirionis ⁊ sunt testiculi vulpis. ʒ. j. nucis inde. ʒ. ss. caude stincoruz lingue auis ana. ℈. j. pillularum elefanginarum. ʒ. iij. ss. mirabolanorum citrinorum ⁊ chebuloꝝ ana. ℈. ij. ss. confice cuz melle rosato. vj. pro. ʒ. da vnam ante cenam ⁊ continua: qꝛ videbis rem expertam.

¶Valent etiam consimiles pillule his qui non possunt continere vrinam ⁊ hoc remouendo causam paralesis musculorum vesice ⁊c.

¶Inter egritudines matricis in quibus huiusmodi

pillule sunt iuuatiue: sunt prefocatio matricis. retentio menstruoꝝ. superfluus fluxus. impedimentū cōceptionis. fluxus materierū albarum qui in multis mulieribus reperitur: ⁊ plerunqꝫ est cā impediens conceptionem. precipitatio: ⁊ dolor matricis ac descensus ipsius. In oībus eniꝫ talibus casibus reperi pillulas conuenientes. Et primo incipiam ratione menstruoꝝ ⁊ prefocationis.

¶ Pillule contra prefocationem matricis ⁊ retentionem menstruorum.

¶ ℞ pillularū imperialiū. ʒ. ij. pillularuꝫ elefanginaruꝫ. ʒ. iij. pulueris trociscorū de myrrha. ʒ. j. rubee tinctorum. ʒ. ſ. cinamomi electi. ℈. iiij. agarici trocisca. ℈. ij. cōfice cū oximelle composito. v. pro. ʒ. da vnam ante cenam. Et si visda. ʒ. j. vel. ℈. iiij. in aurora.

¶ Pillule alie ad eandem intentionē parū fortiores.

¶ ℞ pillularū de yera simplici. pillularū elefanginarum ana. ʒ. ij. turbith electi ⁊ fricati cū oleo amigdalarum dulciū. ʒ. ſ. spice ziniziberis masticis ana. ℈. ſ. confice cum sirupo de arthemisia. Et da vt supra. Et si vis dare aliquādo. ʒ. j. in aurora sunt multū conuenientes. Et adderem. ǧ. iiij. asse fetide quando damus de mane.

¶ Pillule alie ad eandem intentionem.

¶ ℞ pul᷑. trociscorū de myrrha. ʒ. j. reubarbari electi agarici trociscati ana. ℈. j. pillularū elefanginarū. ʒ. iij. confice cū vino odorifero: ⁊ da vt supra.

¶ Omitto plures decoctiones: cōfectiones ⁊ alia q̄ ꝓuocant menstrua: qꝛ vt supradixi pro nūc solum loq̄ volo de pillulis. Sed qꝛ experientia reperi que nunq̄ꝫ mihi defecit. Ideo tacere volo ꝙ exhibere. ℈. j. castorei cōficiendo duas vel tres pillulas ⁊ exhibere de mane tꝑe quo mēstrua vel incipiūt apparere vel sunt aliqua signa ꝙ tēpus mēstruoꝝ siue floruꝫ mulierum pn̄s est vel ꝓpinquū: qꝛ exhibere ꝓuocantia alio tꝑe est sepissime opus perditum. Sed qn̄ nā tentat expellere: tunc tp̄s est cōuenietissimū: qꝛ nā iuuat medicinam ⁊ medicina iuuat᷑ a nā. ⁊ sic felicitatur operatio.

¶ Sed nota ꝙ exhibitio istius castorei dꝫ esse in maiori vel minori dosi ſm virtutis fortitudinem. Et aduerte ꝙ est calidum in quarto. Ideo cōsidera: ⁊ exhibe secum aliq̄d qd̓ tꝑet calorē vt syrupum violatū nenufarinū vel decoctiōeꝫ seminū cōium frigidoꝝ maxime minorū: qꝛ cōmodius ponunt᷑ in decoctionibus ⁊ que infrigidādo iuuabunt operationē ⁊ ipsaꝫ felicitabūt. Si vis vide practicaꝫ Aggregatoris in capitulo cure retentionis menstruoꝝ. qui dicit ꝙ castoreum prouocat menstrua etiam in etate senili. verum hoc non sum expertus. in alijs autē etatibus sepe expertus sum: ⁊ reperi bonum effectum cum dei auxilio.

¶ Alie pillule ad eandem intentionem ⁊ sunt magis delicate.

¶ ℞ cassie lignee spice cinamomi asari reubarbari electi agarici albi ⁊ electi ana. ʒ. ſ. aloes electi. ʒ. iij. croci. myrrhe. ana. ℈. j. cōfice cū vino albo odorifero vel cum syrupo de arthemisia. ⁊ da vnam ante cenam singulis diebus. vel dū surgit a lecto vnam vel duas aut tres ⁊ videbis feliciter succedere.

¶ Multi nō auderēt cōmiscere vnā ex istis pillulis cum cibo cum videantur notabiliter aperitiue. Sed attenta paucitate vnius pillule nocere nō pōt. Uidebis tamen experientiā ꝙ educet per secessuꝫ aliquid ⁊ sic erit iuuamentum sine nocumento vel saltim bene modico.

¶ In retentione autē menstruoꝝ: vel dum volo mēstrua retinere: raro vtor pillulis in quibus sit aloes: d̄ cuius natura est aperire venas: verū dum est lotus ⁊ permixtus cum his que habent remouere hoc nocumentū: sicut sunt mastix bdeliū gūmi dragagātuꝫ arabicum ⁊ similia non possunt multum nocere: iuuare vero sic. Possunt igit᷑ fieri pillule in hac forma: ⁊ erūt euacuatiue materieꝝ acutarum que permixte cū sanguine multotiens sunt cā superflui fluxus: stimulādo virtutem ⁊ aperiendo venas.

¶ Pillule contra superfluū fluxum menstruorum.

¶ ℞ pillulaꝝ elefang. ʒ. ij. gūmi arabici bdelij ⁊ dragagāti ana. ℈. j. reubarbari electi parū torefacti. ʒ. j. tamarindorum. ʒ. j. ſ. pul᷑. trociscoruꝫ de spodio cum semine acetose. ℈. iiij. confice cum syrupo rosato. ⁊ da vnam ante cenam vel. ℈. iiij. de mane vt tibi videbitur.

¶ Pillule alie ad eandem intentionem ⁊ magis restringentes.

¶ ℞ pulueris trociscorum de karabe: trociscoruꝫ de terra sigillata ana. ʒ. j. mirabolanorū citrinoꝝ parum torefactoꝝ: reubarbari electi ⁊ parū torefacti ana. ʒ. ſ. masticis gūmi dragagāti ana. ℈. j. pillularū elefanginarū. ʒ. j. ſ. confice cuꝫ syrupo rosato. vj. pro. ʒ. da vnā ante cenam vel. ʒ. j. aut. ℈. iiij. de mane.

¶ Si quis tamen sit tantum superstitiosus vt dubitet de pillulis elefanginis propter aloeꝫ: ⁊ spēs que ingrediuntur: faciat pillulas dimittēdo pillulas elefanginas ⁊ cessabit suspitio. erūt tamē vtiles.

¶ Ubi auteꝫ esset fluxus superfluus mēstruorū ꝑꝑ debilitatem virtutis retētiue: aut ꝑꝑ abundantiā humoris flegmatici relaxātis vēas aut aggrauātis virtutē: ⁊ consequēter incitātis expulsiuam ad expellendum conuenirent pillule vt infra.

¶ ℞ pillularum elefanginarū. ʒ. iij. ſ. mirabolanorū chebulorum valde parum torefactorū. ʒ. j. ſ. pulueris trociscorum de terra sigillata. ℈. ij. masticis. ℈. ſ. cōfice cum myrrha citoniorū cum speciebus vel sine ſm qd̓ videbitur ⁊ da vnā ante cenā vel. ℈. iiij. de mane.

¶ Si bene consideremus: sunt ēt vtilissime iste pillule in superfluo fluxu materieꝝ albaꝝ. Si proueniat a materia ab aliquo vel aliquibus mēbris trāsmissa: siue sit in ipsa matrice generata: cum matrix aliquando non possit nutrimentum sibi delatum: ēt si bonum sit in substantiam propriam conuertere. Et sic multiplicatis quotidie superfluitatibus: necesse est apparere hūc fluxum: a quo paucas reperio mulieres absolui. Et in multis vidi hanc esse causam cōceptionis impeditiuam. Et ideo bonū est aduertere. Et si ab aliquo fluat membro ipsum confortare ⁊ diuertere ad intestina que sunt membra magis apta receptioni ⁊ euacuationi superfluitatum. ⁊ sic si vitio matricis ⁊ considerata complexione: ipsam rectificare ⁊ confortare paulatim: postea euacuando ⁊ diuertere que omnia fieri pos

sunt cum instrumētis infrascriptis.

¶Pillule cōtra fluxū ⁊ hn̄tia humiditatē matricis.

¶℞ tartari loti agarici trociscati ana.ʒ.j. pillulaꝝ
elefanginarum.ʒ.iij.ß.masticis.ʒ.ß.cōfice cum mel
le rosato aut cum syrupo de arthemisia.vj. pro.ʒ. da
vnam ante cenam ⁊ continua quoniam applicata iu
uant: sed continuata sanant.

¶Pillule alie ad eandem intentionem.

¶℞ aluminis pluuie.℈.j.tartari loti.ʒ.j.pillulaꝝ
elefanginaruz.ʒ.iij.pul.specierū trifare maioris sine
opio.℈.ij.agarici albi ⁊ electi.ʒ.ß.masticis: salisgē
me an̄.℈.j.¶Cōfice cū succo absynthij.vj. p.ʒ.da
vnā ante cenā cōtinuādo: ⁊ aliqn̄.℈.iij.in mane.

¶Pillule alie ad eādē intētionē: sʒ parū fortiores.

¶℞ turbith electi ⁊ pparati vt supra.ʒ.ß.agari. tro
cisci.℈.ij.pillulaꝝ elefāginaꝝ.ʒ.iij.ʒīʒi.masticis
an̄.℈.j.ꝯfice cū sirupo de arthemisia.⁊ da vt supra.

¶Pillule alie ad eandem intentionem aliqua
liter confortatiue.
¶℞ corticum mirabolanoꝝ chebulorū ⁊ citrinoꝝ
ana.ʒ.j.agari.℈.ij. pillularū elefanginaꝝ.ʒ.iij.ß.
masticis.℈.j.cōfice cum sirupo de arthemisia ⁊ da
vt supra: ⁊ sunt leues. ¶Sʒ aduerte: qm̄ in talibus
materiebus reperio magnā diuersitatē. nam ī aliqui
bus mulieribus egrediūt iste humiditates frigide
etiam actualiter: ita vt in exitu precipiant notabilez
frigiditatē actualē: ⁊ ī aliqbus egrediunt ita calide
ꝙ faciūt magnū ardorez: ⁊ quodāmō excoriationez.
imo ī eadē muliere in diuersis tn̄ tēporibus ꝑcipitur
ista diuersitas: vt ego hoc āno vidi in vna magna ⁊
notabili dn̄a: quā libēter nominarē: nisi esset ꝙ me/
dicus in talibus debet esse secretus veluti cōfessor.
Ad hāc igitur diuersitatem dʒ medicus bene aduer
tere: ⁊ nō omnes vnico calciare calciamento. Debet
igitur cōsiderare mām que egreditur ⁊ cām: ⁊ sic di
uersa exhibē remedia. ¶Ponā igit duas receptas
vnam ī cā frigida: aliam in calida. licet posite sint supe
rius multe recepte q̄ huic dispōni accōmodari possūt:
⁊ ēt ad plures egritudies matricis de qbus supradixi.

¶Pillule ꝯ supfluā hūiditatē mr̄icis a cā frigida.

¶℞ agarici tro. mirabolanoruʒ chebulorū ana.ʒ.j.
tartari loti: cartami: stichados ana.ʒ.ß: pillularuʒ ele
fanginaruʒ.ʒ.iij.ß.masticis.℈.j. confice cuʒ sirupo
de arthemisia: ⁊ da vt supra.

¶Pillule cōtra superfluam humiditatē matri
cis cum dominio caliditatis.
¶℞ reubarbari electi foliorum sene an̄.ʒ.ß. thama
rindorū mālne granate ana.ʒ.j.pillulaꝝ elefangiaꝝ
ʒ.iij.ß. masticis.℈.j.confice cū syrupo viola.vj.vel
vij.pro.ʒ.⁊ da vt supra. ¶Et sunt pro magnatibus.

¶Pillule alie ad eandeʒ intentionē ꝑ pauperibus.

¶℞ pillularuʒ elefanginaꝝ.ʒ.iij.thamarindoꝝ.ʒ.
j.ß.mirabolanoꝝ citrinoꝝ.ʒ.j.agarici troci.ʒ.ß.ma
stici s.℈.j.confice cuʒ succo rosarum vel cum succo
violato.vj.vel.vij.pro.ʒ.Et da vt supra.
¶Et sic possumus cōsequenter imaginari ꝙ iste pil
lule conferre possunt ad facilitanduʒ impregnatōeʒ
quoniam per continuuʒ vsum ipsaꝝ remouebit vel
remoueri poterit causa impeditiua conceptionis vel
generationis: non soluʒ in muliere remouendo illā
superfluaʒ humiditatem que causa est: vel esse potest
vt sperma viri reddatur inneptū pro generatione vt
hʒ videri locis proprijs: qꝛ pro nunc allegationibus
vti nō curo. Et ideo sciētificus ⁊ expertus medicus
diligēter inuestigans causas impedimēti conceptio
nis videbit si causa erit ex parte viri vel mulieris ma
xime si erit supflua humiditas: qd̄ dico: qꝛ pōt ēt ab
alijs causis prouenire: vt legit in locis proprijs vt a
siccitate: in quo casu pillule huiusmodi nō ꝯuenirēt.
Stāte igitur impedimento ꝯceptionis a causa frigi
da ⁊ humida: sicut cōiter accidet: possunt conuenire
pillule superius descripte circa retētionē mēstruorū
a cā flegmatica ⁊ pt̄ hic describi recepta ī hūc modū.

¶Pillule contra prohibitionem impregnationis a
causa frigida ⁊ humida.

¶℞ pillulaꝝ de hyera simp.ʒ.j.ß.pillulaꝝ elefāgi
naruʒ.ʒ.ij.ß.agarici tro.ʒ.j.⁊ si non times oppilatio
nem: adde mirabolanoꝝ chebuloꝝ ⁊ citrinorum ana
ʒ.ß.vel.℈.j.⁊ cuʒ melle rosato vel syrupo de arthe/
misia confice.vj.vel.vij.pro.ʒ.da vnam omni die.

¶Pillule alie ad eandē intētiōeʒ: sed paꝝ fortiores.

¶℞ pillularuʒ elefanginaꝝ.ʒ.iij.turbith preparati
vt supra.℈.j.agarci trociscati.℈.ij.ʒinʒiberis ma/
sticis ana.℈.ß.Confice cum syrupo de arthemisia.
Et da vt supra.

¶Pillule alie ad eandem intentionem magis dispo
nentes ad conceptum.

¶℞ pillularum elefanginarum.ʒ.iij.rasure eboris
coaguli leporis ana.ʒ.ß.agarici trociscati.ʒ.ß.sileris
montani.℈.ij.cuʒ syrupo de arthemisia fac pillulas
sex pro.ʒ.⁊ da vt supra.

¶Pillule alie ad eandem intentionem.

¶℞ stichados polipodij agarici trociscati an̄.ʒ.ß.
tartari loti.℈.ij.pillularum imperialiū: pillularuʒ
elefanginarum ana.ʒ.ij.sileris montani.ʒ.j.cū vino
odorifero vel syrupo de corticibus citri vel de arthe/
misia confice pillulas: ⁊ da vt supra.

Nunc venio ad dispōnes artheticas que vt plu
rimū sunt paroxysmales vt experiētia quo
tidiana videmus. Et ī aliqbus paroxysmat citius, in aliq
bus tardius ꝑm complexiones ⁊ compositiones cor/
porum ꝑm regimen ipsorum: qd̄ vt in pluribus ma/
lum est. Nam cōmuniter videmus podagricos arthe
ticos ⁊ huiusmodi eē mali regiminis. Ad hoc tamē
aliquando iuuant constitutiones temporum ⁊ cele/
stes influxus. Verum reperio has pillulas multū eē
proficuas maxime in preseruādo ⁊ tardando aduen/
tus paroxysmorum: ipsosqʒ minorādo: tam intensiue
q̄ʒ extensiue. Ita vt ibi solebat ter vel quater in anno
affligere non affliget nisi semel vel bis. Et vbi solebāt

paroxysmi vel dolores affligere quinqꝫ vel sex diebus. Exempli gratia: non affligent nisi duobus aut tribus: aliquando vidi ex toto cessare. Nec mirum qꝛ ex vsu quotidiano ipsarum pillularum potest prohiberi aggregatio materie que sufficiat ad causandum paroxysmum. Sed quia materie horum doloꝛꝫ causatiue sunt diuerse: cum alique calide: alique frigide: alique mixte. Ideo ponam hic receptas diuersas que has materias aspiciēt. Et primo in cā calida si sanguinea sit alijs cōsentientibus cōuenit flobothomia.

¶ Pillule in arthetica vel podagra calida.

¶ ℞. thamarindorum. ʒ. j. pillularum elefanginarum cum succo endiuie. ʒ. iij. reubarbari electi. ℈. ij. spice grana. vj. masticis. ℈. j. confice cum succo rosarum vj. vel. vij. pro. ʒ. da vnam ante cenam ⁊ continua.

¶ In podagra frigida reperire poteris aliquas receptas: vtiles superius dum de paralysi verba feci: iō recurre ibi tñ gratia forme ponam aliquas.

¶ Pillule contra podagram a cā frigida.

¶ ℞. corticum mirabolanorum chebulorum stichados: ana. ʒ. ß. hermodactilorum. ℈. j. zinzib. masticis ana. ℈. ß. pillularum elefanginaruꝫ. ʒ. ij. ß. confice cū syrupo de stichados. vj. vel. vij. pro. ʒ. ⁊ da vt supra: ⁊ si vis potes aliquando dare. ʒ. j. vel. ℈. iiij. de mane cum aliquali custodia.

¶ Pillule alie ad eādeꝫ intētioneꝫ sꝫ parū fortiores.

¶ ℞. turbith gūmosi ⁊ electi preparati vt supra hermodactilorum ana. ℈. j. ßß. seminis anisi: ana grana vj. masticis grana. xv. pillularum elefanginaruꝫ. ʒ. iij. confice cum syrupo de stichados: ⁊ da vt supra.

¶ Pillule alie ad eandem intētioneꝫ ꝑ pauperibus.

¶ ℞. tartari loti mirabolanorum chebuloruꝫ ana. ʒ. ß. hermodactilorum: agarici trociscati ana. ℈. j. masticis. ℈. ß. zinzibe. grana. vj. pillularum elefanginaruꝫ ʒ. iij. confice cum melle rosato: ⁊ da vt supra.

¶ Et quia vtplurimum materia harum egritudinuꝫ est mixta: ideo oportet etiam describere receptas quibus cōmuniter vti possumus ⁊ primo.

¶ Pillule in materia permixta contra podagram.

¶ ℞. agarici trociscati: reubarbari electi ana. ʒ. ß. hermodactilorum. ℈. j. pillularum elefanginarum. ʒ. ij. ß. mirabolanorum citrinoruꝫ. ℈. ij. masticis. ℈. j. cū sirupo violato vel rosato. Confice. vj. vel. vij. Et da vt supra ⁊ videbis ipsas vtilissimas.

¶ Pillule alie ad eandē intētionē sꝫ paruꝫ fortiores.

¶ ℞. hermodactilorum turbith electi ⁊ preparati vt supra: ana. ℈. j. reubarbari electi: mirabolanorum citrinorum ana. ʒ. ß. zinzib. grana. vj. masticis. ℈. j. cōfice cum succo rosarum aut syrupo rosato. Et da vt supra: ⁊ si vis dare. ʒ. j. vel. ℈. iiij. de mane maxime iuuabunt: sit tamen cum aliquali custodia.

¶ Pillule alie ad eandē intentionē pro pauperibus.

¶ ℞. tartari loti mirabolanoꝝ citrinorū ana. ʒ. j. hermodactilorum. ʒ. ß. masticis. ℈. j. pillularum elefanginarum. ʒ. iij. Confice cum syrupo ex infusione rosarum. Et da vt supra.

¶ Et hec sunt que in hac materia pro nūc timens ꝓlixitatem scribenda constitui. Nam potuissem in receptis magis esse copiosus sed cogitans ꝙ facile est inuentis addere. Et ꝙ prudens medic⁹ apta maxie sibi via multas alias poterit receptas componere ⁊ casibus sibi occurrentib⁹ accōmodare: hic fineꝫ impono gratias habens imensas summo deo si quid boni in hoc meo opusculo ⁊ dignū memoria iudicabit Amē.

¶ Explicit Pillularium magistri Panthaleonis de Confientia.

¶ Panthaleonis de Confientia Sūma lacticiniorum incipit.

Um interdū cogitarē si opusculum aliqd memoria dignū in medicina componerem: que naz esset subiecta materia videbā mihi partez omnē sublatam fuisse. Nam si theoricam medicine considero cerno Jacobū forliuiensez Ugonem senēsem ꝛ alios ēt nouos preter ea que ab antiquis dicta sunt oēs sibi ptes vendicasse. Si vo ad practicā me cōuerto video nouos plurimos Tornamiram Joānem de partibus Philoniū Arnaldū de villanoua vltramontanos Barzizium vero Joānem de alcolis Nicolaū florentinum Sauonarolaz Joānē mattheū de gradi aliosq3 plurimos cismōtanos viros prestantissimos: qui adeo ornate scientifice copioseq3 dixerunt vt nullam mihi ptem in scribēdo relictam intelligā. Tacere tū ignominiosum: nec sine peccati labe fieri potest: vt si a sūmo deo aliquā scientie grām accepimus id occultemus. Naz similes illi iudicabimur qui frumēta abscondit in populis. Nec tamen id iactantie causa dixerim: quo meorum que scripsero nihil aut paꝝ mihi ascribi velim: sed ea fere oia a sapientū codicibus extraxisse ꝓfiteor medicorū ꝛ phylosophoꝝ volumina reuoluēdo. Aggrediar igitur cū dei auxilio sūmaz lacticiniorū: que ꝛ si vulgaris appareat in ea tamen multa dicentur vtilia: ꝛ placida satis eo magis ꝙ multi caseum detestantur multi eum diligunt ex eo viuunt: ꝛ plures libēter intelligunt eorū diuersitates ꝛ naturas: quas plurimas in sequentibus esse cognosces. Diuidam igitur hanc summā in tres tractatus: quoꝝ primus cōtinet capitula. 17.

¶ Secundus tractatus summe lacticiniorum continet capitula. 15.

¶ Tractatus tertius continet capitula octo.

¶ Finis tabule.

Volens in hac sũma lactici/
niorum Aristotelis
imitari doctrinam: qui primo phy
sicorum volens de rebus natura/
libus determinare: primo agit de
principijs rerum naturaliũ vt de
materia forma ⁊ priuatione tanq̃
de principijs omnium rerum na/
turalium. Cum intentio principalis sit in hac sũma
de caseis ⁊ eorũ naturis determinare: nõ incõgrue
vr̃ prĩo de lacte tãq̃ de pr̃cipio mãli sermonẽ face/
re. ¶ Circa qd̃ notãdũ ꝙ lac ẽ aĩalis sup̃fluũ albũ
bina decoctiõe in mãmis gñatum. Hec ẽ singularis
diffinitio vel veriꝰ descriptio lactis quã ponit bonꝰ
Cõciliator dr̃ia. c. 48. ¶ Nam vt volũt doctores ex
sanguine menstruo due p̃tes fiũt. quaꝝ vna ⁊ magis
pura trãsit a venis matricis ad mãmillas: cũ ĩter hec
duo mẽbra sit magna colligãtia: vt vult dux nr̃. 12.
tertij capitulo primo in fine: ⁊ Albertus prĩo de ani/
malibus capitulo de anothomia venarum: ⁊ ibi per
secũdam digestionẽ a cõplexione illius carnis glã
dose acquirit formã lactis ⁊ substantialem ⁊ accidẽ
talem: nã vbi materia illa que ẽ sanguis mẽstruus
primo erat rubea in hac secũda digestiõe dealbatur.
⁊ hoc fit ab illa carnositate glandosa mãmillarũ que
alba est. ¶ Dicit Auicẽna allegato capitulo ꝙ ope/
ratio generationis lactis ex sanguine est sicut opera/
tio epatis in generatione sanguinis ex chillo: in hoc
ꝙ vnũquodq̃ cõuertit humiditatẽ ad similitudinẽ
suam in nã ⁊ colore. Nam epar rubificat chillũ albũ
⁊ facit ipsũ sanguinẽ: ⁊ mãmilla albificat sanguinẽ
rubeũ ⁊ facit ipsũ lac. Alia aũt p̃s sanguĩs mẽstrui
magis impura reseruat̃ ⁊ ad tp̃s expellit̃ p̃ loca a nã
deputata: saluo ꝙ vt plurimũ in mulieribꝰ ablactan
tibus filios non apparent mẽstrua: sed fere tota illa
materia expellitur vt trãsmittitur ad mãmillas ⁊ in
lac conuertitur. Et ideo videmus in pueris varias
egritudines generari propter assumptionem lactis
infecti aliqua mala qualitate: ⁊ vt plurimum ex im/
puro ⁊ malo sanguine generati. Nec dico tamen q̃n
ex alio sanguine q̃ ex menstruo possit lac generari.
In pregnantibus autem de illo menstruo fiunt due
partes ex quarum videlicet puriori fetus nutritur p̃
venam vmbilicalẽ: alia vero pars inutilis pro fetus
nutricatione reseruatur ad tẽpus partus: ⁊ tũc ex/
pellitur ⁊ iuuat ad facilitandum partum lubricando
vias. ¶ In aliquibus tamen mulieribus pregnanti/
bus expelluntur menstrua etiam a sana virtute. Ut
plurimũ tamen est signum malum ⁊ causa mala. In
aliquibus etiam pregnantibus vna pars menstrui
trahitur ad mãmillas ⁊ ĩ lac cõuertitur. Immo plu/
res volunt ꝙ in homine etiam possit lac generari ⁊
experientia docet. Etiam in muliere virgine potest
generari licet raro contingat. ¶ Unde p̃hus tertio
de naturis animalium capitulo vltimo dicit. Et nul
lum lac est in mãmillis mariũ quãuis forte accidat
vt inueniatur lac in mãmillis quorũdam. Et addit
ꝙ in quadam regione inuentus fuit caper a quo ex/
trahebant lac ex mammillis: ex quo fuit factus ca/
seus vnus deinde coieuit cum capra ⁊ genuit ma/
rem a quo extrahebatur lac sicut a patre. Dicit tamẽ
ꝙ talia sunt signa ⁊ significationes futurorum. Bre
uitatis causa non adducã alias auctoritates ad hoc
propositum facientes. ¶ Habemus igit̃ modũ gñã
tiõis lactis ĩ mulieribꝰ: ⁊ s̃m eũdẽ modũ ĩ brutꝭ aĩali
bus generatur. ¶ Et est nutrimentũ a natura ordi/
natum pro nutricatione nouiter natorũ: donec pos/
sunt digerere cibaria difficilioris ĩmutationis: qd̃ in
infantibus cognoscitur dum veniunt ad etatẽ dẽtiũ
plantatiuam. ¶ Et ideo incõsulte faciũt q̃ alia ciba
ria exhibent pueris ante originẽ dentiũ: quoniã sa/
gacissima natura dum videt stomachũ posse alios ci
bos q̃ lac ĩmutare statim dentes generat ad bonũ
intellectũ: q̃r huiusmodi dentiũ generatio fit in tẽpo
re ⁊ notabili. ¶ Fecit aũt nã ĩ multis brutis plures
mãmillas: ꝓpterea ꝙ talia sunt apta ad plures fetꝰ
ꝓducendos: ⁊ si in talibus non fuissent nisi due mã/
mille nõ potuissent quattuor aut plures nati decen/
ter nutriri. ¶ In muliere autẽ solum duas fecit mã/
millas. ¶ Primo ꝓpter decorem quoniã pluralitas
mãmillarum nõ parum mulierẽ deturparet. ¶ Se/
cũdo quia cum mulier nõ pariat cõiter nisi vnũ aut
duos: aliquãdo licet tres vel plures produci possint
hoc tamẽ rarissime ꝯtingit. Ideo sufficit mulieri du/
as habere mãmillas: quoniã natura nõ deficit ĩ ne/
cessarijs nec abundat in superfluis. ¶ Dicit Alber/
tus primo d̃ aĩalibus tractatu secũdo capitulo. 24.
ꝙ in pectore sunt due mãmille quarum creatio ẽ ex
venis neruis ⁊ artarijs inter quas cõtinuat caro la/
xa glandulosa alba ⁊ ex sanguine rubeo facit lac al/
bum: sicut alia membra alba operant̃ in nutrimento
ipsis transmisso. Et in eodẽ capitulo dicit: cũ mulier
lactat si coit cum viro nocet plurimum infanti: quia
subtile nutrimẽti qd̃ ad mãmillas mitti debebat ad
os matricis attrahitur. Ex quibus apparet causa no
cumenti: q̃r vel fetus stabit sine nutrimento: aut cũ
modico: vel erit impurum: quia loco illius qd̃ ad os
matricis attrahitur: vel nihil aut parum mandabit̃
vel mittet̃: aut attrahet̃ aliq̃s humor malus ex quo
non conuenienter fetus nutrietur. Et hec sufficiant
quãtum ad modum generationis lactis: q̃r etiã ali/
qua dicentur inferius.

¶ Capitulũ secundũ primi tractatus de diuersitate lactis in genere.

Licet lac s̃m fere omnes medicos sit
temperamento vicinũ: vt di/
cit Rasis tertio almansoris. Lac recenter
mulsum tẽpamento existit vicinũ: licet
frigiditati ⁊ humiditati paꝝ attineat. Gal. tñ quin/
to theorice vult lac vniuersaliter frigidũ esse ⁊ humi/
dum. Sed facile est concordare eorum dicta nam in
sententia idem volunt. ¶ Uerũ cum lac ex sangui/
ne generetur vt in superiori capitulo dictum ẽ ⁊ hec
generatio fiat per vlteriorẽ decoctionẽ posset quis
arguere lac debere esse calide ⁊ nõ frigide cõplexio/
nis cum materia sit calida ⁊ agens calidũ. ¶ Ad qd̃
satis respondet Auicẽ. si notemus que dicit in capi/
tulo de lacte. cum dicit. Et lac quidem ẽ ꝓpinque di
gestionis ⁊ quo nõ cum sit generatũ ex sanguine qui
est in summo digestionis cui sup̃uenit digestio que/
dam alia q̃uis sit ex membro qd̃ ad frigus declinat
⁊c. ⁊ sic agens nõ erit calidum. ¶ Possem ẽt dicere
nõ esse incõueniens ꝙ ex obiecto calidiori p̃ actionẽ
caloris generari aliquod remissiꝰ calidũ: sicut vide/
mus dũ generatur sp̃ũs animalis in cerebro ex spi
ritu vitali calidiori: ⁊ fit tñ a calore nãli vt omnes vo
lunt tam medici q̃ phylosophi ⁊ fit s̃m finis exigẽ/
tiam. Uerum hanc disceptationẽ pro nũc dominis
theoricis

theoricis dimitto. Sed vt mere practicus ꝓ nūc suffi
ciat positiue dicere cū doctoribus ꝙ lac est tēperatū
vel tēperamēto vicinū ad frigidum ⁊ humidū paruꝫ
declinans. Et hoc voluit Galienus loco allegato.
Et hoc ex suis partibꝰ persuaderi pōt. Nā ī lacte tri
plicem reperimus substantiam: butirrosaꝫ: casealeꝫ:
⁊ aquosam. Et qꝛ butirrosa calida est ⁊ humida. Ca/
sealis vero frigida ⁊ sicca. De aquosa reperio discor/
dantes doctores. Naꝫ aliqui vt Auicen. Mesue ⁊ ali
qui alij ponunt aquam lactis calidaꝫ ⁊ humidā. Sꝫ
bonus Cōciliatoꝛ dr̄ia. c. xlviij. determinatiue tenet
aquam lactis frigidam esse ⁊ humidā ⁊ mouet rōni/
bus euidentibus quibus difficile esset respondere.
Et ad veritateꝫ si bene cōsideremus ꝙ pars butirro
sa in lacte est calida: pars casealis frigida. Si dicamꝰ
partem aquosam calidā que notabilis est ⁊ forte quā
titatiue maioꝛ ꝗꝫ totuꝫ residuum non possemus dice
re agregatuꝫ qḋ est lac esse temperatum aut ad frigi
dum declinare vt superius dictū fuit. Immo opoꝛte
ret concedere lac ad calidum declinare vt facile ꝓba
ri posset. Et sic videt̄ nō ꝑua discordātia quā adhuc
discussam non reperio. ¶ Tamē si volumꝰ cōcordare
dicta Auic. ⁊ Mesue cū his que dicit Cōciliatoꝛ pos
semus dicere saluo semper saniori iud cio ꝙ si cōside
remus lac in se solū ꝓut includit partem butriosam
⁊ aquosaꝫ sine alia cōmixtione. tūc veritatē ꝓbat Cō
ciliatoꝛ ꝙ aquosa pars est frigida. Si tū̄ ꝯsideremus
aquositatē lactis qua cōiter vtimur vt sepatam a pte
cesali virtute coaguli cū in illa pte aquosa remanse/
rit multuꝫ de virtute coaguli cuius effectus magnus
fuit in calefacieēdo: ⁊ cū videamus ex alia pte ipsam
aquositatē eē solutiuuā: sic possumꝰ dicere ꝙ est cali/
da: ⁊ hoc voluerunt auctores. ¶ Sed si qs dicat illa
virtus coaguli ita fuit applicata partibus terrestribꝰ
sicut aquosis ergo eadem ratiōe caseus erit calide cō
plexionis. ¶ Ad hoc respōderem ꝙ licet ita applica
ta fuerit magis tamen in aqua remansit impressio.
Quoniā actiones actiuoꝛū sunt in patiente ⁊ disposi
to. Etiaꝫ partes subtiles coaguli que calide sunt su
pernatant: ⁊ aquee cōmiscent̄ etiā in ꝯfectione casei
per compressionē exprimuntur a partibus grossis: ⁊
sic ī aqua remanēt. ¶ Cogitabūt alij si sit aliꝰ modus
cōcordandi: qꝛ Auic. capitulo de caseo circa princi/
pium dicit. In aqua vero casei ꝓpterea ꝙ in ipsa est
nitrositas acquisita ex sanguine. ⁊ sic nō videt̄ coagu
lo ascribere caliditatem quādam que ibi reperitur.
Sed hanc subtilitatē ꝓ nunc dimitto. ¶ Adherēdo
dictis doctorum tenendū est lac tēperatuuꝫ esse aut
tēperamento vicinū: ad frigitatem tū̄ aliqualr̄ decli
nare. ¶ Est aūt in lacte magna diuersitas. Naꝫ aliud
est lac hominis vl̄ mulieris: aliud est lac capꝛe. aliud
vace: aliud ouis: aliud camelli: aliud asine: aliḋ eque
aliud scrofe: ⁊ sic de alijs speciebus animalium. sed
ista solum cōmemoraui quoniam magis in cōmuni
unt vsu. ¶ Diuersificant̄ etiam lactis complexiones
ſm tempora anni: quoniā alterius complexionis est
lac estatis: ⁊ alteriꝰ lac hyemis. Sic pariter de vere
⁊ autumno. ¶ Cōtingit etiaꝫ diuersitas ex parte re/
gionum. Naꝫ lac in regionibus orientalibus differt
a lacte occidentali: ⁊ meridionale a septentrionali.
¶ Differt etiam lac ex parte etatis animaliū. Nam
alterius complexionis est lac animalis iuuenis: ⁊ al
terius senis ⁊ alterius media etatis. ¶ Nutrimenta
etiam siue pascua quantum variant aut variare pos
sunt lactis complexiones in sequentibus apparebit.

Est etiam diuersitas in lacte ex parte tp̄is quo cōser
uatur. Nā nouiter mulctū vt supꝛa est tēperatū: aut
tēperamēto vicinū. Quod vero diu cōseruatum est
acre ⁊ frigidū. Mediū vero medio modo se habet vt
vult Cōciliatoꝛ allegata dr̄ia. ¶ Repiri ēt pōt in la/
cte differētia ex parte regiminis aīalis. Nam aliud
erit aut esse poterit lac animalis famelici: ⁊ aliud aīa
lis cibati: aliud aīalis multum vigilātis: ⁊ aliud doꝛ
mientis: aliud aīalis exercitati: ⁊ alind quiescentis:
aliud aīalis vel mulieris vtentis regimine calido: ⁊
aliud frigido. ¶ Accidentia etiaꝫ animi multū opant̄
in variendo lactis cōplexionē. Quis dubitat lac ani
malis iocundi laudabilius esse lac aīalis tristabilis
aut melācolici quauis ḋ causa. Et ſm ꝙ istoꝝ accidē
tium anime aliqua calefaciūt aliqua infrigidāt ita in
lacte has varietates repimꝰ. Et ꝓpter hoc volūt me
dici nutrices pueroꝝ iocundas esse ⁊ ab ira tristicia
furoꝛe ⁊ talibus pꝛeseruari quoꝛū aliqua calefaciēdo
aliqua infrigidādo aliqua lac diminuēdo aut aliqua
mala q̇litate inficiendo summe nocere pn̄t. ¶ Adde
etiaꝫ hic ꝙ reperiri pōt diuersitas in lacte non tantū
ex parte lactis q̄ꝫtuꝫ ex parte: recipientium. Naꝫ idē
lac vni erit nutrimeutum cōueniens: qḋ alteri erit di
conueniens. Naꝫ Auicēna secūdo canonis capitulo
de lacte dicit. Amplius lac cuꝫ coꝛpoꝛibus ꝓpoꝛtio
nalitates habet quarū cause nō cōpꝛehēduutur. Si
cut etiaꝫ recitat Conciliatoꝛ de seipso dū videbat pa
nē infusuꝫ in lacte incitabat̄ ad vomitū. ¶ Diuersifi
catur etiam lac in coloꝛe: cum aliqḋ magis: aliquod
minus de albedine participet: ⁊ aliqḋ ad citrinitateꝫ
aut alium coloꝛē declinare videt̄. ¶ Item etiā in mo
do substantie: qꝛ aliquod spissum: aliquod aquosuꝫ: ⁊
aliqḋ mediū. ¶ Itē in sapoꝛe: qꝛ aliqḋ magis dulce:
⁊ aliqḋ minus: aliud acetosum aut alterius sapoꝛis.
Et dicit ¶ Auic. secūdo canonis capitulo de lacte.
Et scias ꝙ lac diuersificat̄ ſm species animalium ⁊
ſm etatē ⁊ si est parnū aut mediocre: ⁊ ſm foꝛmam
puta accidētalem sicut est leuis carnis aut dure pin
gue vel extenuatum album aut aliuꝫ hn̄s coloꝛem ⁊
addit ꝙ lac aīalis albi est debilius ⁊ citius descēdit.
Aristoteles vero tertio de animalibus capitulo vltīo
dicit qḋ lac mulierū nigrarū ē melius ⁊ pluris cibi q̄ꝫ
albarū. ¶ Habita igit̄ diuersitate lactis in genere vi
dendū est que sint lactis cōditiōes melioꝛes ꝓ infan
tiuꝫ nutricatiōe. ¶ Pꝛo quo dicit Auicēna secunda
pꝛimi capitulo de regimīe lactatiōis ꝙ lac laudabile
⁊ tēperatū est ī quo aquositas ⁊ caseitas sunt equales
⁊ cuius coloꝛ attinet albedini qui non sit fuscus nec
citrinus nec viridis nec rubeus: cuius odoꝛ sit bonꝰ
in quo non sit acredo nec ponticitas nec amaritudo
nec salsedo. ¶ Et cōis modus experiendi modum
substātie est ponere vnā guttā super vnguē: ⁊ tūc fa
cile est cognoscere eius spissitudinē vel nimiā humi
ditatem. Inter que bonū lac debet mediocritatem te
nere. ¶ Uult Auic. ibidē ꝙ nutrix debet esse bn̄ com
plexionata etatis inter. xxv. ⁊. xxxv. annū: bn̄ cōposi
tionata: boni coloꝛis: musculosa: hn̄s pectus ⁊ collū
foꝛte: media īter pīguedinē ⁊ maciletiā: hn̄s mām̄il
las satis grossas nō laxas bonoꝝ moꝛū. ¶ Et iō qdā
ꝓhibuerunt ne stolida lactet. ¶ Albertꝰ dicit ꝙ eligē
da est nutrix similis in cōplexione matri quātum est
possibile ⁊ hoc consonat rationi: quoniā nutrimētuꝫ
erit simile ei qḋ recipere consueuerat. Sed intelligo
dum mater est sana ⁊ bene complexionata: quia ali/
ter melioꝛ esset nutrix alterius ⁊ melioꝛis complexio

nis. Dicit etiam Albertus libro tertio tractatu secundo capitulo. ix. Et lac qd in mane prio venit ad mamillas est quasi purgamentuz: pp qd periti in arte lactandi precipiunt primo mane mulgere magnam ptem lactis nutrices ⁊ de residuo lactare infantes ⁊ duz lactant moueri infantem cu cantu. Motus tn cunaru dz esse leuis ⁊ cantus suauis: qr musica facit cu gaudio ⁊ leuitate spus recipe nutrimentu. Motus aut excitat calore ⁊ virtute in digestione que in infantib9 multu imersa est humido. Hec Albertus.

¶ Capitulu3 tertiu primi tractatus de diuersitate lactis in brutis ex specieruz diuersitate.

Quia sublimis ⁊ bonus deus donauit homini coplexione tpatiore qua in hoc mudo possibile est esse: vt dicit dux noster pria primi caplo de ꝯplonibus: facile est credere ꝙ lac mulieris e tempatu respectu cuiuscuq3 bruti: vt et volut oes doctores nemine discrepate: tum qr materia gnationis lactis videlicet sanguis in muliere est magis tpata: tu qr calidu3 agens et est magis temperatu: ⁊ sic lac mulieris vel via cibi vel via medicine ceteris oibus preferetur ⁊ merito. ¶ Sed post lac mulieris qd sit melius aliquale repio diuersitatez. Nam Raby moyses asserit ꝙ post lac mulieris lac suys siue scrose est meli9 Et h3 pro se hoc fundamentu: qr illa coplexio dz melius lac gnare que magis appropinquat humane complexioni: s3 talis est coplexio suys vel scrophe igif ⁊c. Argumentu est bonu cum maiore: ⁊ minor videf manifesta cu compositio porci in multis valde copositoi hois assimilef: ⁊ complexio satis insequif compositoez. Et sic credidit Raby Moyses post lac mulieris lac suys esse prestanti9. ¶ Et credo et sit fundamentu Galeni vt apparet ex Serapione libro aggregationum qui recitat de mete Galeni ꝙ lac mulieris est sanius maxime cuius corp9 est sanu3: no antique: pulchre: ⁊ tepate ꝯplexionis: cuius nutrimentu est bonu generatiuu bonoru humoꝝ: ⁊ post eu lac aialiu quoꝝ natura no est elongata a natura hois: sed est ꝓpe naturam hois. Et dicit ꝙ odor carnium significat supra bonitate lactis: qr sunt quedam aialia quoru3 carnes sunt fetide: sicut canis lupi vrsi: ⁊ queda3 carnes sunt boni odoris: ⁊ exeplificado dicit vt porcoꝝ pecudum capraru. Et addit natura naq3 eoꝝ est ꝓpinqua nature hois. Et ex his videtur Galenu3 affirmasse ꝙ post lac mulieris lac suys vel scrophe est melius cu ipsius natura sit ꝓpinqua humane nature. Et sic pro ista pte est auctoritas ⁊ ratio. ¶ Auicena tn scdo canonis capitulo de lacte: dicit ꝙ lac scrophulaꝝ est aquosu3 no maturu ⁊ si non erit melius. ¶ Auerrois vero quinto colliget dicit ꝙ meli9 est lac femininu: ⁊ post illud lac asine: ⁊ post illud lac capre: ⁊ iste spes lactis sunt subtilis sbe. S3 lac ouis est grossius: ⁊ ꝓpterea citi9 in sto caseaf. Sed vacinus est grossius ⁊ cum hoc butyrosius ⁊ pinguius. Et de lacte suys no loquie. ¶ Un in hoc magis adhererem opinioni Auicene ⁊ Comentatoris Auerrois ⁊ dicerem ad rationez Raby Moyses ꝙ complexio suys non ita appropinquat complexioni hominis: sicut compositio compositioni: licet etiam in compositione sit magna diuersitas: maxime in membris animatis ⁊ membris generationis: vt patet expertis in anothomia. Uel etiam concesso ꝙ complexio suys magis appropinquat complexioni hois: no pp hoc sequif lac suys melius ee debere: tu rone nutrimenti suys: tu3 rone voracitatis in comedendo q no paru faciunt ad lactis cruditate. Et nisi essent hec duo puta voracitatis in comededo ⁊ et nutrimentu satis militaret ratio Raby Moyses Serapionis ⁊ Gal. Et ideo vr tenendu cu Aui. lac suys non multu valere nec etia est in coi vsu. ¶ In sequedo igif dicta antiquorum dixit Philosophus tertio de naturis animalium caplo vltimo ꝙ lac camelli est tenuissimum respectu alioꝝ: ⁊ ipsu3 sequif lac eque: ⁊ post asine. Lac vero vacarum est spissum valde. Et ibidem dicit ꝙ lac quato spissius tanto caseatius idest aptu fm plures sui partes in caseum conuerti. Et hec pro tertio capitulo sufficiant: qm de lacte asine inferius videl3 capitulo penultimo tertij tractatus dicetur.

¶ Caplm quartum primi tractatus de diuersitate lactis ex parte aeris locoꝝ ⁊ nutrimentorum.

Ex parte aut aeris ⁊ nutrimeti coplexio lactis non parum variari pot. Na fm ꝙ aer calidus vel frigidus humidus ⁊ siccus: ita in aialib9 ibide habitatibus lactis coplexio varief. Et ita pariter de regionibus dicere oportet. ¶ Sed pro maiori noticia dicedoꝝ mouef questio. An lac hyemale frigidius sit ⁊ humidius q3 lac extiuum vel extiuale. Et videf ꝙ sic: qr cu tepore hyemis humores qui generanf sint frigidi magis ⁊ humidi q3 illi qui in estate. Etia superfluitates frigidiores: vt experientia demonstrat cum lac sit supfluu quodda ex primo capitulo: videf ipsum tepore hyemis frigidius esse debere. Et ꝓ ista parte facit auctoritas Auic. in. c. de lacte. secundo canonis dum dicit. lac vernale est aquosum coparatu3 ad estiuu3 ⁊ sic a fortiori lac hyemale. ¶ In oppositu tamen arguitur capiendo pro fundamento textu Hippocratis. prima aphorismorum. xv. aphorismo. Uentres vere ⁊ hyeme calidissimi sunt natura. Ex quibus elicif ꝙ in corporibus robustis ⁊ debite rectis teporibus seruatibus naturas proprias virtutes nales sunt fortiores maxie digestiua. Si ergo ita sit poterit meli9 agere in sanguine ⁊ perfectius ip3 imutare ⁊ in lac couertere. Et sic cu hec imutatio facta sit a potetiori calore presupposita paritate passi: erit lac generatum calidius. ¶ Ad qd rnderem saluo semper saniori iudicio ꝙ lac estiuu e alijs parib9 calidius q3 hyemale. Et hoc est satis rationale: qr sicut videmus de humorib9 ⁊ alijs etiam superfluitatibus ꝙ tempore estatis declinant ad calidu3 ita de lacte dicere oportebit. Ad argumentum vero cum dicebatur ex aphorismo. Uetres ⁊c. Calor in robustis corporibus est fortior. Cocedo de calore naturali. Ueru3 calor accidentalis vt aeris circundantis est valde potentior in estate: ⁊ hic calor multum facit ad generationem ⁊ humorum ⁊ superfluitatum in animalibus. Et ideo volunt doctores ꝙ tempore estatis lac est paucum: vt etiam docet experientia: tpe aut veris maxime multiplicaf precipue in brutis primo ꝓpter aeris teperametu: secudo pp pascuua que illo tpe sunt magis humida. Dicere3 igif ꝙ tpe veris in brutis maxime generaf de lacte ⁊ de bono. Io casei qui fiut illo tempore comuniter sunt meliores maxime de mese Madij salte3 in climate nro. In estate aute3 minoratur propter aeris ⁊ nutrimentorum siccitatem. In autumno vero licet ratione maioris temperatie aeris lac multiplicari deberet: quia

tamen

tamen incipiunt nutrimēta deficere ⁊ sunt magis sicca
pp preteritā estatis caliditatē ēt qꝛ virtutes sunt debi/
liores lac minoraꝛ licet credam absolute maioris esse
quātitatis q̄ꝫ in estate ⁊ ēt q̄ꝫ in hyeme aliorum semp
posita paritate. ¶ Et dicit Philosophꝰ tertio de natu
ris aīalium ꝙ quāto aīal magis elongaꝛ a partu tanto
minus hꝫ de lacte. Vñ quedaꝫ aīalia dant lac per mul
tum tēpus ⁊c̄. Mulieres maxime dant lac per multū
tempus ꝓpter finem cuꝫ ex eo debeat infans nutriri
notabil tempore videlicet duobus annis vt cōiter fit.
¶ Volunt etiā doctores ꝙ lac capre est minus humi/
dum ⁊ minus lesiuum stomachi q̄ꝫ aliorum animaliuꝫ
propterea ꝙ comedit folia ⁊ extremites rubi ⁊ alia fo/
lia stiptica licet sua complexio ad hoc cōcurrat: ⁊ ideo
nō sic faciliter acetosa. Et in stomacho ⁊ sic imaginari
possumus in alijs animalibus lac variari variato nu/
trimento. Unde videmus in locis montuosis vbi aer
liber est nasci herbas odoriferas: ⁊ sic caseos fieri me/
liores q̄ꝫ in locis paludosis. In locis etiam tempera
te humidis in quibus herbe bone generanꝛ videmꝰ
caseos fieri bonos sicut in riparia padi cōmuniter du/
rie ⁊ sturie ticini circa montes: ⁊ vltra montes in ripa
ria leridis secane. Sene ⁊ alijs in quibus partibus ca
sei boni ꝯficiunꝛ vt inferius ꝑticulariter ostendetur.
¶ Certū ēt est ꝙ in regionibꝰ excessiue calidis vt sunt
oriētales ⁊ magis meridionales ⁊ valde fridis vt sunt
septētrionales nō potest cōiter lac bonum generari:
nec cōsequēter fieri casens bonus. In locis auteꝫ me/
dijs vt tēperatis vel temperamento vicinis lac copio
suꝫ ⁊ bonū generaꝛ ⁊ inde casei meliores. ¶ Dicit Al
bertus libro tertio tertio tractatu secūdo capitulo no/
no de naturis aīalium ꝙ pascua lactifera faciunt ad la/
ctis abundantiā. Et Philosopꝰ tertio de naturis aīa/
lium vltimo capl'o dicit. Et debemus scire ꝙ quedaꝫ
pascua minuūt lac ⁊ maxime lac animalis ruminantis
vt melga ⁊ quedam multiplicant vt orobꝰ: ⁊ addit ꝙ
orobus nō est cōueniēs oībus impregnātis quoniaꝫ
aggrauat partum. Et ibideꝫ ponit ꝙ in regione certa
sunt vace ita magne ꝙ opꝫ homineꝫ mulgientē vacas
stare pedes: ⁊ sic oīa quadrupedia sunt magni copis
preter asinum. Et Albertus dicit hoc esse pp siccitatē
cōplexionis asinorum ⁊c̄.

¶ Cpl'm quintū primi tractatꝰ. De diuersitate lactis
ex parte aīaliuꝫ eiusdem spēi diuersoꝝ tñ pillorum
⁊ ex parte etatis ipsorum.

Uia de diuersitate lactis ex ꝑte diuer/
sitatis aīaliuꝫ satis dictum est in
aīalis tamē eiusdē speciei videmus varia/
tionem in lacte ꝓpter varias aīalium com
plexiones ꝙ nobis maxime manifestaꝛ ex
colore pillorū suorum: vnde cū albedo pilloꝝ attesteꝛ
frigiditati: ⁊ ꝓpter hoc dicunt auctores: vt in secūdo
capitulo dictuꝫ est ꝙ lac aīalis albi est debilius ⁊ citiꝰ
descendit: hoc est merito frigiditatis ⁊ humiditatis: ⁊
ideo est paucioris nutrimēti: vt voluit Philosophus
loco allegato. Erit dicēduꝫ ēt cuꝫ Philosopho ꝙ lac
aīalis nigri erit calidius ⁊ maioris nutrimēti lacte aīa/
lis albi alioꝝ posita paritate. Si igitur albedo frigidi/
tatē arguit ⁊ nigredo caliditatē cuꝫ hi sint colores ex/
tremi vr̄ ꝯcludendū ꝙ colores medij arguere debeāt
tempamentuꝫ: ⁊ sic vace ⁊ capre coloris rubei dabunt
lac magis tēperatū. Et hoc ēt ēvulgarē apud mulie
res que querentes lac pro infirmis volunt vt a capra
rubea sit extractū. Et licet rōnē ignorēt nō tñ sine bo
na cā dictum est ⁊ forte a peritis medicis audiuerūt.
Et sicut de colore rubeo dictuꝫ est ita de alijs medijs
coloribus intelligo. Sed magis de colore rubeo exē
plum dedi qm̄ ille ē inter colores medios magis cōis
in brutis lac generātibꝰ. ¶ Tenendū igiꝛ ꝙ aīal colo/
ris medij: puta nō album neqꝫ nigrū lac habebit ma/
gis tēperamēto vicinū: quāto tñ magis ad albedineꝫ
declinabit tanto frigidius: quāto vero magis ad ni/
gredinē tanto calidius. Nec obstat dictū phylosophi
superius allegatū ꝙ lac muliarū nigrarū est melius ⁊
pluris cibi q̄ꝫ albaꝝ: nam cōparat phs extrema adin/
uicem. Mediocritas tñ melior est iudicio meo nec cō
trariuꝫ dicit phs: cum ēt color medius inter album ⁊
nigrum attesteꝛ temperamēto vt alibi videndum est.
¶ Ex ꝑte ēt etatis est diuersitas in lacte. Nam lac iu/
uenis aīalis est calidius in quacūqꝫ spē fuerit. Lac vō
aīalis senis est frigidius. ¶ Sed de hūiditate ⁊ siccita
te est aliquale dubiū. Cum cōplexio senum sit nāliter
sicciorq̄ꝫ iuuenuꝫ ⁊ sic lac deberet esse siccius. Cuius
tñ oppositū credo: cum ēt experiētia doceat ex eadeꝫ
quātitate lactis plus de caseo ex lacte aīalis iuuenis
generari q̄ꝫ senis. ¶ Et iō dicerē ꝙ in lacte aīalis se/
nis est plus de humido accidētali qꝺ facit ad casei di/
minutionē: ⁊ ideo dato ꝙ in lacte senis sint alique par
tes magis terrestres: tñ pp accidētaleꝫ humiditatem
cōmixtaꝫ cōtingit ex eadeꝫ quātitate minus de caseo
gñari. Eritqꝫ in fine talis caseus resolutis illis humi
ditatibꝰ magis terrestris ⁊ durioris digestionis. ¶ In
primo tamē partu ⁊ etate valde iuuenili nō credo lac
ita perfectuꝫ esse sicut in media etate. Et ideo non sine
causa precipit dux noster loco allegato nutrices debe
re esse etatis medie videlꝫ a. xxv. vsqꝫ ad. xxxv. annuꝫ
in quo tempore est etas media mediū tenēs maxime
inter humiditatem ⁊ siccitateꝫ: qꝺ multum attendere
oportet in nutricatiōe infantiuꝫ. ¶ De magnitudine
etiam animaliū dicit Auerrois quinto coliget ꝙ ani/
malia magni corporis sunt magis terrestria ⁊ que par
ui econuerso. Sꝫ super hoc multa dici possent. ¶ Ex
parte autem pinguedinis ⁊ macilentie certum est lac
animalis pinguis humidius lacte aīalis extenuati: ⁊
ideo mediocritas ēt laudatur inter macilentiā ⁊ pin/
guedinem: vt dux noster Auicēna secūda primi alle/
gato capitulo ⁊ sic apparent cause differentiarū lactis
tam in genere q̄ꝫ in specie

¶ Capituluꝫ sextuꝫ primi tractatus de modo ⁊ cau/
sis coagulationis in genere.

Ossent in hoc capitulo plura ⁊ sin
gularia dici colligēda quar
to methauroruꝫ: sed maiorem facerem di
gressioneꝫ q̄ꝫ subiecta requirat materia ⁊
pn̄tis negocij semitas excederē. ¶ Suffi
ciat igitur pro presenti capitulo scire. Prio ꝙ mate/
ria subiecta coagulationi est terra ⁊ aqua: vt Phyloso
phus quarto methauroꝝ. Secundo ꝙ causa agens ⁊
fciens coagulationē est caliditas vel frigiditas. Nam
alipua a frigido congellanꝛ vt aqua ⁊ alia plurima in
quibus aqua dominaꝛ. Aliqua vero cōgellantur a ca/
lido: vt lutum ⁊ alia multa in quibus partes terre do/
minantur ⁊ adueniente calore exalat humidum. Ter
tio presuppono ꝙ que a fri𝔡ido congelantur a cali/
do dissoluuntur: ⁊ econtra: vt de aqua primo mani/
festum est etiam de plumbo. ¶ Sed notandum ꝙ in

aliquibus metallis non est facta multa commixtio ter
re ⁊ aque: ⁊ ideo a faciliori calore dissoluunt vt appet
in plūbo. In aliq̄bus vō cōmixtio est fortior vt in ar/
gento ⁊ auro potissime que nō pñt nisi a valde forti ca
lore dissolui vt experiētia docet: ⁊ sic bonitas digestio
nis ⁊ cōmixtionis facit ad difficultatē dissolutionis vt
appet in auro. Verū drīa inter cōgelationē ⁊ coagula
tionē pro nūc omitto. ¶ Sꝫ qr de coagulatione in pñ
ti est perscrutādū. Ideo veniā ad septimum capl'm ⁊
magis necessarium in materia nostra.

¶ Capitulum septimū de causis coagulationis lactis
⁊ modis diuersis ſm quos fit lactis coagulatio.

Ommunis snīa doctorum in
hoc cōuenit ꝙ cā
coagulatōis lactis ē caliditas vel frigidi
tas: diuersimode tñ. Nā frigiditas expri
mēdo ptes humidas a terrestribus siue
grossiorib⁹ facit ptes terreas magis subsistere. Sꝫ cali
ditas resoluēdo ptes aereas ⁊ subtiles a terrestribus
reddit illas dēsiores. Cuius exēplū dicūt eē: qm̄ coa/
gulum ⁊ alia naturā coaguli tenentia sunt calida. Un
de Auerrois quinto colliget dicit ꝙ hec est proprie/
tas in coagulo: qr diuidendo res minutas facit cōsta/
re res fluxibiles: ⁊ diuidēdo aquosas vnit partes bu/
tyrosas ⁊ caseales ⁊ facit ipsas magis ꝯstare. ¶ Sꝫ ad
veritatem credo vltra qualitates primas ad faciendaꝫ
coagulationem in lacte alias scd̄as qualitates vel a for
ma specifica cōcurrere: cū videamus plurima calidio
ra coagulo vt piper ⁊ talia in lacte tñ nō facere coagu
lationē: ⁊ plurima etiā remisius calida: ⁊ cōsequenter
eque calida. Quare manifeste concludi pōt hoc a solo
calido aut a solo frigido prouenire non posse: sed opꝫ
hoc in aliquā occultā redigere cāꝫ. ¶ In his tñ q̄ lac
coagulant vltra qualitatem ocultaꝫ concurrit caliditas
vt pꝫ discurrendo per ea que faciunt lactis coagula/
tioneꝫ: vt sūt coagula. Inter que tñ sunt coagula que
repiunt vt dicit Albertus libro tertio scd̄i tractatus ca
pitulo nono in vteribus. i. stomachis suggētiū supple
lac nouiter natoꝝ: qr si stomachus vsus eēt alio cibo iā
alteratus esset a nā lactis ⁊ ideo nō ita fermētat supra
lac ex quo fit coagulū sicut stomach⁹ eoꝝ que nō sunt
vsa nisi lacte. Et addit Albertus ꝙ in vētribus aīaliū
que non ruminant raro inuenit coagulum ⁊ assignans
rōnē dicit qm̄ aīalia ruminantia spissius hñt lac: ⁊ iō
magis conseruat fermētationē stomachi q̄ꝫ nō rumi/
nātia. Et addit ꝙ inter aīalia nobis nota que habent
dentes in vtraqꝫ mandibula nō est inuentum vsqꝫ ho
die coagulū nisi ī lepore tantū. Et addit ꝙ quāto fue/
rit vetustius vel magis antiquū: tanto erit melius ⁊ ef
ficacius ad coagulandū: dūmō non sit putridū: qr sua
virtus efficit acutior quātū ipsuꝫ fuerit siccius: dūmō
in sua substantia sit conseruatū. Hec Albertus. Que
tñ omnia quasi ad litteram ponit p̄hs tertio de natu/
ra aīaliū vltio capl'o. ¶ Coagulat etiā lac alijs modis
vt idem Albertus eodē capl'o etiā Aristoteles cuꝫ la/
cte ficuum in quo infundit lana que postea lauat cum
certa parte lactis: que dum alteri cōmixtum ipsum co
agulat. Dicit ēt expertuꝫ esse ab eo ꝙ flos herbe que
acutos hꝫ aculeos que magna crescit in latum ⁊ hꝫ flo
rē rubeū qui cū maturat in lanuginē ꝯuertit volanteꝫ
in aere: nam exiccatus ⁊ cū lacte distēperat⁹ lac optīe
coagulat. Et ad v̄itatē ista est herba q̄ apud medicos
appellat cameleonta: ⁊ ō ea vidi expientiā in britania
⁊ pitauia in quibus fere oēs vtunt ea in cōagulatiōe
lactis sine alio coagulo: ⁊ appellatur apd̄ eos la zardo
neta: ⁊ ego portaui de semine illo ad partes nostras
Lombardie ⁊ reperi qd̄ est cameleonta vel spica ara/
bica ſm aliquos vel iudaica vel apud latinos cardus
albus vel siluestris vel suchaa. Sed sunt alia multa q̄
ēt coagulant lac sicut balsamus. Naꝫ a doctoribus ex
periri docemur ipsi⁹ bonitatē si sophisticatus sit. Naꝫ
vltra alias experientias dicunt ꝙ vna gutta balsami
lac coagulat: imo coagulatū dissoluit: qd̄ satis mirabi
le vr̄ cū sint diuersi effectus: sꝫ ad veritatē nō sunt con
trarij. Verū hec pro nūc omitto. Nā sufficit numeras/
se ea que in cōi sunt vsu coagulatiōis lactis inter que
sunt coagulū edinum ⁊ vitulinum ⁊ flores cameleōte
sunt etiam alie herbe in hoc virtutē ⁊ proprietatē ha
bentes. Sed hec pro nunc sufficiant.

¶ Capitulum octauum de natura butyri.

Uia per coagulationeꝫ lactis manife/
stant ⁊ sepant tres partes ipsius
notabil'r differentes: videlꝫ pars aquosa
de qua supra: pars casealis: ⁊ butyrosa d̄
hac loquēdū vr̄ priusq̄ꝫ ad caseum deueni
re de quo postea copiose dicetur. ¶ Un̄ Aristo. tertio
de naturis aīaliū vltimo capl'o dicit. Et in lacte est vn
ctuositas aparens vt oleū ⁊ in coagulatōe lactis. ¶ Al
bertus vero octauo capl'o scd̄i tractatus tertij dicit ꝙ
in oī lacte preter substātiā casei: ⁊ ptē aquosam est vn/
ctuosa substantia sicut oleū que vocat butyrum ⁊ emi
net ⁊ supnatat in lactis coagulatōe. Un̄ clarū est hanc
ptē calidā eē ⁊ faciliter inflāmabilē: ⁊ iō nocet paratis
inflāmatiōi ⁊ in febribus denegat maxime putridis
est tñ boni nutrīmēti ⁊ facilis digestionis: ⁊ extra ap/
proximatus est mitigatiuus doloꝝ resolutiuus: matu
ratiuus apostematū rōne caliditatis non excessiue cuꝫ
sua etiam humiditate. Ad quod etiam non parum fa
cit modus substantie cuꝫ sit valde mollis oleagineus
⁊ tactui suauis vt pꝫ. ¶ Auic. in secundo canonis capi
tulo ꝓprio dicit ꝙ cōfert tusci ꝓprie cum amigdalis
⁊ zucharo facilitat sputum ⁊ prohibet sputum sangui
nis: ⁊ est calidus in primo sed magis humidū. ¶ Ali/
qui cōficiunt eum cū lapidibus fluuialibus agitando
⁊ aliqui in vase ligneo longo cum maxima agitatione
quos modos expertis in arte dimitto.

¶ Capitulum nonum primi tractatus de varijs mo/
dis componendi caseuꝫ videlicet de formis accidē/
talibus quibus imprimuntur.

Uia forma est que dat esse rei: nō in
tendo in hoc capitulo loqui de
illa forma que est substātialis: qr non eēt
ad propositum nostrum: sed solū de for/
ma accidētali que est figura diuersa ſꝫ di
uersas dimēsiones: ⁊ hoc ideo qr satis facere videt il/
la diuersitas figurarum aut formarum ad caseorum
diuersitatem. Nam quis dubitat caseum magne figu
re vel quantitatis differre ab eo qui est parue quanti/
tatis ⁊ in sapore ⁊ in durabilitate: vt casei placentini
⁊ consimiles qui sunt magni valde respectu paruo/
rum caseorum de la mora. Nam etiam presupposito
ꝙ ex eodem lacte componantur ⁊ equaliter distent a
principio cōpositionis p sex menses gratia exempli
alterius saporis erit vnus q̄ꝫ alius: tum qr in maiori
quāto

quanto est maior virtus apta melius ⁊ longiori tẽpo/
re conseruari: vt in sequenti dicetur capitulo: tum qꝛ
citius exiccabitur paruꝰ q̃ȝ magnus ⁊ citiꝰ senescet: ẽt si
sint equaliter lati: sed vnus alio spissior eadẽ rõne in eq̃li
tẽpe sapor poterit variari. ¶ Fit ẽt variatio in formis:
nam aliqui ⁊ vtplurimũ fiunt rotundi aliqui aliqualiter
rotundi ⁊ oblongi ad quãtitatẽ semicubiti vel parum
minꝰ vt casei marcelini de qbus infra. Aliqui fiunt ro
tũdi cũ decẽti spissitudine vt placẽtini ⁊ locorꝫ adiacẽ
tium qui sunt mire pulchrytudinis vltra bonitatem.
Alij sunt rotundi cũ magna spissitudine: vt qui fiunt ĩ
montibꝰ nouarie: naȝ adeo sunt pingues vt nisi spissi
valde forẽt sustẽtari nõ possent. Fiunt ⁊ alij oblõgi ad
quãtitatem cubiti ⁊ quasi quadrati ad grossitiẽ brachij
in quibꝰ ponitur certuȝ lignũ in medio ad grossitiẽ digi
ti: qꝛ aliter in illa figura pp pinguedinem sustentari non
possent: vt in tarãtasia ⁊ in mauriana in quibꝰ tamẽ lo
cis ẽt aliarꝫ formarꝫ vel figurarũ casei cõponuntur vt
infra patebit. Fiunt ẽt alij quasi ex toto rotundi vt in
Brixia ⁊ in aliqbꝰ ptibꝰ burgũdie ⁊ patria barbonẽsi:
⁊ appellantur apud aliquos clon apud alios calamon a
quodã loco denoĩationẽ sumentes. Alios vidi ẽt ca/
seos triãgulares ⁊ alios quadrãgulares. Verũ ex istis
formis nõ tanta põt insurgere diuersitas: q̃ȝta ex alijs
formis vt in sequẽti caplõ demonstrabitur.

¶ Caplm decimuȝ primi tractatꝰ. De diuersitate ca/
seorꝫ ex pte nouelitatis vel antiqtatis ipsorꝫ.

Tantam recipiunt casei diuersita/
tem ex parte nouelitatis
⁊ antiquitatis vt nullo mõ pretereundum
sit. Et ideo dicere possumus de caseis: vt
dicunt doctores nostri de theriaca. Nam
sicut in theriaca magnaȝ imo maximã videmꝰ ex etate
vel tempore cõtingere diuersitatem: qꝛ theriaca noua
infrigidat imo notabiliter stupefacit: antiqua vero nõ
mediocriter calefacit. Et Aui. quinto canonis in capi
tulo de theriaca dicit. Et theriace quidẽ accidunt in/
fantia ⁊ pubertas ⁊ adolescẽtia vel iuuẽtus ⁊ senectus
⁊ mors. Nam in principio sue cõpositõis in infantia
est stupefactiua valde. Apud vero sex mẽses venit ad
pubertateȝ ⁊ vigorẽ caloris. Circa vero tertiũ quartũ
quintũ sextuȝ vsqȝ ad decimũ semp acquirit bonitatẽ.
Et tũc est iuuẽtus que durat vsqȝ dum incipit minui
virtus videlicet vsqȝ ad trigesimũ annuȝ in regionibꝰ
calidis ⁊ quadragesimũ in frigidis: ⁊ tandem accidit
mors cuȝ amplius nihil valeat. Ita possumus imagi/
nari de caseo: nam infantia est circa tempus composi/
tionis ipsius in quo abundãtibus humiditatibꝰ sub/
stare non potest: sicut etiam infantes se regere ⁊ susti/
nere non possunt. Et tunc caseus est frigide ⁊ humi/
de cõplexionis. Quãdo aũt elongatur a principio cõ
positionis: partim ab aere extrinseco exiccante: partiȝ
propter sal: partim a virtute coaguli exiccatur ⁊ figi/
tur taliter qꝫ subsistit: sic est pubertas vel adolescentia:
in qua tam humiditate q̃ȝ frigiditate remittitur. Suc/
cedente postea tẽpore exiccato penitus humido sup/
fluo a causis antedictis facta bona ⁊ decenti fermẽta/
tione redditur saporosius ⁊ in perfectõe bonitatis sic
qꝫ potest dici in iuuentute constitutus. Postea võ ten
dit ad senectuteȝ quãdo superflue exiccatur: ⁊ aliquã/
do ad putrefactioneȝ: ⁊ tandem ad incinerationeȝ: vt
ex dictis in quarto methaurorũ colligitur. ¶ Iste ta/
men etates caseorũ sunt differẽtes pluribꝰ causis prio

rõne regionũ: qꝛ sicut de theriaca dictũ est qꝫ in regio
nibus calidis pauciori tpe durat in ipsiꝰ pfectõe q̃ȝ in
frigidis. Ita ẽt de caseo dicere possumꝰ eo qꝫ ĩ calidis
regionibꝰ citius humidũ casei resoluitur ⁊ sic tandẽ ci/
tius deuenitur ad illam humidi mẽsurã cũ qua nec sa/
por nec odor boni in tali subiecto cõseruari pñt ⁊ hoc
est experiẽtia manifestũ. ¶ Abbreuiantur ẽt etates ca/
seoruȝ aut plongantur rõne aĩaliuȝ ex qbus extrahitur
lac qꝫ ex sicciorib9 aĩalibus alijs ptibus caseus citius
exiccatur: ⁊ ex humidioribꝰ tardius: ⁊ sic caseus ex la/
cte vacarꝫ diutius cõseruatur: vñ longiores ipsius erunt
etates. ¶ Ex parte ẽt quãtitatis casei fit variatio non
mediocris vt aliqualiter supius dictũ est. Naȝ magni ca
sei vt placẽtini parmẽses ticinẽses ⁊ mediolanenses
cõseruantur quattuor annis aut sex in pfectiõe: vbi alij
minoris quãtitatis plures post scdm annũ putrefiunt
aut ita exiccãtur qꝫ bonitatem perdũt ⁊ saporẽ ⁊ fiunt
frangibiles. Ad qd tñ nõ parũ facit modus guberna/
tionis quãtitas salis ⁊ coaguli vt in sequẽtibꝰ appare
bit que oĩa hñt casei variare cõplexionẽ. Et sic cõclu/
dendo caplm dico qꝫ caseus nouꝰ est frigide ⁊ humide
cõplexionis respectu antiqui. Medij vero tpis est me
dium ⁊ antiquꝰ calide ⁊ sicce cõplxionis.

¶ Caplm vndecimũ primi tractatus De diuersitate
caseorꝫ ex parte diuersitatis coagulorꝫ vel aliarꝫ re/
rum coaguli naturam tenentium.

Si consideremus que su/
periꝰ di
cta sunt de coagulis ⁊ lac coagulãtibus fa
cile erit cognoscere ista: posse ẽt in caseis
dĩas facẽ. ¶ Nã coagula diuersorꝫ aĩaliũ
sunt ⁊ diuersarꝫ cõplexionũ. Et pariter dico de alijs: q̃
loco coaguli apponuntur. Et adhuc in coagulis ꝯside/
rare opȝ quãtitatẽ que apponitur: qꝛ maior quãtitas ali
is paribus reddet caseum sicciorum: ⁊ si t excedat me
diocritatẽ minori tpe caseus ꝯseruabitur ⁊ erit magis
acutꝰ in sapore imo mali saporis: vñ aliqui casei habẽt
saporẽ extraneũ q coagulo supfluo ascribitur. Cuiꝰ cã sa
tis est nota: qm̃ coagulũ dũ venit ad antiqtatẽ maxie
redditur calidũ acutũ resolutiuuȝ: ⁊ ppterea vȝ in fluxu
vẽtris ab humiditate ꝯstringente vt vult phs tertio de
aĩalibꝰ vltio caplo: iõ resoluit casei hũiditatẽ inducens
illam acuitatem ⁊c̃. Si aũt fiat coagulatio ex floribus
cameleonte nõ tm̃ neqȝ ita cito fiet resolutio humidi/
tatũ: neqȝ in caseo inducetur tanta acuitas sicut ex coa/
gulo aĩalis fieret. ¶ Cõsiderãda est ẽt ãtiqtas coaguli
qm̃ coagulũ quãto antiquis tãto acutiꝰ vt supra de mẽ
te Aristotelis ⁊ Alberti allegatũ est. Ideo caseus fa/
ctus ex antiqori coagulo posita aliorꝫ paritate citius
exiccabitur ⁊ ꝯsequẽter citius veniet ad senectutẽ ⁊ mor
tem idest ad non gradum bonitatis.

¶ Capitulũ duodecimũ primi tractatus De diuersi
tate caseorum ex pte salsedinis maioris vel mino/
ris ipsorum.

Facile est ĩtelligere qꝫ ex sale magna
accidit diuersitas. Nã oẽs do
cto. in h̃ ꝯueniũt qꝫ caseꝰ nõ salitꝰ maxie re
cẽs est fride ⁊ hũide ꝯplonis salitꝰ tñ ⁊ ma
xime antiquꝰ est calide ⁊ sicce. Vñ attendere
opȝ salis q̃ȝtitatẽ: nã aliqñ parũ apponitur: aliqñ multũ
⁊ aliqñ mediocriter: vñ si multũ apponatur salis cali/

dioris ⁊ ficcioris erit complexionis. Si vero parum etiam parum mutabitur ad calidum. Et si mediocriter medio modo se habebit. ¶ Aduertendū tamē ꝙ aliqui casei sine sale cōseruari nō possunt: aliqui vero sic: ⁊ causam imaginor. Nam aliqui casei fiunt ex lacte ita hūido ꝙ humiditas que in caseo remanet est tāta sic cruda ⁊ indigesta ꝙ sine sale seruari nō posset maxime notabili tempore: ⁊ tales casei sunt maxime insipidi in principio cōpositionis eorum. Alij vero fiunt ex lacte minus habente de humido ⁊ magis saporoso ac digesto: siue hoc a natura pascuum: vel quauis alia causa proueniat ⁊ tales sine sale possunt etiam vsqꝫ ad antiquitatez conseruari: vt sunt seracij valis auguste de nus: ⁊ aliqui casei tarantaxie ⁊ bresie quibus apud multos eos comedēdo sal apponit. ¶ Aduerte tamē ꝙ aliqui apponūt studiose multū de sale vt comedentes minꝰ possint comedere. ¶ Et adde hic ꝙ quāto caseus fuerit minus pinguis tanto minus tollerat de sale ⁊ ecōtra: propterea ꝙ sal citius exterminat humidum casei ficcioris ⁊ ipsum cōsumit. Uerum isti casei non saliti de quibus supra sunt valde butyrosi ⁊ pingues sed ex antedicta causa possunt conseruari etiam sine sale: ⁊ credo meliores remanerēt q̄ꝫ si sal apponeretur. ¶ Considerāda est etiam salis condictio cuz in vno sale sit magis de salsedine q̄ꝫ in alio. Itez ⁊ tritura salis maior vel minor: qꝛ magis tritum magis ⁊ citius penetrat ad partes centrales casei vt notuz est. ¶ Sed pro fine capl'i credo ꝙ si posset sine corruptōe caseus sine sale cōseruari melius esset sal nō apponere ⁊ esset humanis corpibus cōmuniter minus lesiuꝰ saltim dum antiquatur.

¶ Capitulū decimūtertiuz primi tractatꝰ. De diuersitate caseoꝝ ex parte locoꝝ in quibꝰ cōseruanē: ⁊ ex parte eorum que caseis circūponuntur pro ipsoruz conseruatione.

Quia locus est conseruatiuꝰ locati vt elicitur ex dict] phylosophi q̄rto physicorum: oportet videre de locis in quibus casei melius couseruantur: ⁊ non sine admiratōe est. Cum viderīz aliquos conseruare caseos in locis ficcis: imo circa fornellos aut caminos vbi faciunt ignez ⁊ ibi persepe est fumꝰ. Alios vero vidi caseos conseruare in cauernis terre fodiendo terram satis profunde ⁊ paleis impositis ⁊ superpositis caseos ibidem includere ⁊ ibi per mediū annum dimittere. Alij vero ⁊ pro maiori parte in locis recentibus satis luminosis habentibus duas oppositas fenestras vt aer libere intrare possit ⁊ exire ⁊ ibi super mondis postibus ipsos sepe reuoluendo ⁊ manibus abstergendo cōseruant: ⁊ hoc faciunt placentini qui caseos ita mondos in corticibus eorū preseruant. Aliquādo tamē ipsos butyro recēti inungūt maxime dum incipiūt antiquari ad superfluaz exiccationez prohibendaz: ⁊ hic videtur bonꝰ modus cōseruandi. ¶ Illi vero qui ꝓpe ignē ꝯseruāt credo cognoscant supfluaz humiditatē casei: ideo student in ipsius remotione ⁊ casei exiccatōe: sed credo tales diu seruari nō posse. ¶ Qui vō i cauernis ⁊ locis ita humidis caseos seruant dubitāt de superflua exiccatiōe que fit ab aere ⁊ alijs ⁊ ideo caseū includūt vt supra: ⁊ forte ꝑ talem locū fit in caseo citior ⁊ melior fermētatio reclusis aliqbus vaporibus qui exalarent ⁊ ꝓhibita respiratiōe retinenē. ¶ Credo tū ꝙ si ab ipsis rōquererē respondere nescirent: sed vel cōsuetudine maioꝝ suorum insequunē: aut qꝛ velle suuz cuiqꝫ est nec voto viuitur vno: vt poeta testaē. ¶ Aliq ēt imponūt fenuz ⁊ circūuoluūt: ⁊ in locis humidis cōseruant maxime in nouelitate ipsoꝝ: ⁊ post volētes ipsos ad antiquitatez cōseruare funibꝰ suspendunt. ¶ Alij in blado submergunt: ⁊ ibi cum tēperato calore conseruant: ⁊ ab aeris superflua exiccatione: ⁊ sic diuersi diuersos habent gubernandi modos: credit tamē quilibet modū suū esse meliorē. ¶ Uerū ad bene gubernāduz caseos cū ipsorum natura: vt patuit in supioribus sit diuersa credo moduz gubernationis ipsoꝝ debere ēt esse diuersum collocādo supflue humidos in locis ficciorībꝰ ⁊ ficciores in locis humidiorībꝰ habēdo semꝑ oculos ad q̄litates aīalis a quo lac extractū est: ad pascua ad q̄ꝫtitatem butyri extracti: ad formā accidētalez de qbus supra: ⁊ nō dubito quin aliqui casei in multis regionibꝰ boni meliores redderenē si ad has ꝑticulares intentiones respectus haberetur.

¶ Capl'm decimūquartū primi tractatꝰ. De diuersitate caseoꝝ ex ꝑte cruste grosse vel minꝰ grosse.

Quemadmodum pellis siue cutis defendit aīalia ab extrinsecis alterātibus ita pariter crusta ꝺfendit caseos ab alterātibus extrīsecis. Et cū hoc ēt aliud facit iuuamentū nā ꝓhibet exalationez multaꝝ ꝑtiū subtiliū que facilr exalarent: ⁊ sic citiꝰ caseꝰ exiccarē: neduz ab aere extrinseco circūdāte: sed ēt ab intrinseco dum ꝑtes calide agūt in frigidis plures ꝑtes subtiliantur: ⁊ in vaporosam substantiā conuertuntur que faciliter euaporarent nisi a substantia terrestris cruste retinerētur: ⁊ sic restarent postea magis insipidi: nec fieri posset ita bona fermentatio ⁊ partiuz commixtio. Sicut etiam videmus in theriaca que nisi bene obturētur in vase virtus notabiliter deperdetur. Ita in caseo proportionabiliter possumus imaginari. Ex quibus infertur ꝙ quanto crusta est densior vel grossior alijs paribus: caseus longiori tempore conseruatur: dūtamen talis crusta a putrefactione preseruetur.

¶ Causa aūt ꝑꝑ quā crusta in aliquibꝰ caseis est grossa ⁊ in aliquibus minus grossa ex pluribus prouenire pōt. ¶ Prio ab intrinseco concurrit primo viscositas retinens fumos vaporosos circa extremitates casei ⁊ ibi ingrossati cum etiam aliquid viscositatis habeant adherēt alijs extremis partibus ⁊ illis succedūt alie: ⁊ sic successiue fit crusta grossior sicut cutis in animalibus ⁊ squame in piscibus ingrossanē. ¶ Ab extrinseco autem concludit aer circundans ⁊ exiccans extremas partes citius q̄ꝫ intrinsecas cum illis magis occurrat imediate. ¶ Concurrit etiā locus in quo casei conseruantur q si fuerit lutosus aut fetidus vel fenosus: vt in multis fit ꝑtibus corrupto aut putrefacto feno saltē ſm aliquā partē adherēdo caseo alique partes vniuntur: ⁊ sic faciūt crustā grossiorē. Si ēt in aere humido reponanē possumus imaginari aliquas ꝑtes illiꝰ grossi aeris magis ingrossari in tm̄ ꝙ adherendo iuuabūt ad crustā ingrossandā: nec mirū: cuz dicamus ex aere terrā posse gnāri. Si aūt imediate vel nō: dn̄is phis ꝓ nūc dimitto. ¶ Plures ꝓhil'os cāe imaginari pn̄t q̄ facerēt ad cruste densitatem. Cōmuniter tamen videmus ꝙ quanto caseus fuerit pinguior crusta erit densior: cuius cā est facilitas euaporatiōis multarū partiū

ad extrema

ad extrema ⁊ viscositas retinens eas in extremis: pos/set ēt quis dicere id a natura provenire que nō deficit in necessarijs: nam stante magna pinguedine ⁊ conse/quenter fluxibilitate non posset nisi a grosso ⁊ denso cortice contineri ratio iocosa est.

¶ Capitulū decimūquintū primi tractatus. De diuer/sitate caseorum ex parte diuersitatis temporum in quibus fiunt aut conficiuntur.

Superius in quarto caplo satis dictū fuit ꝙ tpe veris maxie generaꝝ de lacte ⁊ de bono ⁊ hoc pp multitudinē nutrimētorū ⁊ bonitatē ac tpis tēperiem. Ideo cum qualis sit proportio lactis ad lac: talis debeat esse proportio casei ad caseum: dico cōparando lac vnius aīalis ad lac eiusdē aīalis in diuersis tēporibus: qꝛ cōparando lac vnius animalis ad lac alterius spē distincti nō semꝑ qualis est proportio lactis ad lac talis est proportio casei ad caseum. Nam lac capre absolute pro cōi vsu hominū melius est lacte vace: ⁊ tn̄ caseus capre longe deteriꝰ est caseo vace. Hoc tn̄ verū est ꝙ qualis est proportio lactis capre tpe veris collecti ad lac capre tpe estatis collectum in bonitate: talis erit proportio casei capre tempore veris confecti ad caseū capre tēpore estatis confectū in bonitate. ¶ Cū igitur tam vace q̄z aliorū animalium lac melius sit in vere q̄z in alio tpe oportet concludere ꝙ caseus cōfectus tempore veris melius erit confecto in alijs tpibus anni: ⁊ hoc est satis notū apud omnes. Nam appellant caseum vernalem mar/cēgum a mense martij: qꝛ in illo mense sol intrat arietē ⁊ sic incipit ver ꝫm astrologos: vn̄ casei qui illo tēpo/re componunꝝ sunt meliores ⁊ longiori tēpore cōser/uanꝝ. In hoc tn̄ considerandū est ꝙ tpa seruant natu/ras ꝓprias: ⁊ in alijs ponaꝝ paritas: nam alias oppo/situm contingere posset vt rōnibus faciliter demon/strari posset. ¶ Considerande sunt ēt regiones: nā in aliquibus excessiue frigidis vt in partibus alamanie situatis in regione septētrionali tēpus estatis esset q̄si proportionatū tēpori veris in partibus aut regioni/bus calidis aut tēparatis. Ideo vt medicus loquor cum Auicēna scda primi capitulo de naturis tēporū qui vult ꝙ qn̄ tp̄s est calidū est estas: qn̄ vero frigidū est hyems: ⁊ sic loquor de vere dum tēpus tempera/tū est ⁊ in singulis regionibus quando crescunt in il/lis herbe conuenientes pro pascuis animaliū tunc di/cerē esse ver in illa regione. Et certū est ista tēpora no/tabiliter distare: nam in aliquibus partibus ad intelle/ctū datum reperitur ver cū iam herbe notabiliter cre/uerunt: vbi in alijs partibus adhuc terra coperta est niue vt in monte cinixio ⁊ alijs montibꝰ muriane ac in pluribus alijs locis maxime in alamania. Ex qbus infero ꝙ diuerse regiones habent diuersa tēpora ve/ris in quibꝰ meliores caseos conficiūt. ¶ Dimitto hic alias particulares conditiones etiam vniuersales vt influentias astrorum que nō parum faciunt taz ad bo/nitatem q̄z ad multitudinem caseorum vt clare cōstat expertis in scientia astronomie. Verū que dicta sunt oportet intelligi ꝫm cōmunem cursum naturalem: ⁊ sic breuiter: ista sufficiant.

¶ Capitulum decimumsextum primi tractatus. De diuersitate caseorum ex parte personarum compo/nentium.

Sicut in actionibus naturalibus effe/ctus producūtur ꝫm nām agē/tis: ita etiā in artificialibus maxīe qn̄ par/ticipāt cū nālibus vt in casu nr̄o. Iō pro notitia caplī intelligēdū ꝙ factio vel cōpo/sitio casei ex pte cōponētis nō parū pōt variare casei dispositionē: ⁊ loquor maxīe de bonitate. ¶ Quis du/bitat bn̄ expertum ⁊ doctū meliores facere caseos ēt ex eodē lacte. Vidi ego mulierē in Brisia que famo/sa erat: ⁊ ita experta in cōficiendo caseos qui clon aut chalamon vocantur ꝙ omnes querebāt de suis hr̄e ⁊ cariori pretio vendebat. In italia etiā magistri sunt ⁊ docti ⁊ optimi mensuratores q̄ztum ad proportionē lactis cum coagulo ⁊ tempus coagulatiōis: cum debi/ta caliditatis mensura cū modesta extractiōe butyri: cum modo repositionis in formis suis ⁊ alijs huius/modi ꝙ caseum in omni perfectione cōficiūt: ⁊ ex eo/dem lacte longe meliores caseos faciūt pulchriores ⁊ magis durabiles de sale q̄ztū opꝫ apponentes ⁊ qn̄ oportet scientes loca apta cōseruationi ⁊ tēpora quibꝰ reuolui aut mutari debēt ⁊ alia plura ad que bonitas casei nō mediocris insequiꝝ. ¶ Adde etiā sicut ab ex/pertis accepi ꝙ oportet manum cōficientis esse mol/lem nō actu calidam: ⁊ ideo dicitur cōmuniter dū qs manus hꝫ recentes ꝙ esset bonus ad caseum cōficiē/dum: nec immerito cū caliditas manus possit esse cā cauernositatis que in caseis multotiēs apparet vt in sequenti dicetur capitulo. ¶ Mollities etiā manus sa/tis iuuat cum aliqualiter arguat supra prudentiā: nā molles carne aptos mente dicimus: phylosophus se/cundo de aīa: ēt mollicies iuuat ad faciliter tractādū ⁊ dulciter partes caseales que paulatine adunātur ad formam spericam cum manibus: ⁊ sic mollities facit partes casei magis inuicem vniformiter adherere. Hec omnia satis nota sunt his qui in naturalibꝰ exer/citati sunt: ⁊ melius apud eos quibus in cōficiēdo ca/seos experientia simul cum ratione monstrauit.

¶ Capitulum decimumseptimum ⁊ vltimum primi tractatꝰ. Quare aliqui casei sunt cauernosi ⁊ aliqui non.

Si volumus naturalem causā cognoscere huiꝰ cauernositatis caseoꝝ recurramꝰ ad Alber/tum in suo de mineralibus in capitulo de causis spōgiositatis lapidū. Nam dicit ꝙ cā spōgiositatis nō est: nisi qꝛ nō est facta debita cōmi/xtio humidi cū terrestri. ¶ Et ita in casu nostro dice/re possumus cum faciens caseum nō facit diligentem cōmixtionem tractando manibus partes terrestres cum aquosis ipsas aquosas exprimendo pōt in aliqui/bus partibus aquositas superflua remanere que po/stea per spaciū temporis remanēs rarificaꝝ: ⁊ in aerē vel vaporē conuertiꝝ: ⁊ ibi in certis partibus detentꝰ pōt esse causa illiꝰ cauernositatis. ¶ Alia causa potest esse superflua lactis calefactio dum coagulaꝝ: nam in/clusis aliquibus vaporibus eleuatis ab illa superflua calefactione inter illas partes terreas viscosas tamen etiam possunt causare cauernositates caliditas etiam extrinseca hoc facere posset: conuertendo aliquā par/tem humidi inclusi in ventū vel vaporem ⁊ ibi rema/nens pōt inducere cauernositatē: quoniam subtiliati maiorem locum occupabunt: ⁊ similiter ab intrinseco posset aliqua ebullitio ꝓuenire pari modo causans ca/

uernositatem. Ex quibus tamen ꝯcludere possumus
ꝙ a quacunqꝫ causa proueniat cauernositas arguit im
perfectionem in caseo. Nam si proueniat vicio cōpo/
nentis certum est ꝙ caseus reddetur imperfectus. Si
aūt ab alijs causis proueniat ēt in bonitate minuetur:
nam videmus caseos oculatos siue spōgiosos vel ca/
uernosos cōiter ab omnibus detestari.

¶ Tractatus secūdus summe lacticiniorum continēs capitula quattuordeciꝫ.

¶ Capitulum primum de caseo appellato marcelin.

Aseus marcelinus com
muniter caseᵘˢ flo
rentinus appellatᷓ qꝛ in territo
rijs florentinorum in tuscana ꝛ
romādiola ꝯponitᷓ. Et sunt ca
sei rotūdi satis ad quātitatē in
grossitie vnius magni brachij:
ꝛ in lōgitudine vnius spane vł
semicubiti: sunt valde mondi
trāslucētes in colore cere citrine cū sunt in etate perfe/
cta. Fiūt pro maiori pte ex lacte ouino: lꝫ aliq ēt pmi
sceāt de vacino. Sunt valde bū cōpacti in modo sub/
stātie: ꝛ ideo nō sunt cauernosi. Sunt boni gustus qū
sunt mediocriter indurati ex tpe ꝛ respectu sue molis
magno tpe conseruantᷓ. Ad quod credo faciat bona ip
soꝝ cōpositio: ꝛ siccitas nutrimēti animaliū a quibᵘˢ ex
trahitᷓ lac. Et modus ēt conseruationis nō parū opatᷓ.
Sunt casei delicati ꝛ portantᷓ vsqꝫ ad partes bene re/
motas. ꝛ ego comedi de eis in Galia. Fiunt enim ex
eis dona tanqꝫ de rebᵘˢ satis preciosis. In ipsis nō est
notabilis viscositas. Sunt tū aliqualr̄ dure digestio/
nis maxime dum durescūt. Sed si preter debitum ob
seruantᷓ cōmuniter non putrescunt: verū ad tantā du/
ritiem deueniunt ꝙ insipidi fiunt ꝛ valde terrestres.
Noui ēt non sunt sapidi: qđ esse credo qꝛ parum de sa
le ponunt in eorū confectione: sed mediocris tpis vt
vnius anni vel circa sunt pfecti. Multi tū student eos
longo tēpore in bonitate conseruare: ꝛ cōseruant eos
in bono oleo oliuarū ꝛ aliq in piguedīe porci ꝛ certuꝫ
est prohibetur ipsorum supflua exicatio ēt per plures
annos: non est in ipsis multum de butyro: sed tm̄ quā
tum ad gustus sufficit bonitatem.

¶ Capitulum secundum tractatus secundi de caseo placentino.

On reperio in partibus Italie famo/
sos caseos nisi marcelinos de qbᵘˢ
in supiori caplo ꝛ placētinos de qbᵘˢ nūc
agendū est: ꝛ paruos caseos de la mora đ
quibᵘˢ in sequēti dicetᷓ caplo. ¶ Et isti ca
sei placētini ab aliqbus dicuntᷓ parmēses qꝛ etiā Par
me cōsimiles fiunt: nō multū distātes in bonitate. Ita
ēt in territorio mediolanēsi papiēsi nouariēsi vercelēsi
īmo a paucis annis citra in partibᵘˢ pedemōtanis in/
ceperunt cōsiles cōponere ꝛ satis bonos: sed ad veri
tatē placētini alios in bonitate pcedūt. Sunt grossi ꝛ
lati in pōdere aliqū cētū librarū ꝛ plus sed cōiter. lv. li
brarū vel circa: ꝛ sunt mirabilis pulchritudinis: nam
eos ita mōdos ꝯseruāt vt in ipoꝝ cortice nulla ꝓrsus
īmondicies videatᷓ. Uisitāt. n. eos persepe mōdando
corticē ꝛ manibᵘˢ tractādo ac fricādo vt ab oī īmondi
cie spolientur: Et hoc de pulchritudine in qua exce/
dunt omnes caseos quos vnqꝫ viderīꝫ exceptis angli
cis qui ēt pulchri sunt vt in suo dicetᷓ capitulo. Quo
vero ad bonitatem sunt sapidi ꝛ boni maxime q fiūt
tempore veris: ꝛ mediocriter antiquati videlicet duꝫ
sunt trium vel quattuor annoꝝ: ꝛ hoc ſm ipsoruꝫ ma/
gnitudinem: quoniam vt supra maiores maiori tēpo/
re conseruantur: qđ etiam verum est in omnibus alijs
caseis: ꝛ cā est satis nota cuꝫ in maiori qꝫto sit maior
virtus sufficiens magis resistere corrūpentibus. Ali/
qui eos vngunt inerdum cū butyro recenti ꝛ sic diu/
tius conseruantᷓ. ¶ Fiunt aūt huiusmodi casei ex lacte
vacarum: ideo pingues sunt ꝛ butyrosi: licet notabi/
lem butyrri extrahant quantitatem: sed hoc est a natu
ra lactis vacarum vt supra patuit. Bonitas autem pa
scuum plurimū facit ad ipsorū bonitatē: nam herbas
habent odoriferas tam in illis paruis montibus qꝫ in
planicie: quia sunt super riparia fluminis padi que fe/
re vbiqꝫ bonas generat herbas ad caseum vtiles: nā
sunt pascua lactifera de quibus supra: tum in quanti/
tate: tuꝫ in bonitate. Et est cōis sententia omniū mar
gariorum: quorum multos interrogaui vt etiam quo/
tidiana experientia docet. ¶ Modus etiā conficiendi
non parum facit ad ipsorum bonitatem: ꝛ certum est
ꝙ magistri sunt in arte expertissimi in mēsurando coa
guli quantitatem: tempus coagulationis: cauendo ab
omni excessu tam in calido qꝫ in frigido: incōuenien/
ter tractādo ꝛ manibus colligendo ac vniēdo partes
decenter exprimendo: ꝛ alia que ad ministeriū ptinent
faciendo que magis ad casearios siue factores caseo
rum pertinent qꝫ ad medicos. Sed hec quantum ad
formam quantitatem pulchritudinem ꝛ eorum boni/
tatem dicta sufficiant.

¶ Capitulum tertium secundi tractatus De caseo de la mora.

Sti casei appellantur robiole: ꝛ sunt
parui casei vnius libre vel circa
rotundi ꝛ satis spissi respectu sue mollis:
mūdi in cortice trāsparētes vel trāslucē/
tes maxime qui boni sunt: sicut etiā faci
unt casei anglici vt suo dicetᷓ loco. Fiunt in patria mar
chionū mōtisferati: ꝛ de careto: ꝛ ceue. Ueruꝫ magna
copia fit in marchionatu mōtisferati in plerisqꝫ locis.
Sunt enim casei satis preciosi. Conseruātur duobus
ānis in bonitate. Ueruꝫ vniᵘˢ āni sunt meliores ꝛ apđ
multos libentius comedunt dū sunt sex vel octo men
sium: ꝛ vere tunc sunt melioris nutrimenti ꝛ facilioris
digōnis vt infra dicetᷓ. ¶ Cōponūtᷓ ex lacte ouino vt/
plurimū: īmo illi ꝓprie appellantᷓ robiole qui ex lacte
ouino ꝯfecti sunt. Aliq tū adulterāt eos pmiscēdo de
lacte vaccaꝝ: īmo ꝛ de lacte capre qđ peiᵘˢ est. Fit etiaꝫ
de ipsis satis bona copia in lomelina ꝛ sunt boni ma
xime in Palestro ꝛ conflantia: nec miruꝫ cuꝫ ēt ibi om
nia terre nascentia bōa sint. Et qꝛ isti casei parui sunt
lꝫ boni: iō hoc paruum sufficiet capitulum.

¶ Capitulum quartum secundi tractatus De caseo vallis auguste ꝛ de seratio.

Allis augusta ī ducatu Sabaudie si/
tuata est ꝛ ibi casei boni sunt: ꝛ
pascua sunt optima: ꝛ est patria satis tēpe
rata cum montibus fructiferis ꝛ terre na
scentia

scentia pfecta sunt. Et inter cetera conficitur butyrũ in loco septimi pfectissimũ ⁊ valde noĩatuз ita ꝙ melius neqз forte ita bonũ in tota Lombardia cõficitur ⁊ sic nõ mirũ si ẽt casei boni sunt. ¶ Cõtiguat illa patria cum tarantaxia in qua delicati ⁊ optimi fiunt casei vt infra dicetur. Fiunt ex lacte vaccino mediocris forme: verum habent crustam aliqualiter grossam ⁊ sunt cõmuniter viscosi: ⁊ aliqualiter filant dum calefiunt ad ignem vel in aqua aut in cibarijs quibus apponũtur: ⁊ ideo viscosi: nam hoc arguit terrestreitatem notabilem: ꝓpter qḋ nõ sunt ita boni nutrimenti. ¶ Reperiuntur tamen aliqui non tantum habentes de terrestri ⁊ magis de partibus aeris in quibus remanserunt de partibus butyrosis: ⁊ sic non filant aut bene parum: ⁊ tales meliores magis sapidi ⁊ noui ⁊ antiqui meliores ⁊ cõiter dum volunt eos diu conseruare suspendunt eos cum funibus: ⁊ exponunt aeri in cameris tñ ⁊ ipsos per tres aut quattuor annos conseruant dũmodo non sint cõtusi in nouelitate: qꝛ tunc faciliter in eis vermes gñanꝫ ⁊ alie corruptiões. ¶ Et qꝛ in ista valle fiunt seracij ita famosi ⁊ boni maxime in loco dicto Nus. Unde seracij de nus appellanꝫ magni valde quadrãgulati altitudinis quasi duorum cubitorum qui seruanꝫ per ãnum in perfectione ⁊ aliqñ p duos: ⁊ vt audiui fiunt hoc modo. Extracto caseo reapponũt certã lactis quãtitatẽ cum certa portione aque lactis acetose videlicet duorũ dierũ ⁊ miscẽt cuз aqua lactis noua: apponuntqз caldarium igni donec ferueat ⁊ bullire incipiat ⁊ sic cõdensanꝫ alique partes que supnatant ⁊ hoc appellaꝫ serum: ⁊ ipsum colligẽtes reponunt in formulario suprascripte figure: ⁊ ibi cõprimunꝫ partes aquose sicut a caseo: ⁊ qꝛ aliqñ non hñt tantã mãm ꝙ possint illam formam implere faciunt ⁊ perficiunt seratiũ suũ in duobꝰ ⁊ aliqñ in tribus diebus: ⁊ ita apparet diuersitas in diuersis partibꝰ suis ⁊ in colore ⁊ sapore ac bonitate que aliqñ magis apparet in vna parte q̃ȝ in alia: ⁊ ad veritatem non apparet in ipsis magna viscositas neqз est. Sunt satis facilis digestionis. Et propterea in partibus circunstantibus mulieres exhibent pro cibo indifferenter infirmis: etiã aliqui medici hoc faciunt. Fitqз serum in Italia ⁊ partibus pedemõtanis: sed credo non apponunt lac: verum non sunt ita magni nec in tanta bonitate. ¶ In quacijs tamen ꝓpe auilianã fiunt quasi in forma caseorum ⁊ sunt boni valde dum non sunt multum salsi: ⁊ post seratios de nus alios in bonitate precedunt maxime dum antiquanꝫ qꝛ de nouis reperio meliores in multis partibus pedemõtanis vз in Cherio. Sз adhuc comedi in Sauiglano meliores: ⁊ ẽ id quod Auic. appellat collastra ⁊ dicit Collastra est tarde digestiõis grossi humoris ⁊ tarde descẽsiõis. Mel vero rectificat illud ⁊ acquirit ex eo corpus nutrimentum plurimum. In capitulo tamen de caseo dicit. Recocta vero est minus nociua stomacho q̃ȝ caseus cum hoc tamen stat ꝙ sit aliqualiter tarde digestionis: ⁊ sic tollitur apparens cõtradictio: ⁊ apud italicos appellatur mascarpa. Et dicitur experientia comprobatuз ꝙ prouocat somnũ ⁊ dormire facit. Et credo causa sit cuз in tali sero sint aliquẽ imo plures partes subtiles duз nouum est precipue faciliter ad cerebrum euaporabiles apte ad faciendum oppilationeз in somno necessariam. Istud serum si distemperetur per staminiã cũ aqua rosarum apponendo notabiliter de zuccaro erit cibus mirabiliter delicatus ⁊ sapidus. Et hec ꝓ quarto capitulo sufficiant.

¶ Capitulũ quintuз secundi tractatus. De caseo vallis locane de cirisole.

A sequendo ac discurrẽdo per valles cisalpinas ducatus Sabaudie casei q fiunt in valle locana ⁊ cirosole sunt boni valde: maxime in cirisolis: nam sunt cõiter ẽt alijs carioꝛes qḋ persuadet bonitateз: ⁊ post quattuor aut sex mẽses sunt rubei extracta ac si essent aspsi puluere laterũ vel similiuз: ⁊ tñ vt audio sine aliquo artificio tales sunt: ⁊ sunt pingues boni saporis paruз viscosi ex lacte vaccarũ cõfecti: ⁊ in primis mensibus sunt albi: postea vero efficiuntur citrini ad coloreз cere ⁊ illi sunt in perfectione. Alij vero vallis locane nõ sunt sic rubei: sunt tamen boni: sed longe meliores ⁊ sapidiores dum antiquanꝫ q̃ȝ dum sunt noui. Cõseruantur enim vsqз ad quartũ annum ⁊ vltra in bonitate ⁊ domini comites valpergie sunt dñi vallis illius. Suntqз satis pulchri si eoꝝ cortices purificenꝫ: ⁊ dum antiqui sunt hñt saporẽ satis acutũ mordicatiuũ: ⁊ iõ nõ multũ nocet: qꝛ cõiter paꝝ ex eis comedũt hoĩes. Pascua in illis montibꝰ ⁊ vallibus sunt optima: equi enim ex illo feno vix satiari possunt: ideo nõ mirum si lac ⁊ consequenter casei boni sunt.

¶ Capituluз sextũ secundi tractatus. De caseo vallis lancij ⁊ circũstantium.

Plures valles sub noĩe vallis lãcij cõtinenꝫ: ⁊ alique cõtigue sunt cũ valle locane: ⁊ aliqui vadunt vsqз ad alpes montis cinixij: ⁊ in illis valibꝰ fit notabilis copia casei q dum recentes sunt nõ hñt valde bonum saporẽ. Sunt satis pingues. Et aut nesciũt: aut comode nõ pñt ipsos seruare nisi feno strato in locis humidis: ⁊ ideo fenũ adheret cruste ⁊ sic videnꝫ imundi. Cum võ eos antiquare volunt mũdant aliqualiter corticẽ ⁊ exponũt aeri eos appẽdẽdo aut in blado maxime in sicale vel siligine: ⁊ duз antiq sunt fit ex eis talis fermẽtatio ꝙ efficiunꝫ sapidi. Sed multũ acuti saporis in tantũ ꝙ dicunꝫ multũ vtiles ꝓ pauperibꝰ. ¶ Primo qꝛ ex eo parũ comedũt propter acuitatem: nam siquis notabilẽ quãtitatẽ de eo poneret in oꝛe tantã induceret mordicationẽ vel acuitateз: ꝙ necessitaret ad lachrymas nõ minus q̃ȝ forte vinuз in bibonibꝰ vel bibulis facit. ¶ Scḋo dicuntur vtiles pro pauperibus: qꝛ dum ex illo caseo cibaria cõponũtur maxime turte excusat eos a speciebus ⁊ sale cum eorum mordicatione: ⁊ tales maxime sunt exiccatiui ⁊ incisiui: vt in tertio dicet tractatu. ¶ Non pono hic distinctionẽ istaꝝ valliũ: qꝛ ferre casei ꝯsimiles sunt: lз aliqui alios in bonitate precedant.

¶ Capitulũ septimũ secũdi tractatus. De caseo vallis secuxie ⁊ montis cinixij.

Dimitto plures valles citra montes in ducatu Sabaudie vt sancti Martini: vbi ẽt boni fiunt casei ⁊ alias plures valles: sed sufficit famosiores nominasse. ¶ Uerũ reddiẽs ad vallẽ secuxie que fertilis ẽ in grano vino fructibꝰ ac bestijs ⁊ caseo consequẽter: sed in valle pauci fiunt casei. In montibꝰ aũt multi precipue in monte cinixij: vbi est

tanta pascuum multitudo q a partibus satis longin/
quis conducuntur bestie ad pascendũ ibi tẽpore esta
tis: tum ꝓpter pascuum abundantiã: tum pp ipsorum
pascuum bonitatez. Et re vera casei qui fiunt super il/
lo monte sunt boni ⁊ fere vniuersalr. Et cãm ymagi/
nor esse: qꝛ in illo monte casei fieri nõ possunt nisi trã/
sacta cõmuniter maiori parte mensis Madij propter
abundantiã niuium cooperientiũ terram ⁊ durant illa
pascua vsqꝫ ad mensem Septẽbris: plus tamen ⁊ mi
nus ßm occurrentiam tẽporum ⁊ duratione niuium.
¶ Et credo q de cãis bonitatis pascuũ ⁊ cõsequenter
lactis ⁊ caseoꝝ sit tẽperamentũ aeris ibi fere toto illo
tpe quo animalia ibi habitare possunt: nam est aer val
de libere euentatus ⁊ sic semp videnť esse invere: quo
tpe lac abundantius ⁊ melius reperiť vt supra. Et in
tali monte parũ aut nihil exhibent de sale bestijs: qm̃
saporositas herbarum bestias excusat a sale: sicut etiaz
in pluribus alijs locis reperiť maxime montuosis: qꝛ
in locis planis nisi bestijs notabilis quantitas salis ex
hiberetur parum darent lactis nec ita bonuz: neqꝫ be
stie possent in earum bona sanitate cõseruari. Ad cuiꝰ
causam inuestigandam pro nunc non me extendam:
cum tamen satis facile reperire posset. ¶ Et ꝓpter cau
sas narratas a quindecim vel viginti leucis adducun/
tur bestie ad illum montem tempore quo herbe cre/
scere incipiunt facientes ibidem moram vt supra. Li/
cet enim casei qui ibidẽ componũtur nõ sint multum
differentes in bonitate: differunt tñ in magnitudie cũ
aliqui plures ⁊ aliqui pauciores habeant bestias: licꝫ
etiã aliqui iniant societates: ⁊ quilibet ponit lac suum
cõmuniter: ⁊ factis caseis faciunt diuisionem propor/
tionabiliter iuxta numeruz bestiaruz. Et casei qui fiũt
diebus festiuis sunt ecclesie: qđ credo non paruz pro/
desse ad bestiarum conseruationem.

¶ Caplm octauũ secũdi tractatus de caseo mauria/
ne ⁊ tarantaxie ac formis eorum.

Quamprimum transisti apes
mõtis cinixij
ingrederis vallez ⁊ patriam mauriane que
durat per duas cõpetentes dietas in lon
gum: sed a dextris ⁊ a sinistris sunt mõtes
inter quos multi sunt steriles: aliqui vero ⁊ multi sunt
fertiles in grano vino: ⁊ spãliter in bestijs. Ibi enim
fiunt casei sapidi ⁊ boni valde in multis ptibꝰ: sꝫ sunt
parui nõ multũ spissi. Et ego comedi i sancto Andrea
qui facti erant ibi prope per mediam leucam in omni
pfectione: licet etiam reperiantur non boni in multis
locis. ¶ Fiunt vtplurimũ ex lacte vaccino: licet etiam
sint oues in bona copia. Fiunt etiã in mauriana casei
longi ad mensuram cubiti vel circa ⁊ grossitudinez bo
ni brachij cum vno paruo ligno in medio ad grossi/
tiem parui digiti: quod lignum nisi apponeretur ca/
seus se substentare non posset: partim propter illam
figuram ita oblongam: partim propter ipsorum pin/
guedinem: nam pingues sunt valde: ⁊ funduntur ad
ignem mirabiliter bene: ⁊ fiunt tempore hyemis cru/
ste cum pane aliqualiter asso ⁊ est cibus multis placi/
bilis. Conseruatur vsqꝫ ad tempus estatis: ⁊ fiunt an
tiqui: ⁊ sunt sapidiores qꝫ noui ⁊ minus viscosi: ⁊ ra/
tio est satis clara. Appellantur cõmuniter lumbi. Et
credo quia facti sunt ad similitudinem lumborum por
corum: aut etiam corporis humani. Maior tamen ps
caseoꝝ qui fiunt in ptibꝰ mauriane sunt vt ceteri casei
rotũdi nõ multũ spissi. ¶ Et mauriane coheret versus
septẽtrionem ⁊ ibidem contiguatur tarãtaxia median
tibus montibus tamen in qua etiam fit magna copia
istoruz lumborũ: verũ cõi iudicio meliores qꝫ in mau
riana ⁊ in maiori copia. Fiunt ⁊ ibi certi casei qui ap/
pellantur vazarini rotũdi subtiles valde grassi qui tẽ/
pore hyemis funduntur ad ignem: ⁊ sunt sapidi val/
de in quibus nõ est multa viscositas: ⁊ isti pp ipsoruz
pinguedinẽ vix possunt antiquari pp difficultatez tra/
ctandi eos ne conquassenť: ⁊ maxime in mutãdo eos
de loco ad locum. Si tamen aliqui conseruentur per
ãnũ optimi sunt in colore cere citrine: ⁊ adhuc đ pin/
guedine notabiliter retinẽtes ⁊ sic etiaz antiquati ad
ignem faciliter funduntur vt sepius exptus sum. Et
credo parum aut nihil de butyro ab eis extractuz sit.
Isti casei sunt multũ famosi inter caseos ducatus Sa/
baudie: quibus etiã satis assimilantur vazarini: q fiũt
circa abbatiã abundãtie in colore sapore ⁊ figura: iđ
possunt etiã in presenti capitulo contineri.

¶ Caplm nonum secundi tractatus de caseo Brisie
⁊ formis suis.

Ad decorem ⁊ laudem caseoruz
ducatus Sabau/
die addẽdi sunt casei brisie: qui apud ali/
quos appellãť clon apud alios chalamõ
a nomine loci appellati chalamon. In pa
tria tñ Illu. d. ducis Barboni vbi etiam fiunt in ma
gna copia. Fiunt ẽt in ducatu Burgundie. Et semel
vidi in loco appellato cuseri tempore quarũdã nundi
narum q ibi portabanť in maxima copia venales: ⁊
in tanta copia q credere quis fere posset. Isti sunt ca
sei qui etiam apud aliquos appellantur capita mor/
tuorum: quia sperici sunt: verum cõmuniter aliquali/
ter oblongi. ¶ Nota tamen q in istis caseis maxĩa dif
ferentia ⁊ diuersitas reperitur: non solum in magnitu
dine ⁊ figura: sed etiam iu bonitate. Nam multi repe
riuntur ⁊ plures vidi parum aut nihil valentes insipi
di frangibiles ⁊ tantuz terrestres: vt in ipsis sapor ali
quis fere reperiatur maxime bonus. Si tamen quis
de bonis inueniat delicatissimi sunt et gustui valde
suaues. Exponuntur igni cum quodam instrumento
ferreo ipsos continente ⁊ sicut liquefiunt superponũt
crustis panis assatis aliqualiter: ⁊ vere est cibus placi
dus. Custodiuntur per annuz vel duos. Et qui pin/
gues sunt restant cum eorum bonitate acquirentes
quandam suauem acuitatem in antiquitate eorum ꝓ/
pter causas superiꝰ expositas. Et portamur ad partes
bene remotas: imo vsqꝫ Romã: ⁊ sic etiam lumbi ta/
rãtaxienses de quibus supra ⁊ in summa inter caseos
habentur preciosi: sed de eorum virtute aliquid in ter
tio tangetur tractatu.

¶ Caplm decimum secũdi tractatus de caseo crapo
ne ⁊ figura sua.

Via casei crapone notabilem habent
conuenientiam cuz caseis brisie
tam in sapore qꝫ etiam in forma vel figu
ra: ideo de ipsis videtur nunc dicenduz.
¶ Sunt eni casei rotũdi aliqualiter tamẽ
oblongi parui in pondere duarum librarum ad plus:
⁊ sunt valde boni saporis: ⁊ funduntur ad ignez sicut
chalamomi brisie de qbꝰ in precedẽti capitulo. Et qꝛ
inter

inter istos nō inuenio notabilē differentiā iō sufficiāt
que in hoc capitulo precedenti dicta sunt: verum ꝑꝑ
eorū bonitatem tacendi non erant.

¶ Capl'm vndecimū secundi tractatꝰ de caseo galico.

Etsi ud solū capitulūʒ exigeret vnuʒ
tractatuʒ ita est magna ⁊ ma/
xima ꝓuincia in qua necesse est magnas
esse caseoruʒ diuersitates. Succincte tñ
discurrēs ꝑ aliquas ex ꝑtibus in quibꝰ fui
omittēdo etiaʒ caseos q̄ fiunt in lingua hocitana quia
nō multū practicaui illā patriā: verum audio ꝙ in plu
ribus partibus fiunt casei notabil'r boni: sed nolo scri
bere nisi de locis in quibus fui ⁊ inuestigaui vt auda/
cter magis possim attestari veritatem. Et idē dico de
prouincia aquitanie nisi ala Rogella versus Brita/
niaʒ ⁊ partes pitauie. ¶ In pitauia igit̄ que est valde
magna prouincia reperi aliquos caseos bonos medio
criter tamen ⁊ maxime certos paruos qui assimilan/
tur caseis de la mora. Sed dicunt in Pitauia ꝙ sole/
bant facere meliores: verum superuenerunt certe mu
lieres brite siue de Britania que que dantes modum
extrahendi notabilē quātitatē butyri: induxerunt al's
q̄ postea ducte cupiditate butyri semꝑ postea caseos
fecerunt macriores. Et vere licet discurrerim maiorē
partem illius prouincie non comedi nec etiam audiui
ꝙ essent casei excellentis bonitatis: imo nobiles illius
patrie vtuntur multum caseis anglicis de quibus in/
fra fiet mentio. ¶ Et qr patria Britanie contigua est
pitauie ad Britaniam venio. Unde Britania est pa/
tria satis ampla in longitudine sʒ in latitudine non est
magna: ⁊ est pro maiori parte circundata mari: ita vt
quasi insula videatur. Ibi est magna pascuū abundan
tia: ⁊ sic magna copia animalium: maxime boum vac/
carum ⁊ ouium intantum ꝙ in optimo foro bestie vē
duntur: ⁊ meliori q̄ʒ in loco quem vnq̄ʒ viderim.
Est etiam bonitas pascuum: nam est satis patria tem/
perata licet ad frigidum declinet: cum vina ibi nō nas
cantur aut pauca: nec tamen bona pascua tamen opti/
ma sunt: ⁊ credo ꝙ si non extraherent tantum buty/
rum a caseo ꝙ casei essent boni valde: nam tantam co/
piam butyri faciunt ꝙ vsqʒ ad partes satis distantes
defertur: videlicet ad Pitauiam ad patriam Andaga/
uensem turonensem: etiam ad Normandiaʒ. Licet in
ipsa patria Britanie multum consumant cum fere om
nia comedunt cum butyro: etiam pisces: quod valde
inconueniēs est. Et ego ipsos multotiens redargui.
Sed ita diligunt ipsum vt de ipsis dicatur versus.
Sicut pica pirum sic comedit brito butyrum. Et cre/
do sint ibi pascua lactifera ad modum loquendi. Al/
berti: dum dicit vt supra ꝙ pascua lactifera faciunt la
ctis abundātiam. Et certum est ꝙ illuc lac est valde
pingue ⁊ vnctuosum: quod est causa multitudinis bu
tyri: nam proportionabiliter non est tantum de caseo
quantum de butyro. De bnnitate autem casei nō pos
sum testari: nam in locis in quibus fui: vt Rays Na/
netis ⁊ partibus circunuicinis non comedi caseum no
tabilis bonitatis. Sed ad veritatem credo ꝙ si tan/
tam diligentiam haberent circa caseum quantam ha/
bent circa butyrum ꝙ casei essent valde meliores vt
supra dixi. Si tamen in Britania inferiori fiant melio
res ignaro: quia ibi non fui nolo de illis afferre testi/
monium. ¶ Et qr riparia leridis discurrit ⁊ finit in
Britania: ⁊ super ista riparia communiter sunt pa/
scua bona ⁊ lactifera ideo in multis partibus fiunt
casei boni maxime in torena: ⁊ precipue casei debrea/
mant ⁊ sunt optimi excellentes alios caseos illius pa
trie. Sunt enim pingues mediocris quantitatis bo/
ni saporis ⁊ odoris non multum viscosi: ⁊ vere pos/
sunt numerert inter preciosos caseos galie. sed etiam
ibi fiunt plures nō boni. ¶ Reperi etiā satis bonos
in patria argentonis: sed non sunt ita pingues. Bo/
nos etiam reperi ala freta bernard ⁊ delicatos. Su/
per iam dicta riparia leridis fiunt boni versus nemur
⁊ ala charite: ⁊ ibi faciunt turtas bonas valde que ni
si cum bono caseo confici possunt. ¶ Sed eūdo a pa
tria andegauensi versus normandiam dum essem in
pitauia in castro nobilissimo appellato la floseg lera
domina illius loci mihi dedit de quodam caseo ꝙ ad
veritatem assimilatur caseies de bria de quibus infra
dicetur ⁊ mihi dixit ꝙ fiunt in ducatu Lanzoni in qua
dam villa sua ⁊ ꝙ meliores fiunt in quodam loco di/
cto bolon prope ripariam dictam orno: ⁊ est riparia
que finit inserta maiori que andegauis commiscetur
in riparia leridis ⁊ isti vt dixi assimilantur fere in om/
nibus caseis de bria: sed sunt aliqualiter spissiores ⁊
fiunt versus patriam normandie per quam fluit ripa/
ria sene veniens ex Parisius: super qua riparia etiaʒ
sunt pascua bona ⁊ lactifera: ⁊ ideo etiam in normādia
⁊ successiue super illa riparia fiunt casei in certis parti/
bus boni. Uerum omnia dinumerare non possem ne
qʒ scirem. ¶ Sed venio versus bonā ⁊ famosissimaʒ ci
uitatem Parisiensem ad quā fere omnia bona conflu
unt vltra ea que ibidem nascuntur: cum sit ad moduʒ
terre promissionis: si quis omnia bene cōsideret: nam
insula francie quid melius dici posset. Ueruʒ ⁊ Pari/
sius ⁊ in partibus circunstantibus casei de bria excel/
lentissimi habentur: nec immerito dum essem cnm bo
na ac nunq̄ʒ de lēda memoria Ill'. d. Ludouici quō
dam ducis Sabaudie parisius qui ibi moram fecit ꝑ
plures menses: ⁊ qui bonus erat iudex caseorum cuʒ
patriam haberet in qua optimi reperiuntur iudicauit
eos in optimos quos vnquam comedisset. Patria ta
men hec plana est ⁊ satis sicca: ⁊ ideo credo bonitatem
pascuum ⁊ herbarum hoc facere. Omitto ꝙ etiam in/
fluxus supercelestis ad hoc non parum concurrere
possit: sicut videmus in partibus ibi satis vicinis in
certa contrata: videlicet in pruin nasci rosas mirabili/
ter odoriferas longe magis q̄ʒ in aliquibus alijs par/
tibus circunstantibus adeo ꝙ venduntur satis caro
pretio: ⁊ domine parisienses que sunt magistre poli/
ciarum gubernant eas siccas in saculis cum certis ta
men alijs mixturis ⁊ ponunt in scrineis ⁊ coffis vbi
sunt linteamina mantilia ⁊ similia que postea reddun
tur mirabilis odoris boni ⁊ suauissimi: imo etiam por
tantur dicte rose ad longinquas partes: ⁊ ego porta/
ui ad partes pedemontanas ⁊ videbantur preciose.
¶ Ad propositū reddeundo sicut bonitas istarum ro/
sarum in determinata parte regni ita per excellenti/
am reperitur. Nec hoc posset ad causas vel qualita/
tes manifestas referri: cum in illo glorioso ⁊ amplis/
simo regno multe sint partes calidiores: multe frigi/
diores: ⁊ consequenter alique eque calide in quibus
tamen tanta bonitas in rosis non reperitur. Non mi/
rum etiam si in aliqua parte determinata potest lac
bonum ⁊ consequenter caseus in summa perfectione
confici: vel sit ex influxu astrorum vel bonitate pascu/
um: aut ex modo cōpositionis. ¶ A quacunqʒ tamen
causa proueniat illi casei de bria boni sunt non multuʒ

dure digestionis cum satis sint aerei: quod ex facilita
te liquefactionis ad ignem ostenditur. Non est etiam
in ipsis magna viscositas quia non filant: sed fundun/
tur quasi sicut butyrum: ꝛ cuȝ non sunt multum noui
habent colorem cere citrine: qui quidem color incipit
versus circũferentiam ꝛ corticem ꝛ post successiue ꝛ
paulatine versus centrum: ꝛ quando talis color attin/
git etiam centrales partes tunc casei dicuntur facti ꝛ
sic perfecti ꝛ vere sunt meliores. Causam vero ince//
ptionis istius coloris versus corticem imaginor esse
ab aere extrinseco circundante cuius virtus primo oc
currit illis partibus circunferentialibus q̃ȝ centrali/
bus: ꝛ ideo prius resoluuntur ille partes aquose qua
rum abñtia ille citrinus color generatur. Ad qđ etiaȝ
facit fermentatio que ab intrinseco fit: de qua etiaȝ su/
pra dictum est. ¶ Bonitas horum caseoꝝ me aliqua
liter in hoc capitulo prolixuȝ fecit: ꝛ quia omnis laus
in fine canitur volui hos caseos circa fineȝ capituli ca
seorum galie numerare: licet alij etiam in alijs partibꝰ
francie fiunt boni quos vt dixi omnes numerare ne/
scirem. ¶ Ceteꝝ non possum preterire caseos q fiunt
in patria bituricensi in qua ad veritatem fiunt boni: sȝ
parui non spissi ꝛ mirabiliter pingues. Et fiunt in ma
gna copia ex ouibus: licet etiam ex vacis fiant ꝛ ibi
sunt pascua excellentis bonitatis ꝓ ouibus. Et signũ
euidens est bonitas lane que non multum distat a bo
nitate lane anglie. Et miruȝ est ꝙ si oues illius patrie
iuuenes aut antique ducantur ad alias partes notabi
liter perdunt bonitatẽ lane earuȝ: ꝛ econuerso si oues
aliarum partium ducantur ad illam patriam notabili/
ter augetur bonitas lane earum ꝛ in modico tempo/
re. Cuius causa nõ potest alia esse q̃ȝ aer vel nutrimẽ
tum vel vtrũqȝ. Sed credo nutrimentum esse causam
portionẽ. Et sic non mirum si etiam bonum lac gene/
retur ꝛ consequenter caseus bonus. Testari enim pos/
sum: quoniam anno elapso dum essem Turonis cum
spectabili magistro Nicola tiglard generali frãcie quo
tidiane de illis bonis caseis comedebam. Et sic huic
magno capitulo finem impono.

¶ Capitulum duodecimum secundi tractatus de ca/
seo anglie.

N anglia est maxima copia be/
stiaruȝ maxime ouiũ
ex quibus tantam lanam colligunt ꝙ fe/
re incredibile videtur: ꝛ lana est perfectis/
sima vt oẽs sciunt: qđ fieri nõ posset nisi
pascua bona forent: ꝛ sic lac ꝛ lacticinia bona. Faciũt
igitur maximã copiam casei. Nam vidi ego in nundi
nis anuersi tantam quantitatẽ caseoruȝ ꝙ si non vidis
sem credere non potuissem: ꝛ sunt pulchri casei: ꝛ in
ipsis faciunt impresiones animalium litterarum flo/
rum ꝛ talium. Nõ sunt spissi: ꝛ minus in medio q̃ȝ in
circũferentia: ꝛ habent corticem mundum: suntqȝ dia
fani siue translucentes: maxime cuȝ sunt boni adeo ꝙ
ementes exponunt eos aeri ꝛ si vident transparenti/
am iudicant bonos. Et vere plures reperiunt boni ꝛ
satis assimilantur placentinus ꝛ in colore etiam in sa/
pore: sed non sunt ita magni nec ita spissi. Et credo ꝙ
si facerent ipsos magis butyrosos ꝙ essent valde me
liores nec essent ita frangibiles: ꝛ per cõsequens nec
sic dure digestionis. Hñt tamen bonu saporem nec
sunt multum viscosi: ꝛ fiunt pro magna parte ex lacte
vacarum licet multum sit de lacte ouino. ꝛ hoc facit ip
sos magis frangibiles. Portãtur ad partes alamanie
in magna copia ꝛ ad partes galie britanie hispanie vs
qȝ ad cathelonia͂. Et nõ minus pulchritudo q̃ȝ boni
tas comendantur.

¶ Capitulum decimũtertium secundi tractatus de ca
seo flandrie ꝛ locorum circũstantium.

I totum lac ꝙ flandria gene/
ratur coagulare/
tur ꝛ fieret caseus ꝓculdubio ibi magna
esset copia caseorum: sed magnam partẽ
lactis comedunt. Nam dum essem in vil
la gantensi siue agant vidi vno mane per vnam porta͂
solum intrare octo vel decem curus oneratos lacte: ꝛ
mihi aserebant per alias omnes portas nõ minus in/
trare ꝛ totum vẽdebatur. Erat lac illud in magnis vr/
nis que curribus superponebantur. Et credo ꝙ illa
copia lactis sit vna de causis quare ibi tot reperiãtur
leprosi: maxime quia etiam ibi est notabilis copia pi/
scium precipue maritimorum: quod satis facit ad reȝ.
¶ Non recollo me comedisse bonũ caseuȝ in tota flan
dria: nec in barbantia: neqȝ in enaud: nec in artoys.
Nescio an defectu componentiuȝ prouen[illegible]at: aut ae
ris: vel quia forte sicut delectantur in lacte: ita etiam
in butyro: est tamen patria frigida: nam sunt in septi/
mo climate ꝛ in fine. Casei qui fiunt ibi sunt terrestres
frangibiles nec habent bonum saporem. Et credo ꝙ
sicut in partibus meridionalibus non fiunt boni casei
ita nec in partibus oppositis vt septẽtrionalibus: ideo
dimittamus illos tanq̃ȝ non multum valentes.

¶ Capitulum decimumquartum secundi tractatus
de caseo alamanie in locis quibus fui.

Oluȝ fuit in berna stra/
borg
lucera furic vsqȝ ad dominam nostram de
sheremites in quibus locis est mediocris
quantitas bestiarum ꝛ sic etiaȝ lactis. Ue
rum non recolo me comedisse caseos electos: sed ali/
quos mediocris saporis: ꝛ erant iuuenes siue recen/
tes albi mediocriter pingues. Et credo si antiquarẽt
essent multũ terrestres ꝛ frangibiles. ¶ Cuius cãm
credo esse extractionem butyri: nam ipsi satis diligũt
butyrum Ideo de ipsorum caseis non facio magnam
extimationẽ. Et verisimiliter causa est similis illi que
in precedẽti capitulo dicta fuit: cum ipsi ẽt ad septen/
trionẽ notabiliter declinẽt. Et sic finit tractatus secun
dus lactinij cum dei auxilio: cui infinite sint gratie.

¶ Explicit Trac. secundus summe lacticiniorum.

¶ Tractatus tertius ⁊ vltimus summe Lacticiniorū
cōtinēt capitula octo.

¶ Capl'm primū. Quibus complexionibꝰ lac ⁊ lacti
cinia conueniant.

Istud capl'm posset dici
mare magnū ꝑp
varias ⁊ subtiles difficultates
q̄s rubrice quesitū icludit. Sꝫ
ml'ta dimittaꝫ dn̄is theoricis
⁊ solū que ad practicā ptinent
explanabo. ¶ Et p̄rio iudicio
meo nō possumus absolute rn̄
dere qbus cōplexionibus lac
ꝯueniat. Nisi diceremꝰ ꝙ oibus cōplexionibus ē nu
trimentū cōueniētissimū: saltim in aliqua etate: vt in
etate infantie. Nā oibus infantibus cōuenit ⁊ sine eo
male nutriri possent infantes: q cū sint valde diuersa/
rū cōplexionū vr̄ absolute posse concedi ꝙ oibus cō
plexionibus lac cōuenit: saltiꝫ aliquo tp̄e. Nunqd aūt
equaliter cōueniat istis infantibus lac esset difficultas
regrēs longuꝫ sermonē. Ideo pro nūc transeat. ⁋ Sꝫ
veniēdo ad alias etates nō ita absolute rn̄deri posset
cū plures sint lac abhominātes: vt de Cōciliatore su
pra expresum est. Aliq v̄o sunt inter quos ⁊ lac est ma
gna ꝓportionalitas ⁊ ꝯueniētia: vt allegatū fuit ēt de
mēte Auicēne. Amplius lac cuꝫ corporibus ꝓportio
nalitates habet que ratione comprehendi non pos/
sunt: ⁊ sic aliquibus potest cōuenire. Ad quod etiam
non parum facit consuetudo. nam in pluribus monti
bus videmus esse tam viros q̄ꝫ mulieres cuiuslibet
etatis: ⁊ diuersarum complexionum qui quasi nunq̄ꝫ
comedunt panem nec bibunt vinum: sed solo lacte cū
castaneis ⁊ caseo nutriuntur: ⁊ tamen sunt sani rubicū
di: in quibus credo consuetudinem multum operari:
etiaꝫ in montibus non sunt excessiui calores qui mul
totiens faciunt ad lactis corruptionem: non faciunt
etiā exercitia multū fortia in illis montibus nisi in ascē
dendo ⁊ descendēdo: que sunt eis quodammodo cō/
naturalia: ⁊ parū ex hoc fatigantur: vt experientia do
cet. Et sic possemꝰ dicere ꝙ tales sic ꝯsueti non assue/
fecerūt stomachos suos ad alia cibaria digerēda: ideo
procedendo ab infantia ad pueritiam: ⁊ a pueritia ad
alias etates soluꝫ lacte vescebantur: ⁊ sic lac factus est
eis cibus cōnaturalis in omni etate. Credo tamen ꝙ
si transirent nunc ad alia cibaria que sunt in cōmuni
vsu ꝙ infirmarentur: aut notabiliter alterarētur: ⁊ ma
xime si vellent postea ad vsuꝫ lactis deuenire. ⁊ potissi
me si aereꝫ mutarēt ⁊ exercitia. ¶ Sed si queratur de
alijs hominibꝰ non sic assuetis si lac conueniat. Opor
teret distinguere: quia vel talia corpora sunt infirma:
vel sana. Si infirma de his habebitur responsio in/
fra. Si autem sunt sana: tunc vel sunt inculpate sana:
vel culpate sana: ⁊ tunc dicereꝫ ꝙ culpate sanis in ali/
quibus casibus potest lac conuenire: vt gratia exēpli:
extenuatis aliqualiter ⁊ reducendo ⁊ preseruando: ⁊
sic in multis casibus posset lac conuenire. Sꝫ oporte/
ret exhibere modis a doctoribus explicatis: vt p̄rio
sit lac bene conditionatum recenter ab vbere extra
ctum: capiatur stomacho non repleto cibo vel humo
ribus: quia lac non vult socium: nisi sal mel vel zucca
rum ⁊ hoc iuxta naturas assumentiū tardando come
stioneꝫ saltem tribus horis sine potatione vini post:
⁊ non faciendo aliquod forte exercitium ⁊c. Si autē
loquamur de inculpate sanis posset aut gratia cōpla
centie aut augmentandi sanguinem cōuenire. De ca
seo autem quomodo ⁊ quibus ⁊ quando cōueniat in
sequentibus apparebit. ¶ Quibus autem cōplexio/
nibus lac magis cōueniat. Credo ꝙ complexioni tē/
perate: ⁊ illis que sunt magis temperamēto vicinis:
quoniā periculuꝫ in exhibitione lactis est propter faci
litatem corruptiōis: sed cum in corpore tēperato sint
cause magis resistētes corruptioni q̄ꝫ in alijs securius
poterit exhiberi: ⁊ sic alijs tēperamēto vicinis: nisi ha
berent stomachos valde calidos: q2 corrūpunt in eis
facile mutabilia vt Galenus secūdo tegni. ¶ Utrum
auteꝫ magis secure colericis q̄ꝫ flegmaticis nō est sine
dubio. Sed credo minus noceret colericis: ⁊ magis
prodesse posset. Licet faciliter oppposituꝫ defendi pos/
set. Auicē. nāqꝫ scd̄o canonis capl'o de lacte: dicit ⁊ ꝓ/
pter declinationem suam nocet flegmaticis: ⁊ addens
rationeꝫ: dicit: quoniam caliditas eoruꝫ non cōuertit
ipsum ad sanguinē sicut oportet ⁊ addit ⁊ propter hoc
confert habentibꝰ cōplexionē calidam ⁊ siccā. Uerum
subiungit cum in ipsorū stomachis nō est colera: ⁊ in
summa ibi ꝓpe vult ꝙ nocet calidam habentibꝰ com/
plexionē: q2 conuertitur in ipsis in coleram. Sed pos
sumus dicere ꝙ intelligit de cōplexione excessiue ca/
lida. Sed vide textum qui dicit: ⁊ est magis cōueniēs
cōsistentibus q̄ꝫ adolescētibꝰ calidam habētibus com
plexioneꝫ. Cuius oppositū ratione defendi posset: cū
in consistētibus sint cause fortiores ad corruptionē la
ctis: ⁊ maxime q2 vt clarum est in consistētibus est ma
gis de colera. Sed nolo pro nunc amplius ista dispu
tare: cogitabunt iuuenes eoꝝ ingenia super hoc ape
rientes. ¶ Auicēna in capitulo proprio: vult lac con/
ferre senibus: q2 remouet prurituꝫ qui accidit in eis.
Qod tamē intelligēdum est sane cuꝫ multi sint senes:
quibus non cōueniret lac ex p̄te catarri. ⁋ Et tu vi/
de q2 ibidem dicit ꝙ lac caprinuꝫ confert catarris: ⁊ re
tinet eos. Quod credo sit propter stipticitateꝫ suam
de qua supradictuꝫ est: ꝙ propter nutrimentuꝫ capra/
rum ⁊c̄. Et Hippocras quinta aphorismorū sexage/
simo quarto aphorismo dicit. Lac dare caput dolen/
tibus malum: ex quo arguitur ipsius lactis facilis eua
poratio ad caput. Unde si considerētur dicta Galeni
in cōmento faciliter poterimus omnia cōcordare. Nā
dicit ꝙ lac est vnum de rebus cito mutabilibus quia
si lac calorem inueniat plusq̄ꝫ oportet cito in fumosi/
tatem se mutat: si minoreꝫ: in acesitatem transducitur:
⁊ addit lac bonuꝫ ⁊ multū nutrimētum facit dūtamē
coquitur ⁊ digeritur inflatio sub diaphragmate ⁊ do/
lor in capite conficitur: hec in sanis lac agit. Et sic vi/
detur hic lac exhiberi non posse sine aliquo nocumen
to etiam corporibus sanis. Uerum iuuamētum pre/
stantius aliquando est nocumēto: ideo exhibet. Naꝫ
dicit loco allegato. Sed vniuersaliter lac bonum esse
dico indigētibus bono ⁊ facili nutrimento ⁊ sic mul/
tis prodesse potest: maxime si consideremꝰ que etiam
dicit Auicēna: nam in proprio capitulo dicit ꝙ lac est
cura obliuionis sicce ⁊ tristicie ⁊ alienationis. ¶ Sed
statim insurgit dubium: cuꝫ virtus memoratiua sicco
perficiatur: ⁊ obliuio vel diminutio memorie ⁊ pluri
mū a causa humida procedant ⁊ lac humectet. ⁋ Pos
sumus dicere ad hoc cum Galeno ꝙ omnis imode/
rata discrasia deijcit actum proprie virtutis: ⁊ sic licet
de natura sicci sit memoriaꝫ conseruare posset tamē in
tantum augeri siccitas ꝙ oporteret vti humectātibus
vt docet Auicēna in proposito. ¶ Item dicit Auicē.

ꝙ melius est illud quod est in medio estatis: cuius ta/
men oppositum supradictũ est. ¶ Tamen siquis con/
sideret dicta sua seipsum corrigere videtur: duz subdit.
Uerũtamen timetur in ipso ꝙ calor ipsum conuertat
postquam potatum ferit: ⁊ illud non timetur in vere:
nam sic possemus dicere ꝙ lac veris absolute est me/
lius vt supra. ¶ Et nota vnum singulare q̃ dicit: ⁊
neq̧ est aliquid nocibilis corpori q̃z lac malũ. De bo
no tñ dicit ꝙ est boni chimi ⁊ facit exuberare sangui/
nem ⁊ augmẽtuz faciens in cerebro ⁊ ꝓprie lac mulie
bre. Est ẽt facilis digestionis. Uide capl'm Auicenne
⁊ plura intelliges que timens ꝓlixitatez nõ scribo: ⁊
sic quibus lac cõueniat satis discussum est.

¶ Capitulũ scd̃m tertij tractat⁹. Qui sunt casei ꝯue
nientes colericis ⁊ ipsis disconnenietes.

SI volumus ad quesituz rubri
ce sciẽtifice rñ de/
re non nisi cum distinctione fieri potest: lz
persepe medici interrogent nunqd case⁹
sanus sit. ¶ Ad q̃d rñdenduz oportet di/
uersa respiciẽdo maturare rñsum: ⁊ ẜm cõplexiones ⁊
alia infra dicẽda respondere. ¶ Unde cũ querit̃ q sunt
casei colericis cõueniẽtes. Oportet cõsiderare triplex
regimẽ esse vt Galenus tertio tegni: preseruatiuuz. s.
cõseruatiuũ: ⁊ curatiuũ. ¶ Si loquamur de regimine
cõseruatiuo: sic oportet dicere ꝙ calidiora calidiorib⁹
⁊ frigidiora frigidiorib⁹ indigent adiutorijs: vt ibidẽ
Galenus ⁊ fundamẽtum est q̃m cõseruatio fit per si/
milia: ⁊ sic in regimine mere cõseruatiuo calidiori cor
pori vt colerico conueniret caseus calidioris compl'o/
nis vt antiquus vel salitus aut acuitatem habens que
omnia caliditati attestãtur: ⁊ sic de alijs cõplexionib⁹
ꝓportionabil'r est dicendũ. Ueruz qr rarissime vtimur
h̃ regimine mere cõseruatiuo: sed poti⁹ regimine pre/
seruatiuo: verbigratia preseruãdo corpus colericũ ne
vlterius labatur ad calidum damus infrigidantia: ⁊
econuerso flegmaticis calefacientia. Secunduz hunc
moduz colericis magis conueniret caseus frigidioris
complexionis vt caseus nouus nõ salitus saltem no/
tabiliter qui aptus est remittere acuitatem colere vbi
antiquus aut salitus potius colerã augeret ⁊ inflãma
ret. Hoc dico merito complexionis totalis: quia ra/
tione alicuius alteri⁹ dispõnis posset esse aliter iudicã
dum. Nam cuz complexione colerica stat aut stare po
test tanta stomachi frigiditas ⁊ humiditas indicare
potens de exhibitione calefacientium ⁊ exiccantium
ꝙ potius exhiberi deberet caseus antiquus aut sali/
tus q̃z nouus. Et ideo in prudentia medici consiste/
re debet vt vltra vniuersalem complexionem etiam
consideret particularem complexionem aliorum mẽ/
brorum: tempus anni: regionem: consuetudinem ⁊
alia huiusmodi: vt cum recta ratione consulere pos/
sit quid in vnoquoq̧ particulari cõueniat indiuiduo:
nec oportet sic faciliter respondere ad interrogata.
Et ea que hic dicuntur etiam oportet intelligere de
alijs complexionibus infra dicẽdis. ¶ Sed pro ple
niori noticia omniũ est intelligendum primo ꝙ vt su
perius aliqualiter dictum est magna in caseis diuersi
tas reperitur: nam quidaz est vacinus: quidam peco
rinus: quidam caprinus: ⁊ quidam mixtus ex duob⁹
aut tribus equaliter: ⁊ quidam inequaliter: ex quibus
in caseo contingunt cõplexiones varie ⁊ nature. Itez
quidam est pinguis: quidaz macer: ⁊ quidam medio/
cris quod contingit propter causas superius dictas.
Item quidam est dulcis: quidam acutus ⁊ quidã me
diocris: cuius cã est sal aut coagulũ: aut tp̃s longum:
aut ipsum lac merito animalium: aut merito pascuuz:
nã sicut carnes vitulorũ aliqñ sapiunt: aut habẽt odo
rem alei siluestris: nõ mirũ ẽt si in lacte pascua aliquẽ
possunt imprimere saporẽ. Itẽ quidã nouus qdã an/
tiquus ⁊ qdaz mediocris: vt supra de etatib⁹ caseoꝝ.
Item quidam bonus: quidam malus: quidã medio
cris. ¶ Pro quo notandum ꝙ caseus põt dici bonus
vel malus: vel respectu sui: vel respectu assumentis.
¶ Respectu sui. Prio est bonus cũ est ex bono lacte
⁊ bñ cõfectus bñ ꝯseruatus. ¶ Respectu aũt assumẽ/
tis dr̃ bonus vel malus ẜz q̃d bonũ vel maluz inducit
effectũ. Et ẽ in hoc magna dr̃ia q̃m idẽ caseus posset
eẽ in se bonus: q tñ in assumẽte diceret̃ malus: qr in
eo malũ induceret effectũ: vt pz primo in his q caseũ
abhominant̃. Nã aliqui sunt qbus caseus quãtũcũq̧
bonus si exhiberet̃ eẽt quasi venenũ. Idem ẽt caseus
antiquus ⁊ hñs notabiliter de acuitate dici posset re/
spectu sui ⁊ absolute bonus: q ẽt respectu assumentis
vt corpis flegmatici ⁊ tp̃e hyemis diceret̃ bonus: ⁊
tñ respectu alteri⁹ vt colerici: ⁊ tp̃e estatis diceret̃ ma/
lus: qr in isto colerico ⁊ tp̃e estatis malum induceret
effectũ. Et pariter de nouo econuerso dicere possu/
mus qui in se bonus ẽt respectu colerici tempore esta
tis: qui tñ respectu flegmatici ⁊ tp̃e hyemis diceret̃
malus. Sic ẽt est diuersitas ex parte tp̃is ⁊ hoc ꝙ idẽ
caseus in se bonus. erit tñ melior vno tp̃e q̃z alio: gra
tia exempli: caseus nouus etiam bene conditionatus
est melior in estate q̃z in hyeme: cuz tp̃e estatis magis
infrigidantibus corpora cõiter indigeant: ⁊ certuz est
caseum nouũ infrigidatiuũ esse. Et sic econuerso dice
mus de caseo antiquo qui melior est tẽpore hyemis
q̃z ipsummet tempore estatis: ꝓpter consimilem cau/
sam. Et hoc intelligat̃ merito casei ⁊ merito tp̃is: qr
possent eẽ alie indicatiões ita fortes ꝙ caseus nouus
in certo corpore esset ad istũ intellectũ melior in hye/
me q̃z in estate: vbi tale corpus propter aliquã causaz
magis indigeret nutrimento tempore hyemis q̃z esta
tis: ⁊ cum hoc esset in hyeme corpus magis paratum
inflãmari ꝓpter aliquã accidentalẽ causaz q̃z in estate:
siue hoc proueniret merito regiminis vt fortis exerci
tij: aut vigilaꝝ: aut tollerantie famis vel accidentium
anime: siue ꝓueniret merito alicuius dispositionis vel
egritudinis in tali corpe reperte tp̃e hyemis magis
q̃z tempore estatis: vt de pluribus exemplificari pos/
set. ¶ Et ideo insequendo dicta superius ⁊ concludẽ
do tenorem capituli: credo dicendum ꝙ caseus no/
uus maxime non salitus conuenit magis colericis q̃z
antiquus: ⁊ hoc aliorum posita paritate: qr aliter op/
positum contingere posset vt supra. Et sic etiam dice/
re possumus ꝙ caseus nouus cõuenientior est in esta
te q̃z in hyeme: indicatiõe sumpta a tp̃e anni. ¶ Mul
ta in hoc capitulo sunt dicta que ad sequentia multuz
faciunt: ideo vbi oportet recursus habeatur.

¶ Capitulũ tertiũ tertij tractatus. Qui sunt casei cõ
uenientes flegmaticis ⁊ ipsis disconuenientes.

INsequẽdo regimen preseruati
uum vel reductiuuz
versus tẽperamẽtũ in corporibus flegma
ticis q casei cõueniant ⁊ omittendo conser
uatiuũ regimẽ qui fit per silia: vt supra satis dc̃m est.

Quia

Quia complexio flegmatica opponitur colerice: ⁊ op
positorum eadem est disciplina: cuz colericis vt supra
nouus caseus conueniat magis q̄z antiquus: oportet
dicere ꝙ flegmatis antiquus caseus magis conuenit
q̄z nouus: cum nō minus contrariari videantur caseꝰ
antiquꝰ ⁊ nouus q̄z complexio colerica ⁊ flegmatica.
¶ Uerum hoc intelligo indicatione sumpta a comple
xione ꝙ flegmatis magis conuenit antiquꝰ caseus aut
aliquam habens acuitatez q̄z nouus vel sine acuitate:
⁊ maxime tempore hyemis. Nam cū complexio fleg
matica indigeat pro ipsius preseruatione calefacienti/
bus: ⁊ exiccātibꝰ: ⁊ caseus antiquꝰ sit hōi: sequit̄ inten
tum: q͛ caseus nouus faceret aut saltem disponeret
ad vlteriorem lapsum: ⁊ sic esset aptus nouus caseus
deducere flegmaticuz extra latitudinem sue naturalis
dispositōis. ¶ Et siquis diceret ꝙ immo conseruaret
eum in sua naturali dispositione: cum conseruatio fiat
per similia. ¶ Dico prio vt supra ꝙ hic intendimus re
gimini preseruatiuo ⁊ non conseruatiuo. Secundo
possem dicere ꝙ licet conseruatio fiat per similia in
forma vel virtualiter: frigiditas tamen casei noui ex/
cedit frigiditatem corporis flegmatici saltem viruali/
ter. Et sic posset ipsum ducere extra latitudinem sue
naturalis dispositionis. Uerum pro nunc ista domi/
nis theoricis dimitto. ¶ Sufficiat igitur pro nunc ꝙ
flegmaticis indicatiōe sumpta a complexione magis
conuenit caseus antiquus q̄z nouus: ⁊ hoc satis cla/
rum est: ⁊ si vellimus addere illam particulaz: alijs pa
ribus: adhuc erit clarior: vt posita paritate in consue/
tudine regione tempore anni particularibꝰ dispositio/
nibus mēbrorūz ꝓprietatibus oculti s ⁊ alijs omnibꝰ
preterq̄z in antiquitate ⁊ nouellitate casei: clarum ta/
men est indicatione sumpta a complexione flegmati/
cis antiquos caseos conuenire. ¶ Non cōfidant tamē
flegmatici tantum in hac conueniētia ꝙ indiscrete ca/
seis vtantur. Sed modeste semper: quoniaz ⁊ si respe
ctu primarum qualitatū conueniant: sunt tamen alia
quibus officere possunt si difficultatē digestiōis gros/
sitiem nutrimenti: ⁊ alia cum modo substantie consi/
derare voluerimus.

¶ Capitulum quartum tertij tractatus. Qui sunt ca/
sei conuenientes melancolicis ⁊ ipsi disconue//
nientes.

Pater omnes lapsas complexiones
naturales melancolica est mi/
nus bona: breuiorisq̄z vite ⁊ duratiōis:
ideo diligēti studio gubernāda: quia la/
psus valde modicꝰ sufficeret melācolicū
ad egritudinalē lapsum ꝓducere: ⁊ vt clarū est tam in
regimine p̄seruatiuo q̄z reductiuo calidis īdiget ⁊ hu
midis: ⁊ ideo nō facile est videre q̄ sint casei ipsis ꝯue/
nientes. Nam lz antiqui ad calidū declinēt: tn̄ siccio/
res sunt q̄z illi ꝯplōni ꝯueniat: noui aūt lz humidi sint
ad frigidū tn̄ declinātes ipsis melācolicis nō ꝯueniūt.
Opz igit̄ vel dicere ꝙ paucissimo caseo vti debeant:
aut caseo nouo soluz tp̄e estatis: vel antiquo tp̄e hye/
mis: aut mediocri inter nouelitatez ⁊ antiq̄tatē qui oī
tp̄e minus discōueniret maxime si bonꝰ esset vt caseus
Brixie ⁊ cōsimiles. Naz cū talis caseus mediocris ēt
quādaz mediocritatē in qualitatibꝰ obtineat vr̄ saltez
merito primaꝝ qualitatū nō multū posse nocere: nam
nouus magis cōueniret respectu humectationis: ve/
rum ratione frigiditatis plus obesset: ⁊ sic antiquus
rōne caliditatis melius cōueniret: sed; siccitas cōiūcta
nocere. ¶ Dicamꝰ igit̄ vt supra ꝙ mediocris inter no
uellitatē ⁊ antiquitatē minus pōt nocere melancolicis
īmo aliquibꝰ gratia nutrimenti iuuare posset: maxīe
si cōsuetus foret: nouꝰ etiam tempore estatis ⁊ anti/
quus tempore hyemis in pauca tn̄ quantitate nocere
nō possunt: īmo cum aliquibꝰ circūstantijs prodesse:
vt supra satis etiam infra dicetur.

¶ Capitulū q̄ntuz tertij tractatus. Qui sunt casei cō/
ueniētes sanguineis ⁊ ipsis discōuenientes.

Ex opposito se respiciunt cō/
plexio sanguiea
⁊ melancolica. Uex in sanguinea virtus
valde fortior est apta minꝰ ledi a sibi oc/
currētibus: tam intus q̄z extra: naz virtu
tes sunt in ea fortiores: ⁊ sic digestiua plura poterit ī/
mutare obiecta que nō posset ꝯplexio melancolica: iō
cum maiori licentia possunt caseis vti dico sine notabi
li nocumēto. ¶ Uerū cum querit̄ qui magis cōueniūt
sanguineis. Oportet dicere ꝙ frigidi ⁊ sicci: tales aūt
essent ex capris confecti ⁊ noui: ⁊ postea ouini etiam
noui: ⁊ vaccini non sic noui: sed non saliti: ⁊ aliqualr̄
antiquati: nam tales in regimine preseruatiuo conue
nientiores essent. Plura dimitto que infra dicentur.
¶ Sed pro nunc sufficiat qui casei cuiq̄z cōueniant cō
plexioni indicatione sumpta a complexione aut alio/
rum seruata paritate.

¶ Capitulum sextum tertij tractatus Qui sunt casei
conuenientes senibus ⁊ alijs etatibus.

Si quis bene cōsideret q̄ dicta sunt
circa cōplōnes naturales
in cōuenientia ⁊ discōuenientia caseoꝝ fa
cile poterit in etatibus ēt iudicare. Nam
etas prime senectutis attestatur cōplōni
flegmatice. Iuuētꝰ aūt colerice. Pueritia sanguinee.
Decrepitatis aūt etas melancolice cōparat̄: Et sic sa/
tis conformiter de etatibus dicere possumus sicut de
cōplexionibus dictū est: his exceptis. Primo q͛ ī de
crepitis ꝓpter indigestiones plures abundant mate
rie flegmatice ⁊ cōsequēter catarrales: a quibus si su/
matur indicatio non sic cōueniret caseus ēt cum illis
conditionibꝰ qui cōueniret in cōplexione melancoli/
ca: vt satis clarum est. Nā caseus superius designatꝰ
qui in cōplexione melancolica cōueniret in etate de/
crepita multiplicando catarros multum disconenire
posset: cum videamus plures decrepitos a catarro
suffocari: ⁊ ideo non video decrepitis caseum aliquē
conuenire. Forte autem minus malus est etiam anti
quus in modica tamē sumptus quantitate ꝓpter dif/
ficultatem digestionis: ⁊ ideo doleo satis dum cogi/
to me intrare debere etatē illam si deo placebit ꝙ me
a caseo abstinere oportebit quem tamen libentissime
comedo. Secundo est diuersitas inter etatez pueritie
⁊ complexionem sanguineam: q͛ obiectum difficilio
ris īmutationis ⁊ solidioris substantie transmutabit
sanguineus iuuenis q̄z puer maxime in infantia con/
stitutus: ⁊ sic aliquis caseus poterit cōuenire sangui/
neo vel saltem non nocere qui tamen infanti non cō/
ueniret aut in eo notabile induceret nocumentuz. Et
ideo licet lac sit infantibus conuenientissimum nutri/
mentum: caseus tamen etiam cuius vis cōditiōis nō

conueniet. Laudo ēt vt pueris detur in valde modi/
ca quātitate: ⁊ de mediocri inter antiqtatē ⁊ nouelita/
tem: plus tū nouelitati q̄ȝ antiquitati attinēti. Juueni
bus vero sicut de colericis dictū est: ⁊ primis senibus
sicut flegmaticis: intelligendo semp indicatōe sumpta
ab etate. Et hec de etatib⁹ dicta sufficiant.

¶ Cap'lm septimū tertij tractatus. De caseis conue/
nientibus in aliquibus egritudinib⁹: ⁊ diuerso mo
do preparationis eorum.

SI in hoc cap'lo ea oīa que ad ꝓpositū
faciūt scribere vellē tractat⁹ vnus
magn⁹ insurgeret. Uerū aliquas ⁊ paucas
narrabo egritudines in quibus ⁊ lac ⁊ ca
seus nō pauca faciūt iuuamēta. ¶ Et pri/
mo de lacte vltra ea que superius dicta sunt de mēte
Auicēne. Quia de lacte asinino nō feci magnā men/
tionē ⁊ hoc iō q2 ad caseū faciendū inutilis est: naȝ est
valde subtilis substātie: ⁊ ideo nō faciliter ī stomacho
caseatur: ideo via medicine post lac mulieris lac asine
cōmendatur: vnde Gale. septimo de ingenio sanita/
tis. capitulo sexto in cura male cōplexiōis sicce stoma
chi: quicquid dicat Serapio de mente ipsius Gale.
affertiue dicit. ¶ Lac asininū ceteris est meli⁹ post mu
liebre: qm̄ alij est subtilius. i. penetrabili⁹: ⁊ ad coagu
landuȝ tardius: lac eniȝ coagulari in stomacho nocibi
le est vnicuiqȝ subtilitas huius lactis suiqȝ digestio
ꝓprie iuuatiua sunt: q2 via transeūdoruȝ ciborum est
angusta ⁊ clausa ⁊ digestiua defecta: vnde opȝ eos bi
bere illud lac aut solum aut cum modico mellis ⁊c̄.
¶ Hec Gal. Qui si tū alibi oppositūȝ dixisse appareat
cōcordando dicerem ꝙ hic loquit̄ in isto casu vt in re
motione male cōplexionis sicce stomachi. ¶ Alibi for
te loquit̄ de bonitate alterius lactis pro aliqua alia in/
tentione. ¶ Auicen. pria quarti in capitulo rememo/
rationis medicaminuȝ infrigidantiuȝ ethicos laudat
lac asine: quoniaȝ infrigidat ⁊ humectat. ¶ Undecima
ꝺo tertij capitulo de cura ptisis dicit. Et de lactib⁹ ma
gis cōueniens est lac mulieris suctuȝ ex māmilla: de/
inde lac asininū ⁊ lac caprinuȝ ꝓprie propter stiptici/
tatem que est in lacte caprino: deinde dicit ⁊ lac eqnū
ēt est ex eis que mundificāt ⁊ faciunt sputū facile ⁊c̄.
Et sic quo ad intētionē humectādi mūdificādi ⁊ infri
gidādi que necessaria sunt in istis casibus lac asininuȝ
prefert̄. ¶ Pro nutricatione tamen aut alijs intentio/
nibus non sic concordabimus ista cum his que supe/
rius dicta sunt in capitulo tertio primi tractat⁹. Ideo
istud capitulum cuȝ illo recurratur. ¶ Sufficit ꝙ lac
ethicis cōfert ⁊ ptisicis confert vlceribus renū maxi/
me ouinuȝ: q2 non est ei par dicit Auicē. In fluxibus
auteȝ lac calibeatū. ¶ Confert lac in mitigatiōe dolo
rum: in passionibus oculorum: in asperitate gutturis:
in vlceribus palati: ⁊ pluribus alijs passionibus vt
possem pluribus auctoritatibus demonstrare quas
gratia breuitatis omitto. Et si vis plura videre ⁊ vti/
lia tam in modo exhibitionis lactis q̄ȝ in virtutibus ⁊
ꝓprietatibus suis lege que dicit Mesue in capitulo ꝺ
ptisi. ⁊ multa bona cognosces. ¶ Sed venio ad casuȝ
nostrum qui nō solum pro nutrimento vtilis est: sed
ad plures cōfert egritudines. Nā caseus nouus im/
pinguat ⁊ multi eo nutriuntur. Confert ethicis cōstā
te digestiua ⁊ alijs multis dispositionib⁹. Antiquus
etiam ad multa iuuat ⁊ ante pastum ⁊ post vt in sequē
ti dicetur capitulo. Sed singulariter valet vt oēs at/
testantur doctores in fluxibus. Ueruȝ primo lauatur
pluribus vicibus in aqua calida: ⁊ hoc vt ipsius salse
ſedo ⁊ acuitas remoueatur: deinde varijs modis exhi
betur aut exiccando ⁊ faciendo puluerē. Qui post cuȝ
cibis exhibetur: aut per clystera inijcitur ⁊ leuiter ab
stergendo consolidat vlcera intestinorū ⁊ cōstringit
ea: vel sic lotus exhibetur cum alijs cibis patientib⁹
stante digestiua stomachi satis forti. Fit etiam aliquā/
do decoctio casei in aqua que multiplicat lac in mam
mis mulierū. Et breuitati indulgens nō allegabo do
ctores has ⁊ alias plures virtutes caseo ascribentes.
¶ Uerū non preteribo vnum quod dicit Auicēna in
cap'lo de caseo. ⁊ credo habuerit a Raby Moyse qui
idem dicit: ⁊ est singulare ⁊ expertum: ꝙ si teratur ca/
seus antiquus cum oleo aut cum aqua pedum porco
rum salitorum qd̄ melius est: ⁊ fiat emplastrū sup du/
ritiem iuncturarū extrahit ex eis sicut gipsum. Et ad
veritatem est res multotiēs ⁊ in multis experta: licet
tamen non in omnibus vt aliquando probaui: vnde si
quis bn̄ cōsideret nās caseoꝝ poterit ad plures refer
re egritudines ⁊ vtilitates plurimas reperire.

¶ Capitulum octauum ⁊ vltimum tertij tractat⁹ De
modo comedendi caseum: ⁊ qui ante cibum: ⁊ qui
post comedi debeant ſm varias cōplexiones: tam
totales q̄ȝ partiales.

IStud vltimum cap'lm ē ꝙ magis
querit̄ ⁊ in quo magna col/
ligetur vtilitas: naȝ in cōi ⁊ fere cōtinuo
contingit vsu. Et iō vt possumus veridi
ce respondere in talib⁹ ⁊ sciētifice. Opȝ
prio intelligere intētiōes varias quib⁹ hoīes vtuntur
caseis. ¶ Scdo intelligere oportet caseoꝝ naturas ꝺ
quib⁹ tamen satis supradictū est. ¶ Est aūt videnduȝ
q2 auctores antiqui de ipsis caseis senserūt: vt concor
dando dicta eoꝝ possimus vsum caseorum ad opus
practicum vtiliter reducere. ¶ Pro primo igitur in/
telligendo sciendum ꝙ caseus aliquando exhibetur
gratia nutrimenti princi pal'r: ⁊ tunc caseus magis nu
tritiuus ⁊ aptus ſm plures sui partes in substantiaȝ
membrorum conuerti dicetur melior. Et isto modo
medius inter nouum ⁊ antiquum dicetur ⁊ erit meli/
or. ¶ Unde Auerrois quinto colliget. Dicit caseus re
cens: frigidus est ⁊ humidus grosse substantie: ⁊ ve/
tus calidus est ⁊ siccus propter sal: ⁊ tendit ad adu/
stionem: ⁊ si aliquis caseus est bonus medius interve
terem ⁊ nouum est bonus: modo sit factus rationabi
liter ⁊ ex bono lacte. ¶ Et Auicenna secunds cano/
nis capitulo de caseo. Dicit ꝙ medius inter illū qui
extenditur vt viscus ⁊ frangibilem. Ambo eniȝ sunt
mali: ⁊ sic medius inter nouelitatem ⁊ antiquitatem
erit illius conditionis alijs partibus ⁊ sic melior. Et
ibi dicit ꝙ caseus antiquus salitus extenuat. Et sic vo
lentes extenuari ⁊ dubitantes impinguari: quorū
magnus est numerus vltra montes possunt ex eo
comedere. Sed caueant a nocumentis que potest
inducere. ¶ Nam Auicenna loco allegato dicit ꝙ
est malus stomacho ⁊ nō salitus: ⁊ ꝙ generat lapideȝ
in renibus ⁊ vesica ⁊ proprie humidus: ⁊ addit ⁊ pro/
prie cum comeditur cū seminibus ⁊ penetrare facien
tibus per que intelligunt̄ oīa diuretica. Et est dictum
singulare bona rōne fundatuȝ: nam diuretica ducunt
caseum aut eius materiam ad vias vrine ⁊ certum est
ꝙ caseus est materia lapidum. Ideo aduertant qui
caseo

caseo vtunt libenter ne in illa mēsa comedāt diureti/ca post caseū maxime. Nec bibant etiā post vina alba ꝑsertim potentia ꝑꝑ assignatam cām. Et ab his po/tissime cauere debent inclinati aut soliti has passiones incurrere. ¶ Isaac vero in suo de dictis particularibꝰ longe magis alijs doctoribꝰ caseū detestari vr̄ dū3 di/cit. Caseus vniuersaliter est pessimꝰ stomachi graua/tiuꝰ ⁊ digestioni difficilis. Et subdit iccirco vtētes eo sepissime collicā incidunt passionē ⁊ lapides in eoꝝ renibus generant. Quā qdā3 auctoritatē aliqui glo/sare voluerunt ꝙ intellexit de valde antiquo salito ⁊ fortiter terrestri. Sed non credo hanc glosam ad mē/tem suā accedere cū dicat caseus vniuersaliter est pes/simus: ⁊ sic vniuersaliter loquēs nō intēdebat de illis particulariter loqui. S3 credo fuerit illius opinionis aut q2 ipse caseum abhominebat: aut forte non vide/rat nec gustauerat nisi de caseo orientali aut sardinie q ad veritatem nihil valent ⁊ realiter eos pessimos esse confiteor. Uerum caseus caseo qd ꝑstat: esset valde abusiua cōparatio: siqs sardenicu3 caseū caseis de bria brixie aut tarātaxie cōpararet: qm̄ isti cum multis i se/cundo tractatu descripti sunt faciliores valde digestio/nis maioris nutrimēti ⁊ melioris. ¶ Alij caseū dtestā/tur vi vocabuli dicentes ꝙ caseus dicit quasi carens esu ⁊ sic indignus ꝑꝑ ipsius malitiā mādicari: sed di/ctum hoc volūtariu3 est. Alij malitiā eius detestātur: q2 ex deteriori parte lactis cōficit: videlicet ex ꝑte ma/gis terrestri que in lacte reperit vt satis in ꝑo tracta/tu mōstratū est. Et certū est ꝙ hec rō satis cōcluderet si sole ꝑtes terrestres ꝯcurrerēt ad casei cōpositionē: s3 boni casei cōpositores ēt notabilē ꝑtem butyrosa3 di/mittūt imo aliq totā: que qde3 ꝑs est illa q̄ facit ad ca/sei bonitatē remittēdo ꝑtes terrestres: ta3 in frigidita/te q̄3 in siccitate cu3 ꝑtes butyrose calide sint ⁊ humi/de: ēt de ꝑtibus aquosis aliqd in caseo remanet saltē notabili ꝑte: ⁊ hac de cā doctores dixerūt caseū nouū esse frigide ⁊ humide ꝯplōnis: qd fieri non posset nisi ꝑꝑ ꝑñtiā illaꝝ ꝑtiū humidaꝝ: vn̄ non solū ex ꝑtibus siccis ꝯficit caseꝰ: ⁊ sic eoꝝ rō nō ꝯcludit. ¶ Et i sūma nulla rō mihi nedu3 cōcludere: veꝝ nec ꝑsuadere pōt ꝙ casei sint oēs ita detestādi vt alique sonāt auctorita/tes: ⁊ ꝙ corpora maxime sana eo vti nō possint: mode/rate tn̄: ⁊ eo maxime ꝙ experintia vidi ⁊ reges ꝑser/tim christianissimu3 Ludouicum regem francoꝝ: du/ces plurimos comites marchiones barones milites nobiles mercatores plebeos vtriusq3 sexus qui caseo libenter vtunt: ⁊ sic potius vr̄ ab oibus approbari. ¶ S3 ad ꝓpositū veniēs vt dixi si caseꝰ exhibeat gr̄a nutricationis: nouus aut nouelitati attinēs dari d3: ⁊ ante alios cibos: imo ēt alijs cibis cōmixtus. Laudo tn̄ semꝑ vt quouis respectu exhibeat sit modice q̄ti/tatis. ¶ Aliqñ aūt exhibet ad ꝓuocādū appetitum vt sepius in me ipso expertus sum. Na3 si debilitet ap/petitus ꝑꝑ ꝑñtia3 alicuius flegmatis in ore stomachi cōtenti: tunc cōuenit comedere paꝝ casei antiqui ante pastū: qm̄ resoluēdo ⁊ incidēdo deponet aut depone/re poterit illas ꝑtes flegmatis adherētes parietibus oris stomachi: quorū ꝑñtia ꝓsternebat appetitꝰ. Ubi tn̄ ista deiectio appetitus esset ab alia cā maxime a mā colerica nō ꝯueniret. ¶ Aliqñ vō dat gr̄a corrugatio/nis oris stomachi ⁊ sigillatōis ne fumi postea ita faci/liter petant caput ⁊ vt sua grauitate cibū ad iferiores partes stōi descēdere faciat. Et isto modo ēt cōuenire pōt post cibum comestio modici casei antiq bene ꝯdi/tionati: plus tn̄ ⁊ minus: aperiendo semꝑ oculos ad cōplexionē3 totale3 ⁊ partialē: ad regionē3: ad tēpus anni: ⁊ ad consuetudinē principaliter. Nā plures ita assueti sunt caseo: vt ēt notabilis quātitas eis nocere non possit: ⁊ aliq a valde modica quātitate leduntur. Si aūt exhibeat caseus gr̄a cōtroparētie alicuiꝰ cibi assumpti: tunc si cibus assumptꝰ fuisset humidus ꝯue/niret caseus antiquus: si vero fuisset cibus siccus aut exiccatiuus: magis cōueniret nouus. ¶ Et ex his ꝑ3 versum cōiter allegatū non habere vniuersaliter veri/tatem dum dr̄. Post pisces nuces: post carnes caseu3 duces. Nam aliqs caseus antiquꝰ isto respectu pos/set plus ꝯuenire pꝰ pisces q̄3 post carnes: cū sit neces/saria maior exiccatio post pisces q̄3 post carnes: vt cla/rum est: maxime in multis corporibus: quorū exem/pla breuitatis causa dimitto. ¶ Assumit etiā aliquādo caseus ad satisfaciēdu3 necessitati appetitꝰ vt persepe contingit dominis studentibꝰ: qui dum suas paucas carnes comederunt cum appetitu adhuc restātes ad caseū recurrunt: ⁊ dicunt ꝙ caseus est ꝑsepe actio subsi/diaria admodū loquēdi dominoꝝ legistarū. ¶ Come/ditur ēt aliqñ caseus post cibū gr̄a voluptuositatis aut remotionis vnctuositatis dentiu3: post comestionem carniū pinguium cōtingentis: aut rōne remotiōis ali/cuius saporis in ore post alios cibos remanentis. Et in his casibus pōt concedi caseus boni saporis ad an/tiquitatem parum declinās: sed in modica quantitate semper insequēdo cōmune dictū. Caseus est sanꝰ quē dat auara manus. ¶ Et hic videt modus cōueniēs ꝓ diuitibus ⁊ notabilibus personis obseruādus. Pau/peres vero ⁊ quos ad quotidianā casei comestionem impellit necessitas regulis superioribus nō astringū/tur: cum cogātur ⁊ in principio ⁊ medio ac fine come/stionis ipsorum caseum manducare. Esset tn̄ ipsoru3 consideranda complexio: ⁊ aliquibus nouum: aliqui/bus antiquū: aliquibus medium si habere possent ex/hibere: iuxta ea que superius dicta sunt.

¶ Et sic eoꝝ que in hac materia reperire potui finem impono. Scio tamē me aliqua dixisse que citramōta/nis aut sup̄flua: aut minus bene dicta videbunt ⁊ pari/ter vltramontanis plura apud eos notissima que di/cēt forte potuisse taceri. Uerū q2 ea apud cismōtanos ignota erant scribere visum est vt vnusquisq3 partem suam accipiat: ⁊ vltramontani que citra: ⁊ citramonta/ni que vltra. Et sic si quis omnia recta rōne cōpenset saltē nihil superfluū iudicabit. Remittēs me semper in oibus saniori iudicio ⁊ correctioni peritorum ma/gis: cum inter phisicos me minimum esse profitear. Ad laudem ⁊ gloriam clementissimi dei a cuius fon/te omnia bona procedunt ac diui Panthaleonis me/dici ac martyris gloriosi. Amen.

FINIS.

¶ Explicit Sūma Lacticinioꝝ ꝑclarissimi artium ac medicine doctoris dn̄i magr̄i Panthaleonis de Confientia.

¶ Opus perutile de cautelis medicorum editum a
clarissimo philosopho ac medico magistro Gabrie
le zerbo Veronense theorice medicine ordinariam
studij patauini publice legente sub anno domini.
M.cccc.xcv.

¶ Prologus.

Erfectum medici re
gimen in
actu eius operatiuo sicut ⁊ viuē
di hoīs modus cōplet̄ p rōnē ⁊
arte pfectaꝫ. Humanū.n. gen⁹
arte ⁊ rōnib⁹ viuit p̄rio metha
physice. Perficit̄ aūt ratio per
artē medicinalē cū obseruatōe
diligēti canonū: tā ptis theori
ce q̄ꝫ practice medicīe. Hoꝝ vero obseruatio diligēs
potissime adīplet̄ triplici instr̄o. ¶ Prīo iuocatiōe di
uini auxilij qd̄ p̄ceptū nobis insinuat pricepſ p̄rīa pri
mi dū ait. In primis deo grās agam⁹ ⁊c̄. Et Halya.
prīo regalis dispōnis dū inq̄t hoīem medicū ad deū
esse suspitientē. Et Joānes Mesue de appropriatis.
Deū o medice in cūctis p̄pone ⁊c̄. ¶ Scd̄o vero adi
plet̄ cōatu volūtat[is]: studio: ⁊ diligētia: vt neqꝫ die ne
qꝫ nocte studiū ītermittat̄. Sꝫ lectiōe assidua: ⁊ medi
tatiōe indesinēti: cuꝫ meditatio clauis existit sapiētie.
Inde Halyabas loco all'ato. Opꝫ medicū magis le
ctione occupari: studioqꝫ cōsiderātiōis libroruꝫ me
dicine: nec negligat: aut fastidiat eos quotidie legere.
Et Damascenus in aphorismis abūdanter libros pe
ritoꝝ viroꝝ legere ⁊ eorū secreta discutere iuuat homi
nem sapientē. ¶ Tertio adimplet̄ obseruatiōe cano
num medicinaliū diligēti euitatōe false doctrine: nec
nō deceptōis ⁊ infamie nōnūq̄ꝫ: vt q̄ꝫ cōtingentiuꝫ in
actu opatiuo medici. Nō eni oꝫ cuicūqꝫ scripture cre
dere: vt Gal. ait p̄rio de simplici medicia. Et qui nō
timet infamiā iuerecūdus cēset̄. ¶ Silr̄.n. vr̄ obser
uatio canonū medicine obseruatiōi legis euangelice
Que ꝯsilr̄ pficit̄. ¶ Prīo iploratiōe diuini auxilij: di
cente legislatore q est Saluator noster Matthei.x.c.
petite: ⁊ dabit̄ vobis: ⁊ querite ⁊ inuenietis: pulsate
⁊ aperiet̄. ¶ Scd̄o conatu liberi arbitrij: ꝓpterea dr̄
ibidē intrare p portā arctā: q̄m lata est porta ⁊ via spa
ciosa que ducit ad pditionē. ¶ Tertio euitatiōe false
doctrine ⁊ deceptionū cum ibidē dicat̄: attēdite.i. di
ligēter cauete a falsis ꝓphetis.i. doctorib⁹ hereticis.
Veniūt eniꝫ ad vos in vestimētis ouium. Interi⁹ aūt
sunt lupi rapaces: ab opibus.n. eorum cognoscetis
eos. Aliqn̄.n. cauēde sunt insidie malignātium ⁊ emu
lantiū: ꝓpter qd̄ dictū fuit Matthei.x. cauete autē ab
hoībus. Propter qd̄ in actiōibus humanis cum pru
dentia aliqn̄ declināda est malitia psecutoꝝ: iō dictuꝫ
est ibideꝫ. Estote prudentes sicut serpentes. Exēplo
beati Pauli tarsensis qui cognoscēs malitiā iudeorū
in Hierusalē: cum ipse esset ciuis romanus ex priuile
gio appellauit ad Cesarem. Aliqn̄ etiā occurrēte ne
cessitate: siue amaritudine fellis: qd̄ p̄cipit̄ ibidē ꝓce
dendum est in humanis: ⁊ dicit̄. Estote simplices si
cut columbe. ¶ Unde licet astutia vulpina: ⁊ mores
lupini de quib⁹ meminit Haly.rodoā scd̄o tegni cō
mento.xiij. sint in medico illaudabiles: ⁊ silr̄ ruditas
bouina: de qua Gal. p̄rio virtutū nālīū libro.ca.viij.
sꝫ medio mō incedēdū sit. Attn̄ difficile est his tpib⁹
luctuosis tute īcedere cuꝫ hac mediocritate pp insidi
as malignātiū emuloꝝ. Opꝫ aūt medicū ī arte sua eo
magis obseruare q̄ dicta sunt in actu opatiuo medici
nali: quo difficile est hominem existentem non pecca
re: vt ait Galenus secundo memiri: alia quidem vt
ignorantem ⁊ alia vero vt male iudicantem: ⁊ alia vt
negligenter scribentē supple: aut docētē: aut q̄uolibꝫ
al'r operātēꝫ: vt inaduertētē: ⁊ ad delectabilia huma
na descēdentē. Et Damascenus in aphorismis: neqꝫ
eniꝫ humana nā erroris periculū īcurrere pōt preser
tim in subtilib⁹: ꝓpter qd̄ melior medic⁹ iudicatur ab
Haly.n. scd̄o tegni qui existimatiōi artificiali magis
appropinquat. ¶ Ut igit̄ in difficultate non peccan
di: siue nō errandi in medicando minus delinquant
medici: vt ad estimationē artificialeꝫ nō īpediti: neqꝫ
distracti ꝓpinquius accedant: vt recte consequi pos
sint finē intentū tractatū de cautelis medicoꝝ aggre
diamur coopante illo q oīuꝫ viuētiū est tutela. ¶ Cau
telas aūt p capita tāgem⁹: q̄ꝛ oīuꝫ eaꝝ in singulari im
possibilis est cognitio: q̄ꝛ in īfinitū ꝓcedūt: sicut in in
finitū cōtingit intellectū humanū ꝓut reflectit̄ ad sen
sum errare p̄cipue in actionib⁹. humanis nō min⁹ for
te q̄ꝫ peccata: seu mōstra in nā eueniāt pp varias māe
dispōnes. ¶ Est aūt cautela cū diligēti attētiōe euita
tio deceptiōis.i. fraudis: ⁊ delusiōis ⁊ īfamie.i. igno
minie: ⁊ dedecoris occurrētiū medico in actu ei⁹ opati
uo circa corp⁹ hūanū dirigēte ītellectu practico ad ho
norē ⁊ vtilitatē medici tuēda: vel ꝯsequēda final'r or
dinata. In qua notificatiōe exprimunt̄ oēs cāe caute
le videlꝫ māl'is: formalis: efficiēs: ⁊ finalis. Describit̄
aūt cautela p actū: ⁊ nō p habitū cū dr̄ inuitatio cum
diligēti attētiōe: vt denotet̄ medicū ad pericula assi
dua ac fere quotidie capiti suo emergētia ī actu opati
uo vitāda debere esse aīo semp ꝓmpto: atqꝫ intēto nō
minus q̄ꝫ athlete. Nā sicut illi ad certādū vocati: ꝓte
ctis alte brachijs cōsistūt: caputqꝫ: ⁊ os suū manibus
oppositis quasi vallo p̄muniūt. Ita medicus oī caute
larum genere aduersus vim petulantiāqꝫ malignan
tiuꝫ dꝫ esse animo ⁊ opere semp ītētus. ¶ Qōnis au
tem querētis vtrū ꝯsideratio de cautelis attineat par
ti practice medicine aut theorice. Solutio est facilis:
quia annectitur ⁊ attinet parti que docet modū ⁊ qua
litatem operandi. ¶ Et alterius qōnis etiam solutio
patet cum queri solet. Utrū ad omnem medici actio
nem conferat vsus cautelarum adeo q̄ licet vtilis sit
actui conseruatiuo: preseruatiuo: ⁊ resumptiuo: est ta
men magis in vsu in actu curatiuo medici. Sicut au
tem ad ea que in libris medicoruꝫ tradita sunt cogno
scendum: ⁊ per ea operandum precipue vt in egritu
dine non impediatur debita actio virtutis cōtra mor
bum: oportet medicum non solum seipsum prebere
que oportet facientem: sed etiam egrotantē: ⁊ presen
tes: ⁊ que extrinsecus sunt: vt Hippocras prima par
ticula aphorismorū. Ita medicum ꝓficiscentem ad ar
tem medicinalem cōsequuturū ex ea gloriam: ⁊ hono
rem: ⁊ vtilitatē: vt re ipsa ⁊ non nomine solum medi
cus habeatur: vtqꝫ euitet cum diligenti attētione de
ceptiones: ⁊ infamiam sex modis in genere oportet
esse dispositum iuxta quos modos erunt sex capitula.
Primo quantum ad modum se habendi s̄m disposi
tiones tam anime q̄ꝫ corporis a generatione contra
ctas ⁊ s̄m ea que sibi debentur dum addiscens est.
Secundo quantum ad modum se habendi erga de
um. Tertio quantum ad modum se habendi in seip
so: quo ad dispositiones animi ⁊ corporis ex tempore
acquisitas. Quarto quātum ad moduꝫ se habēdi cir

ca agrotantẽ. Quinto quantum ad modũ se habendi
quo ad presentes: ⁊ astantes mulieres: discipulos: ple
bem: ⁊ aromatariũ. Sexto quãtum ad modũ se habẽ
di respectu eorũ que extrinsecus sunt. ¶ In hoc vero
opusculo illustrũ medicoruʒ sententias sub cõpendio
sequemur eos: ẽt non ingrate noiando. ¶ Est. n. be/
nignuʒ atqʒ ingenui pudoris plenum fateri per quos
pfeceris vt ait Plinius: Imitãtes in hoc quecũqʒ ab
antiquis scripta sunt ⁊ ab Hippocrate maxime omniũ
bonorum nobis duce.
¶ Sit aũt presens opusculuʒ dignis eo oĩbus cõmu
ne. ĩdignis vero nequaq̃ʒ. Uoco aũt indignos aucto
re Gale. li. pronosti. quicunqʒ parui sunt anima: ⁊ nõ
gratia discendi aliquid legum: sed vt aliquem possint
calumniare.

¶ Capitulum primum.

¶ De modo se habendi medici ẜm dispositiones taʒ
anime q̃ʒ corporis a generatõe contractas: ⁊ ẜm ea
que sibi debentur: vt discens est.

Xpedit ei qui sa-
piens omnino: ⁊ consumatus fu/
turus est medicus: vt natura parti
ceps sit earum rerum de quibus
ait Hippo. li. de lege. ingenio: vʒ
doctrina bonis moribus puerili
institutione laborandi studio ⁊ tẽ
pore. Sili. n. modo medendi facultatis cognitio pue
nire cernitur: quẽadmodum nasci ⁊ procreari videnť
ea que terre mandanť. Ingenium. n. nostrũ est veluti
ager docentiũ: ⁊ doctrine veluti semina: puerilis edu
catio: vt tempestiua semẽtis. i. vt in terram cultam ca/
dat ẜm tp̃s. Locus in quo percipiť est sicut ager conti
nens: qui satis nutrimento esse solet vegetabilibus. i.
nutrimentũ ex cõuenienti aere factũ. Laborandi stu/
dium est ipsa cultura. Sed tp̃s oĩa hec corroborabit:
efficietqʒ vt perfecte nutrianť atqʒ mutarẽt. ¶ In pri
mis aũt ingenio opus est quo repugnante vana sunt
cetera. Nam qd natura nemo fe. au. Multi aũt homi
num dixit Gale. primo virtutũ natura. Et si in pluri
bus fortunati sint: ita tñ insipientes ⁊ tardi sunt vt nõ
intelligant ꝯñam sermonis sed malem tales ad fabri/
les artes processisse. Sed si quidem ad quid finiẽt de/
us nouit: hos alibi appellat Gale. de genere lapidis
molẽdini. Propter qͦ laudãda est Plato. sententia
pueros. s. qui libertate voluntatis syderum: ac nature
inclinatione adhuc renituntur ex eorũdem syderũ vir
tute preostẽdere in se habilitatem ad vnam artem vel
ad aliam in qua si exerceantur pfecti euadunt. ¶ Et si
reluctenť ⁊ alias exerceant nunq̃ʒ pp nature ad illam
artem ineptiã pfectionẽ cõsequuntur. ¶ Probet igiť
seipsuʒ hõ anteq̃ʒ medicine sciẽtie fores ingrediať ne
reluctante eius ingenio ⁊ natura: in vanũ laboret. Nã
cũ omnia in libris tradi nõ possint: arti: ⁊ sciẽtie inge/
nium subministrare opus est. ¶ Naturale enim inge
niũ medici adiuuat artẽ ⁊ nãm regẽtẽ: ꝯriũ vero ꝯriũ:
vt docet Damascenus in aphorismis iõ recte ait Ga
lenus octauo terapẽtice: nã prudentem medicũ esse
opʒ. Et Jacobus Alchindi: medicus ingeniosus eẽ
dʒ vt suo nãli ingenio inueniat ea: atqʒ suppleat que
nõ potuerũt sapiẽtes lingua pferre: neqʒ in hac scia
scribi potuerũt. ¶ Ingenio ṽo nõ repugnãte ad op
timã viaʒ procedet q ad medicinam accedit. institutis
⁊ documẽtis ars medicinalis percipieť: que eo diligẽ
tius vendicabiť ⁊ addiscetur: si ẽt a pueritia erudiatur
eo modo quo ingeniosos educari ⁊ institui oportet.
Et quia ẜm ineptitudinem discentiũ anni multiplican
tur: vt ait Galenus in libro pronosticationum. iõ mul
to tempore multũ studij adijciendũ est: vt iam cõfir/
mata corroborataqʒ artis perceptio iocundos fructus
sine difficultate parere possit. Qͦ ẽt pulcherrime do
cere videtur Galenus secũdo virtutum naturalium:
cum ait. Oportet debentem cognoscere: aut addisce/
re quid alijs melius morqʒ ⁊ natura ⁊ prima docri/
na multum ab alijs differre. Cum enim fuerit pauor:
possidere debet hereticam. i. veneream insaniem veri/
tatis ac si pro veritate insaniret ⁊ neqʒ die neqʒ nocte
deficere ⁊ attente addiscere quicunqʒ a gloriosissimis
dicta sunt veteribus. Cum vero in statum venerit iu/
dicare eum ⁊ examinare tempore q̃ʒ multo: ⁊ intueri
quanta quideʒ cõcordant his que manifeste apparẽt:
quãta vero distãt: ⁊ ita hec qdẽ eligere: illa vero auer/
tere sciat: q vult alios percelle. ¶ Incũbet igiť ꝑ viri
bus futurus medicus a primis annis erudiri: nõ so/
lum in his artibus quas de triuio dicũt dyalectica: vi/
delicet sine qua vt ait Galenus nõ scitur veritas neqʒ
saluať quis ab errore: rethorica pariter ⁊ grãmatica: ⁊
eis quas ꝺ quatriuio arismetica: videlicet musica: geo
metria ⁊ astrologia: quibus ille de triuio adminiculan
tur in eis saltẽ tantũ proficiendo: quantũ medicinalis
scientia possit. Philosophia tamen naturali vt princi/
pali non neglecta: primo ⁊ ab adolescentia medicine
scientie insudandum est: auctore Haliabate. Custodia
enim tunc fit facilior q̃ʒ in senectute que domus obli/
uionis existit. ¶ Ad harũ aũt scientiarũ eruditionẽ ha
bendam adire expedit celebrata gymnasia: in quibus
non vulgaris auctoritatis viri clarissimi ⁊ probatissi/
mi docentes resident: quos futurus medicus pudore
quoddam ⁊ reuerentia vt decet obseruet: eorũ dictis
fidem adhibeat: vt discat: eosdem magnificet: ⁊ cõmẽ
det: vt ab eis diligať: eorum peritiam ⁊ auctoritatem
ꝑdicet auctore Hippocrate in iureiurãdo paterno ho
nore dignos: eorũqʒ merita nõ aliter q̃ʒ p̃ris habeat.
Eisdem retribuat: ⁊ diuitias cõicet. Ait enim Hali/
abas: sicut generationis cã est pater: sic ⁊ magister ex/
cellentie ⁊ exprectionis: motusqʒ discipuli ad sciaʒ ex
tat causa ab adolescentia itaqʒ prestat studio die noctu
qʒ incumbere: ⁊ que intelliguntur memorie custodien
da cõmẽdare: non intellecta vero sibi manifestari quẽ
piam non pudeat: neqʒ quis negligat. ¶ Postq̃ʒ autẽ
adultus ĩ medicina fuerit: familiarẽ se doctori suo vel
alteri facere expedit: eũqʒ comitare vt videat: que ⁊ ip
se exerceat: ⁊ ẜm eum doctrinari: ⁊ oculata fide vide/
re: qui ⁊ ipse doctrinam prius acquisierit. Certior. n.
aure arbiter est oculus: vt ait Flaccus. Memor conti
nuo verboruʒ Galeni octauo terapentice. Medicus
nõ põt esse pfectus nisi exercitatus. Dixit Haliabas.
Expedit hanc querenti artem plurimum hospitalia: ⁊
domos ac loca infirmorum frequentare propter mul/
tas eorum medelas cum magistris ⁊ peritis medicis
ad inquirendas eoruʒ qualitates ⁊ accidentia q̃ in eis
fuerant. Inquit Nicolus. Nullus quãtũcũqʒ studio/
sus fuerit in actum curatiões exire presumat: nisi pri⁹
tẽpore q̃ʒ multo curare viderit propter qͦ dictum est
nulli nisi exercitato: ⁊ incuratione egrorũ enutrito cre
dẽdum est medico. Quod si Auicẽna dicat prima pri
mi ꝙ medicus sciẽs põt exire in opus: ⁊ si nũq̃ʒ opa/

tus fuerit: non tñ est ei possibile scire ꝙ̃plura que nõ possunt in doctrina tradi: que tamẽ medico necessaria sunt nisi exercitet̃ in curis infirmoꝝ. ¶ Vñ Auerrois dicit. Ad perfectionẽ medicine requirit̃ duplex actus. Unus acq̄situs ꝑ doctrinam ⁊ studiũ: ⁊ alius est actus circa particularia: q non est docibilis: sed suabilis: vel assuesibilis. ¶ Et Alpharabi⁹ ĩ libro de diuisione sciarum. Medicus non fit medicator ꝑfectus: nisi ꝑ duas virtutes: quaꝝ vna est virtus sup vniuersalia ⁊ canones que acquiritur ex libris medicine: ⁊ alia virtus ẽ: que aduenit ei ꝑ longitudinẽ frequẽtie actionum medicine in egris ⁊ studij in eis ꝑ longitudinẽ experimẽti ⁊ visionis corporũ indiuiduorũ. Et per hãc mensuram põt medicus mensurare medicinã ⁊ curationem ẜm vnumquodq̃ corpus in vnaquaq̃ dispositione. ¶ Et Isaac in libro febriuz dixit. Licet medic⁹ in hac arte sit ꝑfectus. i. quantum ad scibilia ꝑ doctrinam: necesse tamen est vt sit longo tẽpore cum infirmis visitatus. ¶ Et Damascen⁹ in aphorismis. Nulli studioso credendum est medico: nisi etate approbato: vt. s. decursu etatis sit exercitatus in particularib⁹. ¶ Impossibile eniz est: vt ait Galenus: ꝙ idem numero vnus homo comprehendat ⁊ possit scire in particulari oĩa que sunt in hac arte necessaria. s. ꝑ doctrinaz. ¶ Recte ergo ĩnotuit Auicẽna in prologo cuz dixit minus ꝙ̃ medico necessarium sit cõprehendit liber suus medicine. Et qδ subiunxit. s. qδ superadditum est incõprehensibile est: intellexit per doctrinam. ¶ Quantũ vero de ea que corpori attinent plurimũ confert ad medici cõplementum ⁊ perfectionem: vt bone cõplexionis sit temperamento quoad fieri põt accedens habitudine ⁊ statura mediocris: quia nec gigãteus: vt ait Conciliator: neq̃ homũculus: nõ valde pulcher: aut formosusue: ne egrotãtes mulieres procẽtur: idest nimiũ illũ impudenter petãt: neq̃ tñ sit turpis: neq̃ deformis: vt ab oĩbus aspernet̃. Sed mediũ veluti virtus inter extrema obtineat. Neq̃ sit eius anhelitus: neq̃ sudor frigidus: neq̃ caprosus aut poliposus. Et vl'r non sit corpore vnctuosus: ne ex eo veluti ab hyrco hora coitus fetor percipiatur horribilis.

¶ Capitulum secundum.

¶ De modo se habendi medici erga deum.

Erit Haliabas. ¶ Oportet medicũ esse ad deum suspicientez. Erit ergo medicus dei diligẽtissimus ⁊ fidelissimus cultor. Memor cõtinuo preceptorũ Ioãnis Mesue dicentis. Deuz o medice in cunctis prepone: ⁊ preponet te. Honora eũ ⁊ honorabit te. Time eũ: ⁊ securus cũcta experieris. Sanat eniz solus langores deus: ⁊ de terre solio produxit in largitate suam medicinã. Adeo eniz ẽ omnis medela: dixit Iesus Sirach in ecclesiastico. Etenim altissimus creauit de terra medicinaz. quod si feceris sacer fies medicus ⁊ diuinus: vt res ẽt diuine tibi reuelent̃. Nam sacre res hominibus solum ostendunt̃: prauis aũt neq̃ ꝙ̃: vt Hippocrates in li. de lege. dixit ¶ Nicolus. Erit ẜmo medici ad egrotãtis curã nouissime vocati in noĩe dñi: eidem gratias agendo: ꝙ ad sui curam: ⁊ non alterius egrotans inciderit: a quo ⁊ gratias petens: vt suo nomine infirmũ ad pristinã sanitatẽ restituere queat. Non ascribat medicus sanitatẽ inductã doctrine aut prudẽtie sue. Sed salutis oĩs auctori deo attribuendũz. ¶ Imploret medicus diuinum auxilium in cõponẽdis: vel exhibendis ꝯsilijs: sine cuius nutu: ac voluntate nihil rectum: nihil salutare datur: ꝙ si fecerit: q̃ bonus erit: deo similis fiat ⁊ ita de eo maior erit dei solicitudo: ꝓp quod ⁊ sibi potiora beneficia impartietur. Antidoti ex inuentione propria vires ⁊ virtutes cõmendans medicus in fine oĩum addat hoc verbum: si deus voluerit. dixit Conciliator in additiõibus Mesue capitulo de oppilationibus epatis: non redarguatur a stolidis medicis hoc verbum. Si deus voluerit sepe repetendo. oĩa enim sicut fumus deficiente igne deficiũt: ⁊ veluti pruina recedentibus nubibus euanescunt: si modica sua gescere influentia.

¶ Capitulum tertium.

¶ De modo se habendi medici ẜm dispositiones taz anime ꝙ̃ corporis ex tempore acquisitas.

Pater sapientes ꝯuenit medicũ nõnullis ꝓ̄ sidijs se tueri oportere: vt fallacias ⁊ eminẽtes sibi ꝺceptões euitet: si gloriã ⁊ honorẽ per artẽ ꝯsequi querit: ⁊ in primis quãtũ ad ea que sunt anime diuino cultu cõtiuue obseruato: sit medici magnifica intẽtio pro viribus adipisci: vel adeptã famaz suã celebrẽ atq̃ insignẽ conseruare. Cui rei oẽz studiũ curam ⁊ diligẽtiam apponat. Magis enim confidunt egrotantes in medico: cuius fama sit illustris. Cõfidẽtia aũt quaz hʒ infirmus de medico plus valet ad sanitatem: ꝙ̃ medicus cũ omnibus suis instrumentis: vt est apud Auicẽnam sexto nãlium. Etiã pro inuerecũdo heretico qui negligit bonaz famã. ¶ Cõplet̃ autem adeptio bone fame: vel eius cõseruatio: si medicus laudatis ⁊ bonis moribus preditus cõmendatam vitam ducat. Nam ⁊ si vtplurimũ peritus medicus vt ait Cõciliator: sit naturaliter agrestiũ morum: vt aiunt feralium. Tum forte: vel q̃ vili ⁊ sterili stipite natus: intumescens demũ ⁊ cõtumeliosus factus: precipue cum fuerit aliqualiter incrassatus. Tum etiã q̃ scientia medicine: ⁊ simpl'r curatiua maxime scorpioni ⁊ marti attributa est: quoꝝ proprietates in malum tendunt. Unde compertum est eos qui stellariter prauoꝝ moruz existũt virtute scorpionis ⁊ martis eis dominãtium perfectos haberi medicos: ꝓpter quod dicitur ꝙ naturaliter medicus probus maloruz debʒ esse morum. Tum etiam q̃ scientia medicine non de virtutibus ⁊ morib⁹ determinat acquisitis: sicut aliarum scientiarũ plurime: sed naturalibus tm̃ moribus vt' appet scδo tegni. ¶ Attamen ꝯsuetudine ⁊ arte conetur medicus laudabilis mores acquirere: qui ⁊ magis in precio erit his dotatus: precipue quando contra eius natiuitatis signatores tali freno rõnis operabitur. ¶ Non igit̃ vitijs medicus coinquinat⁹ inhereat. Nõ sit ambitiosus: idest qui ĩmoderate honores ⁊ laudes cupiat. Nõ auarus quasi nõ eris auidus vt quasi qui ꝓp nimiã cupiditatẽ non videat quid agat. Non blasphemator: siue detractor. Nõ bilinguis: siue trilinguis: vt qui modo vnũ modo aliud proferat. Neq̃ fallax: hoc vitiũ ad mentẽ referendo. Non furibũdus: vt qui feraꝝ ritu feratur. Nõ crapulosus: neq̃ gulosus. Nõ ꝯtumeliosus: vt qui verbis superbis ⁊ iniuriosis tumeat ⁊ audeat. Non cõtumax vt in superiores superbiat. Nõ dissidiosus siue discrepans ⁊ discordans

discordans. ¶ Non egressus siue elatus: vt de loco ad
locum alijs sed ad excelsiora loca preponat ⁊ dignio/
ra. Non futilis ⁊ rimarum plenus: vt qui tacenda reti
nere non possit. Non loquax aut verbosus: vt qui stul
te: ⁊ vane: copiose garriat. Non litigiosus: vt qui fre/
quenter litibus: controuersijs versatus gaudeat. Non
mendax: vt negator veritatis: ne alterius mentem fal
lat. Non sit inuidus: ne alterum odio habeat: aut alte
ri aliquo modo inuideat. Nemini vero quicquaz per
iniuriam faciat. Non vindex: idest vultor siue vendi/
cator sibi illate iniurie. Non aliqd operandi cupidus.
Non ebriosus: idest supra mensuram bibens. Cere/
bro enim vinum nocet ait Haliabas id superfluitatis
replens: ideoqz mentem corrumpit ⁊ inde ebetudo ⁊
tarditas eliciuntur. Sicut eniz viribus corporis nihil
vitio accõmodatius si moderate sumat. Ita pernitio/
sius nihil si modus ab sit. Nõ deniqz luxui: aut delitijs:
neqz ludis vite sue tempus cõterat. Sed esse vite op/
time plurimum medico prestat. Lingua expeditum:
astutum: sagacem: acutum: prouidum: in actibus tar/
dum rituum alienorum: ⁊ barbarorum abiectorem: se
stinum: castum: fortem: grauem: humilez: honestum:
impigrum: mansuetũ: pudicũ: vigilem: abstinentem:
illatarũz sibi passioné occultatorem: sagacem: remotũ
ab iniustitia: ad loquendum tardũ. Cum auté datur
sibi loquédi tempus opportunũ sit medicus affabilis
ornate: ⁊ pulchre loqués. Vtaturqz aliquãdo parabo
lis. i. prouerbijs similitudinibus: imaginationibus so
ris vel reruz signis. Dixit Mundinus non erubescãt
medici a iuristis parabolani dici cum ceteris non me/
dicis q̃z q̃z litteratissimis subtilia ⁊ ardua medicine ni
si in parabolis dari: intelligi non possint. Prestat pre
terea medicum taciturnum esse quecũqz ei inter curã
dum viderit: vel audierit: vel extra curã in vita homi/
num cognouerit: que reticenda esse intelligat: nemi/
ni aperiat: sed intemeratam taciturnitatem seruet: vt
precipit Hippocrates iniuriando. Unde Haliabas:
non releuet medicus secretũ aliquid patientis de ali/
cuius cura: aut morbo: nec super adducat proximos
aliquos: aut longinquos. pluribus. n. infirmantiuz ac
cidunt passiones quas ⁊ patribus: ⁊ a sua celant paré
tela: eisqz medicis propalant: vt matricis dolores: ⁊
emorroydas. qr oportet medicum tacite seruare: que
sibi ab hominibus reuelant ⁊ omnino medicus vitã:
artéqz puraz: atqz integrã seruet. ¶ Ex parte autez eo
rum que intellectus speculatiui sunt expedit medico
veracem esse. Nam melior est sermo verus oĩbus re/
bus vt ait Galenus primo de complexionibus. ⁊ Ari
stote. primo ethicoruz. Sanctius est p̃ honorare veri/
tatem Platone: ⁊ veritatis ambobus amicis existenti
bus. Et primo de simplici medicina dixit Galenus.
Qui supfluunt a veritate: idest qui ab ea recedũt mo/
riantur conditione. Non aliter ⁊ medicus rõnalem: si/
ue logicum se prebeat: vt duce Hippocrate cum alijs
canonicis medicis particularia consideret: vt sub vni
uersalibus comprehensa sunt. Non sic autem methoi
cus vniuersalia solum considerans despectis particu
laribus qd̃ in artificiale est. Neqz etiam sit empericus
ne despectis vniuersalibus: particularibus solum in/
hereat. ¶ Expedit preterea vt apprehendés sit intelli
gens ⁊ peritus. Nam cum sanatio non fiat nisi per res
multas: vt ait Galenus in libro de elementis necessa
rius est medicus qui extrahat ex eis id: quod conue
nit in vnaq̃qz egritudine: ita vt per eum fiat sanatio:
talis autem erit peritus medicus apprehendens: ⁊
intelligens quod etiam Archistratus medicus recte
sensit dicens: oportet medicum esse bone intelligen/
tie: ⁊ sane mentis acumine non solum in sciendis
morbis qui sunt verum etiam in sciendis locis qui/
bus fundantur se exerceat. Imperitia siue ignorãtia
malus est thesaurus malũqz erarium possidentibus
⁊ somnium ⁊ visio fiducie: ⁊ gaudij exps timiditatis
⁊ audacie nutrix erit ait Hippocras in libro de lege.
Sunt enim tales imperiti medici: quorum: vt habet
Pli. Inscitia nulla lege ponitur: nullum exemplum
vindicte. Hi sunt qui discũt periculis hominum. Hi
sunt qui experimenta per mortes agunt. Hi sunt: qui
bus hominez occidisse summa impunitas est. Hi sunt
deniqz qui mortuorum imtemperantiam accusant: vt
suos errores tegant. ¶ Ita tamen cũ sua peritia se ha
beat medicus: vt non solum antiquorum scriptis om/
nino insistat: imo solerti ingenio eius est satagare ad
nouarum rerum inuentionem non minus in traditio/
ne doctrine q̃z in auxiliorum salubrium approxima/
tione. Miseri enim ingenij est: ait Nicolus qui in re/
mis solum inititur. Unde in omni medicina oportet
noui aliquid iuenire: vt ait Galenus: ⁊ vt probus ha
beatur. ¶ His ꝯditiõibus isignitus sit: de quibus Ga
le. xij. terapentice. Solers scilicet breui tempore con
cipiens quid operandum sit erit sollicitus in studen/
do: visitandor in applicando remedia saluberrima nõ
dans inducias. Non aliter erit ⁊ memorans canonuz
medicine primo vniuersalium: circa que intelligenda
sunt ⁊ protractanda insistet. Ignoratis enim princi/
pijs: necessarium est artem ignorare: vt Aristoteles
primo elencoruz. Non aliter ⁊ particularium: cũ om/
nis doctrina vniuersalis inutilis sit: nisi ad particula/
ria reducatur. Scire enim vniuersalia ⁊ cõmunia suf/
ficiens est: nisi particularia cognoscantur: vt inquit
Hali. tertio tegni. Cum omnes res cõmunes in scié
tijs sufficientes sint: nisi ad particularia extendantur.
¶ Hos canones vniuersales ⁊ particulares intellexit
princeps prima primi: cum dixit. Non est autem bo/
num vt huius libri plurimuz non sit apud vnũquéqz
huius doctrine nomine vocari: ⁊ per eam lucrari desi
derat. ¶ Id v̄o omne sensit Haliabas Galeni fidelior
interpres: cum ait primo regalis dispositionis. Co/
gat seipsum medicus ad eorum que legit custodiam
⁊ memoriam in eundo ⁊ redeundo: quo omnia cõser
uet necessaria: ⁊ de scientia ⁊ opinione reuoluat ⁊ ex/
erceat in eis suam mentem: vt non omni tempore li/
brorum cõsideratiõe egeat. Et si de libris aliquod ac/
ciderit incõmodum reuertitur ad ea que seruauit in
memoria: cuz necessitas fuerit. ¶ Dixit Conciliator:
erit medicus neqz die neqz nocte studio deficiens:
sed lector assiduus ⁊ mediator indesinens. Nam me/
ditatio clauis existit sapientie. Abundanter enim li/
bros peritorum virorum legat: ⁊ eorum secreta discu
tere iuuat omne in sapienté. ¶ Dixit Damascenus in
aphorismis. Erit autem precipuuz medici studiuz in
medicina probatos: ⁊ illustres auctores magis obser
uans. Non enim cuicunqz scripture credendum est:
vt inquit Galenus primo de simplici medicina. Res
enim non recte procedunt: cum homines dimittunt
inquirere veritatem sermonis: ⁊ vtuntur festinatione
confidentes in alijs: ⁊ aliorum credentes sermonibꝰ.
Unde ⁊ primo alimentorum dixit. Iniustum est vni
prealijs sine demonstratione credere: precipue tamẽ
in remedijs inuentis in quinternulis festinantium.
Non eniz quodcũqz tale assumẽdũ est a medico: sz di/

ligenter est examinandum anteq̄z ipsuz egrotanti ad
ministret. Operari tamen ſm libros antiquorum abſ/
q̄z perfecta ratione molestum est: vt ait Damascenus.
¶ Solerti ingenio in quo non minus resellũtur: qui
liberaliter absq̄z vlla ĩmutatione indifferenter ad lan/
guentem quẽpiam quecũq̄z sunt scripta ab antiquis:
applicant arbitrantes se sapienter legisse: cum tamen
in magnũ inciderint errorem. Et propter hoc docuit
recte Galenus quarto de accidenti ⁊ morbo dicens.
¶ Dicta antiquoruz debent amicabiliter a successorib⁹
suscipi: ⁊ quod ab eis dicitur: benignius adimpleri.
Uerba tamen eorum adimplenda sunt veraciter. Naz
male quidem intellecta inducunt audientes sepe in
multos errores. Unde ⁊ quinta particula aphorismo
rum inquit in cõmento illius aphorismi: quibuscũq̄z
caluis. ¶ Quandocunq̄z in libris sapientũ inuenitur
aliquod falsum: non debet estimari: ꝙ illud dictum sit
sapientis: sed potius debet imputari scriptori vel al/
teri: vt translatori. Non aliter plurimum illi prestabit:
si iam factus sciens longo tempore ex assiduo libro/
rum studio efficiatur etiam longi vsus ex acquisitio
ne experimenti dicente Galeno in de regimine sani/
tatis. Experientia vt iudex habenda est omnium re/
rũ: que recte excogitata sunt. ¶ Et Auicenna secundo
canonum: experimentum est illud in quo confiditur.
¶ Confirmat enim rationẽ prius habitam in mente
medici. Et Galenus de ingenio sanitatis: experimen
tum qᵭ ratione ligaueram me confortabit: dans mihi
audaciam magnã. ¶ Nouus igitur medicus diu me/
ditabitur in antiquorum experimenta: ⁊ post hoc ad
leuiora ⁊ salubriora eorum declinabit: ⁊ ad ea maxi/
me: que a magistris suis prolata habuit: ⁊ experta.
Dixit enim Damascenus in Aphorismis: medicami/
na tibi pauca tenenda sunt: ⁊ non nisi ea: in quorum iu
uamento sepius expertus confidere possit. Totius
eniz notitia incõprehensibilis est. ¶ Erit medicus nõ
querens scire ea que arti sue impertinentia sunt. Di/
xit enim Raby Moyses vigesimaprima ꝑticula apho
rismorum. Qui conatur scire res: quas quidem scire
non est necesse: deducitur ad modicitatem inspectio/
nis rerum: quas scire est necesse. Non enim tenetur
medicus scire quod ad suam non pertinet scientiam.
Horum nãq̄z quesitor in rebus necessarijs parum sa/
pit. Sed ex libris autenticis sumere debet dogmata
ventilata: ⁊ ea que sunt in eis vtilia sectari. ¶ Quantũ
autez ad ea que corporis sunt si medicus corpore mũ
dus procul ab omni spurcitia: ⁊ ad summum expedit
vt se munde gerat ⁊ honeste nitidus ⁊ vestimentis or
natus: non tamen sic munditie ⁊ vestimentis vacet vt
scientiam derelinquat. Dixit etiaz Aristoteles ad Ale
xandrum magnum: multo melius ⁊ regalius esse ha/
bere animam scientijs habundantez q̄z habitu corpo
ris esse bene indutũ. ¶ Non sit medicus velociter ince
dens: quia id in discretionem: vanitatem: ⁊ infidelita
tem quandã preostẽdere dicit. ¶ Deniq̄z quantuz ad
hoc tueri studeat medicus sanitatem propriam: ne si
eum forte egrotare contigerit irrisorie illi dicat. Me/
dice cura teipsum.

Capitulum quartum.

De modo se habendi medici erga patientes: ⁊ ma
xime erga egrotantes.

Uamcunq̄z domuz ingredia
tur medicus dũ/
taxat liberandis egrotis operam dare in/
tendit alijs omnibus posthabitis vt pre
cipit Hippocrates in iureiurãdo: euitãs
omnem iniuriã ⁊ corruptelã. ¶ Non erit igitur medi
cus iuxta diuisionẽ Galeni duodecimo terapentice.
Medicus malus ⁊ sinister non intendens sanitatẽ: ſ3
egritudinẽ: aut egrotantis mortẽ. ¶ Hic enim medi/
cus: vt inquit Nicolus: omnino fugiẽdus est: ⁊ a ter
rarũ vniuersitate omnino delendus. Hic est ille: qui
diuinam scientiã. ¶ Medicine in se tectam obligat: ⁊
malignat ab arte mea. Hic est de numero eoꝝ: quos
maledixit Auicẽna dicens: descendat ignis de celo: ⁊
spiritus procellarum: qui faciat eos esse de suburba/
nis Sodome ⁊ Gomorre. Sunt enim vt inq̄t Auer/
rois: peiores spoliatoribus mortuorum: qui soluz ve/
stimẽta deportãt. Quos ⁊ Damascenus in suis apho
rismis insequitur: dicẽs eos esse: qui animam suã dã
tes secularibus diuitijs fundamenta ipsius medicine
⁊ artium doctrinaz penitus neglexerunt. ¶ De quib⁹
⁊ eis similibus eorum mores versutos considerans di
xit Conciliator. Medicus est inuidie pelagus inex/
haustum: detractionis organum indefense ambitiõis
perforata clepsedra aliene veritatis garrulus contra/
dictor. ¶ Ignorantie proprie constantissimus ⁊ pre/
stantissimus: inconfessorum ⁊ inexcusabilis infirmorũ
neglector. ¶ Non ergo ei fides est adhibenda etiam
maxime in medicina. ¶ Studiose ergo fugiendi sunt
tales longe tanq̄z communis pestis prouincie: con/
tra quos insurgant leges: armentur iura: vltore
gladio feriantur. Erit preterea medicus erga egro/
tantem non malus ⁊ adulator medicus. Hic enim est
qui solum extolli a vulgo ⁊ mulieribus ⁊ manis glo/
rie iactantia ditari intendit: veluti taxillus Galeno in
festus: propter quod studet hic talis infirmis ⁊ egro/
tis mulieribus: ⁊ vulgo blandiendo in omnibus cõ/
placere: siue que placent: noceãt: siue non. ¶ Ideoq̄z
⁊ ipse abhominandus est ⁊ fugiẽdus. De quo sermo
nez habuit Gale. in libro de mirabilib⁹ pronosticatio/
num dicẽs. ¶ Ex his enim qui existimari magis q̄z
esse studeant: instruitur quilibet his ex quib⁹ ꝓspera/
bitur apud multos: scilicet dicere: quid ⁊ agere ad de
lectationẽ: ⁊ blandiri ⁊ adulari: ⁊ salutare quolibz die
diuites ⁊ potentes in ciuitatibus: ⁊ precedere: ⁊ pre/
mittere: cum domum eant: vt honorabiliter recipian
tur: bene locentur. Quidam autem eorum non soluz
his: sed etiam vestium ⁊ ãnullorum varietate: ⁊ mul/
titudine assequentium: ⁊ vasorum argenteorum pre/
paratione idiotas putare suadent dignos imitatione
se esse. Ex his omnibus hinc quidẽ allicientes: hinc
etiam stupere facientes homines expertos veri iudi
cij rerum. Et etiam in libro de elementis auctoritate
Hippocratis. Medicus autem sinister similiter ⁊ adu
lator hi sunt: de quibus dixit Hippocrates in libro ð
lege. Medici quidem nomine sunt multi: opere vero
valde pauci. Erit ergo medic⁹ nature egrotantis sibi
commissi diligens minister ⁊ adiutor. Memor conti
nuo verborum diui Mesue in prohemio suo de ap/
propriatis dicentis. ¶ Tu qui corporum curã geris:
auxiliari ne differas: nam semel pereunti nulla sunt
deinde suffragia. Non ergo prolonges in crastinum:
qᵭ hodie facere debes: sed presto consilium redde: ⁊
manum suam adiutricem velocem in agendis porri/
gas. Curandi methodum donauit tibi Deus igitur
ne irritum

ne irritum facias donum eius: sed eorum que de eius
largitate abundantiꝰ suscepisti ne parcus esto. ¶ Expe
dit tamen medico in approximandis remedijs nō ita
promptum esse: vt inde efficiatur preceps: immo pre
stat eum recte ⁊ mature considerare. Nā si artifex ope
rans in corio ⁊ ligno anteq̄ꝫ ad actum deueniat: plu/
ries diligenter studet metiri ⁊ mensurare: quanto ma
gis medicus in humano corpore maturiori consilio
eget. Nam vt ait Galenus prima particula aphoris/
morum. Si experimenta in corio ⁊ ligno non bñ suc/
cesserint: fere non fiet corruptio: idest dānum. Sed si
in corpore humano simile succederet experimentum
destruit subiectū: ⁊ fit quasi quidam interitus: ⁊ sequi
tur inde dānū incorrigibile. ¶ Erit preterea medicus
egrotantis pius ⁊ misericors: ita vt potius vinculo cō
passionis visitet q̄ꝫ recipiendi premij gratia. Inquit
enim Mesue. Ratio clamat ad iudicium: si misericor
diam deseris: pp quod inquit: ꝙ oportet medicū cuꝫ
infirmo languescere: ⁊ sanitatem eius proxime susci/
pere. Qui enim respicit sup infirmum ⁊ egenum in
die mala liberabit eū dominꝰ. ¶ Erit nō aliter q̄ꝫ fide
lis: iuxta illud Catonis. Corporis auxiliū medico cō
mitte fideli. Fidelis eniꝫ medicus: dixit Nicolus: ca/
uet ne per imperitiam: aut inaduertentiam: seu p ne/
gligentiam deficiat eius opus: quod est inductio in
copiaꝫ sanitatis: dolos ⁊ fraudes non cōmittit: sed ⁊
fugit preceps: ⁊ precia emulorum sui egroti spernit ⁊
fugat. Minas nō curat. Spem acquirende sibi rei ali
cuius non habet. Letiferum: nec abortiuū preparat ⁊
ministrat nullum. Monitus cōtinua preceptoꝝ Me
sue dicētis. caue o medice ne amor: aut precium: aut
spes: aut timor: aut mine: seu aliqua alia humana gra
tia te circūueniant: vt decliuis sis a recto. Sunt enim
celi qui arguunt: elementa que seuiūt: ⁊ si nihil hic in
posterum cruciatus gehēne. Nullam rem domus pa
tiētis: nedū surripere presumant: īmo neqꝫ cogitare
īmo omnia sint intacta: vt mūdis manibus: ⁊ nō fur:
erit medicus diligens infirmoruꝫ visitator frequenter
ēt de eis requirens per se: vel per idoneum quēpiam
etiā discipulum. ¶ Si acuta ⁊ difficilis fuerit egritu/
do īfirmo semp assistat medicus. Dixit eniꝫ Rasis de
cimo Almansoris: opꝫ in egritudinibus acutis non
solum medicuꝫ sepe: sed semp assistere. Morbus enī
acutus celeris est mutationis in diuersa. In alijs aūt
non sic difficilibus bis in die mane. s. ⁊ vespere egros
visere sat est donec sanetur: neqꝫ aliter frequentāduꝫ
ad eos: sic. n. nimia familiaritate vili pēderet. ¶ Nul/
lum egrotantē medicus visitat non requisitus: nisi in/
firmus talis fuerit: vel pauper vel de genere affiniuꝫ
vel domesticoꝝ amicorum. Dixit Halyabas precepit
Hippocrates in suo testō medicum medie infirmorū
operā dare ⁊ p cibos: ⁊ medicamina regulare. ¶ Erit
continuo medicus promittens spem salutis: immo ⁊
patientis animū mellitis suasionibus in leticiā: ⁊ gau/
dium alliciens: ⁊ eius spem nutriens. Unde Dama/
scenus in aphorismis. ¶ Oportet te infirmis semper
salutem promittere: nunq̄ꝫ illos a spe deponere: ⁊ si
ipse desperes. Cōplexio enim corporis affectiōi ani/
mi semp inheret: ⁊ subdit: īfirmos in eoꝝ spe animare
non desinas. Et Cassiodorus: nālis cura est egris da
re letitiam: nam fac inualiduꝫ gaudere: ⁊ sanatus erit.
¶ Erit medicꝰ auctore Halyabate studiosus egrotis
⁊ eoruꝫ curis maximeqꝫ ⁊ egenis: ⁊ pauperibꝰ nec ab
eis vtilitatem querat: aut retributioneꝫ ⁊ siquid posse
est ipsi de suis det ei medicinas: pecunijs suis assi/
gnet illis que poterit. Dabit operā medicus medele
infirmoruꝫ eoꝝ precibus: ⁊ medicinas regimini: nec
sit eius ad querendam in medendo intentio pecuniā:
sed a deo retributionē: ⁊ merituꝫ. ¶ Non suscipiet pre
ceteris medicus onus in se antiquarum ⁊ malarum
egritudinum sub spe alicuius lucri. Nam tales egri/
tudines postea a deo incurate relicte infamant eum: ⁊
detrahunt nomini eius: dicente Mesue: nolite o me/
dici malaruꝫ egritudinum cure onus suscipere: nec no
men subire medici mali. Dixit aūt signāter onus cure
q: talium egritudinū non dꝫ promittere sanationem:
si tñ ab infirmo: vel eius attinentibus aggrauaretur:
tunc protestatione premissa potest aggredi curaꝫ. Di
xit enim Rasis decimoquinto cōtinentis: curādi sunt
a te o medice morbi faciles ⁊ fugiendi qui manifeste
aut occulte sunt fallaces. ¶ Medicꝰ ad visenduꝫ egro
tum: ductus in eundo vtatur bona cautela. Debet. n.
a conducente se querere de egritudine patientis: ⁊ d
eius quibuslibet accidentibus de appetitu: ⁊ somno:
⁊ de ventris beneficio: ⁊ similibus. Et si febrit qua ho
ra inuadit eum febris ⁊ si cum frigore: vel si specialiter
in aliqua corporis parte doleat. Hoc autem facere de/
bet: vt quantum fuerit ei possibile de eius egritudine
certificetur. ¶ Cū ergo ad infirmum medicus vene/
rit non sit eius ad infirmuꝫ ingressus cura nisi vt eius
moliatur sanationem: vt est apud Haliabatē. ¶ Salu
tet itaqꝫ: vt decet: a corporali malo: dicendo liberet
te deus: vel saluus sis: vel tale consimile vt dici so//
let constito sibi egrotantem peccata sua non fuisse con
fessum antequaꝫ ipsum tangat aut aliud de signis suis
videat: ipsum interrogare debet si aperuit suoruꝫ pec/
catorum conscientiam sacerdoti. Quod si sic: bene est:
si vero non promissionem ab eo recipiat sic se factu/
rum: multe ei egritudines propter peccata emergūt.
Unde Azaronus. Egritudines nonnunquaꝫ inuadūt
homines ex malitia regiminis cibi: ⁊ potus ⁊ ex pec/
catis: ⁊ preuaricationibus: ⁊ vltima causa ex maledi/
ctis demonibus qui dicūtur alabin. ¶ Nō audebit au
tem medicus post primam visitationem: immo post
signorum egrotantis inspectionem vllo modo am//
plius de confessione illi sermonem facere. Nam pos/
set forte hoc ab eo audiens de salute diffidere. suis ta/
men medicus dicat ꝙ eum confiteri faciant. Quod si
egritudo timorosa fuerit domui etiam sue disponat:
quolibet tamen: vt fieri potest terrore remoto. ¶ Utat
preterea medicus altera cautela dum locum vbi resi/
det infirmus ingressus est circumspiciat si forte vide
rit fructus: herbas: aut fomenta aliqua parata per que
coniecturari possit super egri infirmitate qua cautela
vsus est Galenus Rome dum a Glaucone ductus
fuisset ad viscendum medicum credentem se esse pleu
reticum cum tamen pateretur apostema epatis: vide
capitulum septimum libri quinti de interioribus. Sic
enim medicus bonus cognitor iudicabitur: ⁊ eger in
eo argentius confidet tanq̄ꝫ in sui egritudinis cogni
tore: ⁊ sue salutis actore. ¶ Cunqꝫ ad infirmuꝫ perue
nerit si via longa extiterit: aut arcta sicut per scalas
ascendere: non illico infirmum tanget: cum illi occur/
rerit precepto Rasis quarto continentis: q: forte me
dicus propter laborem ex itinere estuose fatigatus
erit: vel permutatus forte presentia astantium nobi/
lium quos contingit inuenire prope egrotanteꝫ. Uel
forte quia infirmus videns medicum ad se venientē
nimium letabitur: aut propter medici presentiam ve
recundabitur. Uel forte propter expensarum cōside/

rationem tristabit:sicqȝ permutationem recipiet eius
pulsus propter qđ confundet eius iudiciuȝ. Per ali
quod igitur spacium quiescat : vel resideat medicus:
quousqȝ ipse vires resumat:⁊ oīo quousqȝ:⁊ ipse qui
tanget ⁊ eger tangendus sit ab omni accidente quie/
te. Interim autem medicus quiescens locum domus
vel cameram laudare debet si conueniens fuerit aut re
probare. Post hoc autē medicus hylari vultu ad in/
firmum conuersus faciens eius pernotans etiam in
lumine si opus fuerit. Tum quia signa faciei sunt ma/
nifestiora. Tum qz in membris faciei est magna vir/
tus. Nam res similis: ⁊ dissimilis in principio rei est
de maioribus rebus in signando:vt inquit Galenus
prīo pronosticorum cōmento octauo auctoritate Hip
pocratis. Tum etiam quia per dispositionem faciei co
gnoscet medicus semper vigorem : ⁊ mortificationeȝ
cādoris naturalis manantis ex corde. Brachium sibi
porrigi precipiat quod debēt sua sinistra manu substi/
nere:vel ponsatum super lectum ponere : ⁊ quattuor
digitis manus dextre cum silentio pulsum inquire//
re etiā vtriusqȝ brachij:⁊ omnes differentias eius no
tare vsqȝ ad centesimaȝ:vel circa pulsationem pulsus
semper tangendo expectans:⁊ tanto tempore tange/
re siue vsqȝ ad centum vt quidam dicunt:siue vsqȝ ad
xx. vt alij:siue vsqȝ ad. xij. vt aliqui alij quousqȝ d̄scer
nat medicus an pulsus sit equalis. aut inequalis : or/
dinatus:an inordinatus:⁊ an intersectus in medio ca
dens:quas differentias non poterit aliquando cogno
scere:nisi post plures:⁊ plures pcussiones. ⁋ Est autē
bona cautela diutius aliqn̄ morari in tangēdo esto ēt
ꝙ paucioribus pulsationibus posset pulsum discerne
re:vt ab infirmo:⁊ an stantibus attentior: diligētior ⁊
gratiosior habeat. Interea tamen caute consideret ha
bitudinem patientis:faciem ⁊ caput:⁊ post cognitum
pulsum contangat pectus:⁊ hypocundria: ⁊ regionē
nutrimentorum ⁊ membrorum. Videbit quoqȝ lin//
guam : ⁊ dentes : ⁊ vt quidam dicunt (quod tamen
ego non facio)odoret oris halitum infirmi:sic eniȝ ac/
curatior iudicabitur:sic eniȝ ⁊ Galenus fecit cū Glau
cone Rome ad tutiam medici egrotantis vt libro in/
teriorum capitulo septimo. Omnibus autem presen/
tibus infirmo etiaȝ audiente iudicet de multa pulsus
bonitate:dicens:vrinam tamen videbo:quia maxime
his duobus pulsu videlicet:⁊ vrina itelligitur genus
febrium:⁊ origo cause temporum:ratio vita:mortisqȝ
professio:vt inquit Galenus de febribus ad Glauco
nem. Et surgens in absentia egrotantis vrinaȝ videat
in qua per conuenientē moram obseruata debita cau/
tela circum tenente vrinam:consideret que in eo sunt
consideranda. Caueat tamen:ne in presentia egrotan/
tis hoc fiat : non enim debet medicus coram infir//
mo solus:vel cum alijs aliquid tractare de pulsu:vel
vrina:stant enim egroti auribus attentis: vt audiant
quid loquatur medicus. Et ad infirmum denuo re/
uersus firmam ei promittat salutem. Et non vereat
etiam mendacijs vti. sunt enim hec officiosa menda/
cia:⁊ salutem ei promittat. pollicitus enim diues qui
libet esse pōt iuxta illud. Promittunt medici : tractāt
fabribilia fabri. ⁋ Omnia tamē ad curā eiꝰ necessaria
fideliter ordinabit hortando tamen ipsum vt seipsum
que opȝ prebeat facientē suscipiendo que parabuntur
plurimum confidenter : nam sic faciendo non solum
certa:sed ēt velox subsequetur sanitas.

¶ Capitulum. De cautela in interrogando.

Rit autem medicus opportunis ni/
hil omittens vt honori ⁊ glorie
sue ꝯsulat. ⁋ Post signoꝝ igit visionē:vi
delicet vrinā:egestionē:sudorē:vomitū:
sputū:alijs existentibꝰ vt cuncta bn̄ exa/
minet:perquirens etiā per interrogationē. Audiens
ab infirmo:⁊ ab astātibus omnia que potest : inuesti/
gās de omnibus mutationibus egro superueniētibꝰ:
⁊ que superuenerunt. Et ita in posterū que superue/
nient in ꝓcessu vite non solum magnis:sed etiā quā/
tūcunqȝ paruis:vt sertior factus deceptiones: ⁊ falla
cias quascunqȝ euitet. ⁋ Galenus in libro ꝓnostico/
rum dicens necessarium esse medico interrogare cau
sarum genera eos qui laborant:⁊ de omnibus que cō
tigerint:⁊ de eorum vnoquoqȝ ne sinet se medicꝰ de/
cipi ab infirmis non detegentibus omnifariam mor/
bi causas ⁊ sinthomata vt non derelinquantur incura
ti. Et primo ad glauconem medici ingrediētes ad in/
firmum primum enim a maximis cōtemplari opor/
tet ea que sunt ſm egrum:deinde vere ab alijs. Nihil
enim quantum possibile est etiam minimum omittē
tes. ⁋ Et Damascenus in aphorismis:opȝ de omni/
bus egrum:vnde egritudo nasci soleat inquiri: tam
in exterioribus: q̄ȝ in interioribus:neqȝ te egruȝ per
omnia interrogare pudeat. ⁋ Et Mesue similr:nō te
pudeat egrum super omnia interrogare:⁊ hoc vt me/
lius ⁊ facilius super notitiam rei venias:sicut ⁊ recte
intonuit Boetius primo de cōsolatione si operā me/
dicātis expectas oportet vt vulnus tuum detegas.
⁋ Cū igitur de nouo vocatur medicus ad curam pa/
tientis querat nunquid aliquid illi factuȝ fuerit:⁊ que
remedia:⁊ nunquid nocuerint:⁊ tunc dicat se ea non
laudare. Si vero iuuerint non laudet:vt subtilior vi/
deatur vltra vulgares. ¶ Tria aūt maxime petet me
dicus auctore Galeno secūdo de interioribus. s. locū
idest membrum in quo est egritudo:passionem: ⁊ sin/
thomata:⁊ horum causa in notitiam illorum veniēs:
etiam si fieri potest cum notitia omnium sensuum ex/
teriorum. Qđ vbi fieri non possit laborandū est cuȝ
sensibus interioribus:⁊ demum ratione si opus fue/
rit tamen a patiente habita perquirens ab eo de eius
dispositione:vel etiam ab accidentibus quid patiatur
interrogans. Considerans in primis : preterea ipsa
dearticulate perquirat interrogans quo tēpore:quo/
ta die ad hora patiens egrotauerit. Et si aliquando
amplius consueuit egrotare vel non: ⁊ qua egritudi/
ne:⁊ si aliqua sue egritudinis causa precesserit primi/
tiua : ⁊ quo regimine vsus fuerit preterito nedum vni
us anni:sed plurium. Quo autem ad sinthomata seu
accidentia perquirat medicus de accidentibus anima
torum membrorum:vtrum videlicet dolorem capitis
patiatur : aut vigilias superfluas:vel insomneitates:
aut somnum modum excedentem:⁊ de similibus : ⁊
de accidentibus membroruȝ spiritualiū nunquid ane
litum anxiū:an circa pectus incendiū:suspiria: tremo
rem cordis:⁊ consimilia. De accidentibus vero nutri
tiuorum nunquid prostrationem appetitus habuerit
in sitim vel famen. Si cibū vel potū retinuerit: vel vo
muerit aut retentum reiecerit. Si assumpto cibo gra/
uetur vel ne. Si fluxum ventris ⁊ euacuationes alias
vrine:seu sudores menstruorum:vel emorroydaruȝ:
vel alias quales oportet habuerit vel ne. Ex his eniȝ
preteritis per inquisitionem inuentis : ⁊ presentibus
scilicet vrina: egestione: ⁊ alijs existentibus mutatis
⁊ qualitate mutata:de quibus supradictum est ꝑ sen
sum

sensuz pceptis mirũ. Immo dũ medicus in opatiõe
sua fortunabitur: adeo vt ex his cognitis poterit me/
dicus de passione causa ⁊ loco sumere notionẽ: quam
dum patienti nunciauerit: admirabilẽ medicum iudi/
cabit: ⁊ per consequens in manibus illius confiden/
ter se cõmittet. Exemplo Galeni in libro de interiori
bus capitulo septimo in cura medici egrotantis. Cuz
Glauco ad ipsum accedens Rome ibi. ¶ His omni
bus sensu ⁊ ratione diiudicatis: ⁊ mente discussis erit
medici officium: vt ab infirmo separatus consangui/
neos ⁊ amicos egrotantis: vel quoscunqz presentes
seorsum vocari iubeat: ⁊ patientis egritudinem mani
festare: iminens vel non iminens periculum detege/
re. Sit tamẽ talis sermo eius: potius: vt eos non ag/
grauet postremo remedium adhibere.

¶ Capitulum. De cautela in pronosticando.

Dixit Galenus libro pnosticationũ. Non circumambulo predicãs
meas pronosticationes ⁊ curas: ne ma/
gis medici odiant me diuinatorem ⁊ ma
gum vocantes: ⁊ alia milia cõtra me pro
mulgãtes. Propter qd̃ inter medicoꝝ sapientes con
uenit medicũ oportere esse sagacem: ⁊ astutũ non pre/
cipitem: nec festinum in futurorum pronunciatione.
¶ Preuidebit itaqz medicus ante pronosticationem
omnium preuisiones examine dicentis Hippocratis
primo pronosticorum: ꝙ de melioribus rebus est vt
medicus vtatur preuisione idest pronosticatione. Et
Galenus primo de creticis. Non est medicus qui
meditetur ratione nisi prius iudicauerit ratione ⁊ iu/
dicare non poterit nisi rem ratione cognoscat. ¶ Erit
ergo medicus nihil saltem in prima visitatione de fu/
turis dispositionibus patientis pronũcians: precipue
tamen de salute vel morte: de quibus profecto iudiciũ
certũ haberi non potest nisi pluribꝰ conditionibꝰ pre
notatis. ¶ Expectabit igiť futura signa subsequentia
in patiente: vt illorũ nãz atqz virtutẽ considerans oĩa
adinicez comparans sue pronosticationis iudiciũ quo
melius fieri poterit confirmetur: ⁊ precipue cognitis
virtutis ⁊ morbi dispositionibus: ⁊ adinuicem com/
paratis. Si bona signa preualuerint pronunciet de sa
lute. Si vero ecõtra de perditione semper tamen pro
nunciando: ⁊ in sermone sit medicus dubius. Dixit
enim Auicenna secunda quarti. Cum apparuerint si/
gna mala timorosa premittimus sermonẽ in perditõe
inde ad plurimum contingentẽ. Nam quis aliqñ mi/
rabiľr sanatur absqz spe. Et iõ Gal. sexto aphorismo
rum dixit. Oportet medicum studiosum esse: vt non
aliquid absolute predicet. Nam morboruz ⁊ precipue
acutorũ: non omnino certe sunt pronunciationes salu
tis aut mortis: lz neqz cronicorũ saltem quo ad eoruz
initia: qd̃ ꝓpter nature diuersitates euenit in ordina/
tionẽ. Cum enim monstruositates interdum occurrãt
in egritudinibus veluti in naturis. vt habet Auerro.
septimo colliget. Erũt sapientes medici: sicuti ⁊ astro/
logi iudicia in ꝓnosticãdo cõditionibꝰ alligata ꝯtinue
quasi multiplici intellectu: veluti que spirituũ ꝓnũcia
tiões prestãt: vt dicať exempli grã morbo mortali exi
stẽte. Ita solet in talibꝰ casibus contingere: ⁊ raro alr
cõtingere solet ẜm naturã: nisi alia emergãt synthoma
ta: non tñ necessario. Vel aliter dicat certe mihi vi: ꝙ
si cõstant q̃ apparẽt: ⁊ aliud nõ superueniat: qd̃ puto
nõ supuenire: hic morieť. ¶ Obseruare. n. hãc prono
sticationis diligentem cautelam docet nos Galenus
secũdo interiorũ dicens. Semper ẜm totam vitã meã
me ipsuz ab audaci cõfessione abstinui: ⁊ medicans v∫
qz ad senectutem: nunq̃z vsqz hodie erubui ẜm curaz
vel pronosticationem vt alij gloriosissimi medicorum.
Utebatur enim Gale. cautelosis canonibus eius de/
terminantibus pronunciationẽ perfecte vocibus con
ditionatis: ⁊ quasi duplicibus: vt apparet lib. interio/
rum. ¶ Euasuros aũt cuz necessitate conditionata di/
cta pronunciabit medicus sic dicens. Iudico ipsum
euasurum a morbo. Si medicũ diligentem habuerit.
Si etiã patiens ipse fuerit obediens: ⁊ ministros ha/
buerit idoneos. Et si preparata fuerint: vt decet extri
seca necessaria. Et nisi aliquid superuenerit qd̃ tñ nũc
non apparet. ¶ Quod si medicus astringatur absolu
to loqui debere sermone: vt plerunqz fit tunc si egritu
do ex toto suo genere sit salubris: vt ephimera vera ⁊
principiũ ethice: aut mortalis: vt ptisis aut ethice spe
ciei. Et similes: dicunt sapientes. Effundat medicus
sermonẽ suum: aperte salutem vel mortẽ de eis predi
cens: ⁊ ꝓcipue de determinatione egritudinis certissi/
mis apparentibꝰ signis. ¶ Si tamen contingeret egri
tudinis ꝓcessum ad bonũ vel ad malũ medico dubiũ
esse: vt plurimũ fit: qñ signa mortalia in virtute cõpa/
ria fuerint salubribus: ⁊ ecõuerso bona cautela est petẽ
tibus non rñdere. Sed quibusdã verbis interiectis:
ab eis discedere: aut eosdẽ a proposito diuertere trãs/
ferendo eos in sermone ad aliam materiã. ¶ Quod si
magis astringať ad ꝓnunciandũ: dicat medicus vt ꝑe
titioni illoꝝ ita instantium satisfaciat. Ego expecto fu
tura quedã vt motũ in talidie aut tale accidens vel ali
quod hmõi. Non enim debet medicus ad interroga/
ta subito respõdere: sed prius super interrogata cogi/
tet. Ait enim Damasce. Si interrogatus semꝑ veloci
ter respondes dubitandũ esse. Silere enim tutius est
⁊ satis existit laudabile medico ⁊ aures vt aiunt pro/
uerbio porrigere mercatoribus. Naz melius est silere
q̃z male loqui: siue q̃z ꝙ tu erres: vt a Galeno scribiť
secõ meracristos secundo capitulo. Qui enim tacet: in
hoc vno peccat ꝙ tacet. Sed eum qui loquiť in mul/
tis errare contingit. ¶ Et oĩo si egritudo nõ fuerit de
numero oĩo salubrium: neqz mortalium: sed vt aiunt:
suspectosa facientium medicum in iudicio titubare: tu
tius est ⁊ vt dicitur honorabilius egritudinẽ periculo
sam ponere ⁊ casum aggrauare: imo ⁊ periculũ mor/
tis venture patientis pronũciare: dato ẽt ꝙ egritudo
talis de suspectosis esset debilis: vt flegmatica conti/
nua a pauca materia non maligna dependens: qm̃ si
patiens errore sui: vel astantiũ: vel extrinsecoꝝ dimi/
nutione: vel aliquo tali casu consimili ad malũ conuer
teť: ex ea licite medicus excusabiť. Neqz erit de eo su
spitio apud amicos ⁊ affines patientis excusabiť ⁊ di
cent medicum a principio etiã sic vidisse ⁊ iudicasse.
Si vero ex ea patiens saluabitur: a vulgo diceť medi
cũ ipsum penitus liberasse ⁊ a patiente sanitati restitu
to laudem maiorẽ ⁊ amplius premium medicus con
sequetur. Et vt sic ad vnum dicerem: medici est suspe
ctas egritudines aggrauare: debiles vero eaꝝ in du/
bio ponere. In hoc tamẽ modus adsit. Sic. n. se hñs
medicus: neqz erubescet: neqz dictoꝝ suorũ eũ penite
bit. ¶ Nõ presumet medicus in egritudinibꝰ alicuius
momẽti corã patiẽte: siue litteratus fuerit siue nõ ver
buz aliqd̃ proferre: imo nec gustu ostendere aliqd: vñ
possit eger suspitionẽ sumere: aut de sua salute diffide
re. Et si ipse medicꝰ ⁊ ẽt infirmus de salute desperent:

E

ꝑꝑ qđ sermones ꝓnostici medicoꝝ saltem ad malum
per se nō terminantur ad patientē: sed ad amicos vel
ad alios. ¶ Cunqꝫ medicus non hꝫ de patiēte certaꝫ
pronosticationem non respondeat a se petentibus: sed
verbis quibusdam interiectis discedat: a petentibus:
neqꝫ iudicet de natura egritudinis: si de ea suspicetur
propter aliqua signa apparētia: immo taceat: ⁊ statuat
dietam particularem in cena vel prandio cum reme/
dio vniuersali: ⁊ interim cogitet: ⁊ iterum visitet infir
mum. Et morbo certe cognito ordinet dietā vniuer/
salē ⁊ remedia spālia vt videaẜ artificialius opari in ali
quo morbo salubri: lꝫ accidētia fortia non videantur.
¶ Si pōt vtaẜ medicus aliquo remedio nō noto: ne/
qꝫ nomē illiꝰ remedij vulgo dicat: vt grā exēpli yera.
¶ Si in egro appuerint signa mortis: ⁊ medicus pci/
piat aliqđ signū bonū nō muteẜ a ꝓposito: nisi illud ꝑ/
māserit: ꝓnūciaturus medicꝰ mortē infirmi id faciat si
mulata mestitia: vultu demisso ⁊ voce sublata. id tñ ne
cessariū eē nō dicat ne deo derogare videaẜ. Nisi eēnt
mortis signa apparētia: tunc dicendū est salutē ipsius
nutu diuino cōtingere: siue miraculose. Neqꝫ postq̄ꝫ
iudiciū deposuerit de morte medicus id reiterare ve/
lit: nisi scitenẜ qui sunt eius. Quod si reiterabit videbi
tur quasi vt de hoc letetur tanq̄ꝫ ex suo ꝓnostico glo/
riam habiturus. Plurimi. n. vanagloriosi medicorum
cū predixerint perniciē predicantes inhiant eius mor
tē: neqꝫ forsitā necessaria saluti ministrātes vt aliquos
scit audire vana gloria sue pronunciationis deductos
iam euasuros medicinis mortificasse donatis. Simi/
liter ⁊ astantes illi deuiant famulari: vt ait Concilia/
tor. ¶ De salute aūt iudiciū depositurus medicus ser
monē amplificet: ⁊ letū se ostendat: nunq̄ꝫ vero sic de
morte. ¶ Non ꝑ̄sumat medicus alicui patiēti infra li/
mitatū tp̄s salutem ꝓmittere: sed fideliter se operatu/
rum iuxta doctrinā sapientū. ¶ Quantū aūt ad reme/
dia exhibenda post ꝓnosticationē dataꝫ caute incedat
medicus ad actū curatiuū. Dietā itaqꝫ ⁊ regimē egri/
tudini ꝓportionatū in sex rebus nō nālibus prio or/
dinādis anteq̄ꝫ ad medicinale regimē descēdat. Pre
cipit. n. Hippocrates: vt ait Halyabas: medele infir/
morum ꝑ cibos ⁊ medicamina regimini medicū ope/
ram dare debere. ¶ Lectū in primis in quo residet pa
tiens q̄ꝫ munduꝫ disponat: ⁊ in pluribus locis egritu
dinum redolentē. Cum in nouatōe aeris mane ⁊ ves/
pere ꝑ aptionē fenestrarū ⁊ hostij: nisi fuerit de egritu
dinibus hoc ꝓhibentibus. Sit vt in pluribus medio
cris luminis. Dixit. n. Gale. ad Glauconem libro de
febribꝰ. Lucidus ⁊ calidus locus relaxat corpus. Fri
gidus ⁊ obscurus cōstringit. Mediocriter aūt his tē/
peratus mulcet ⁊ tēperat. Precipiat patienteꝫ situari
in lecto firmo nō vacillāti. ¶ Exercitiū vel fricatiōes
vt decet ꝯm exigentiā ⁊ virtutis tenorē egritudine id
poscente. Similiter ⁊ quietem. Somni ⁊ vigilie quā/
titatem cōuenientem metiendo precipere. Et euacua
tiones debitas ordinare. Ipse tamen medicus cly//
steria non imponat: vt fecit amicus ille in cura cuius/
dam ancille: dolore ventris laborātis que existimans
dolorem illum esse colicum: ei imposuisset clystere:
que post impositum clystere: quia pregnans erat ami/
co illo id nesciente ancilla peperit infantem. ¶ Et hu
ius generis sunt abstersio sordium ab ore infirmi: ⁊
purgatio muccositatum ex naribus: ⁊ gutture: ⁊ gar/
garismatibus. Fit enim inde liberior transitus aeris:
⁊ sibi sapor melior: quibus locis non expurgatis re/
manentibus sordibus inficitur aer. ¶ Et accidentiuꝫ
aīe ea que ad apdellandū infirmitatē cōgruāt. ¶ Pre
cipiat medicꝰ ex cibis vero ⁊ potibꝰ congruis in quan
titate ⁊ qualitate debito tempore ⁊ ordine patienti of/
ferendis eligat: qđ magis salutare est. Quod si aliquā
do cibus talis vel potus parum malus fuerit: infirmi
tamen appetui plurimū confirmis nō est patienti to/
taliter denegandus. Ait enim Hippocrates secunda
particula aphorismorum. Parum deterior cibus ⁊ po
tus delectabilia vero melioribus: q̄ꝫ in indelectabili/
bus magis appetenda sunt. In hoc tñ modus nō ab
sit nec omnino prohibendo nimiū rigorosus ⁊ seuerꝰ.
Indulgendo autem ex toto nimium licentiosus no/
tetur. ¶ Expedit autem plurimū medico insistere in
ordinanda dieta etiam hoc cum mulieribus in cibo ⁊
potu: cibaria alterando vinum limphando: aquaꝫ co/
ctam vel aliter preparatā ordinando ⁊ alia huiusmo/
di: etiā vsqꝫ ad minuta disponendo: gustando: odorā
do: immo ⁊ aliquando prelibando ⁊ ponderādo seu
mensurando quecunqꝫ sunt exhibenda. Sic enim ac/
curatior medicus iudicabitur: vitabitqꝫ negligentie
vel inaduertentie notam. Ita tamen in singulis his ⁊
consimilibus medicus modum obseruet: vt tamē sal
uo eius honore nō fungatur mulierum neqꝫ astātiuꝫ
officio. Sic enim vilipēderet seipsum. ¶ Erit medicꝰ
magis sollicitus de dieta q̄ꝫ de potione aut chyrur/
gia. Unde Damascenus. Si dieta curare poteris pro
sperā inuenies. Propter qđ Gale. primo regiminuꝫ
acutorum dixit: ꝙ medicus debet habere duos ocu/
los. Dextrū attentū ad virtutem: dieta. s. conseruan/
dam: ⁊ sinistrum ad egritudinē depellendā ⁊ fugien/
dam per potionem ⁊ chyrurgiā. ¶ In singulis visita
tionibus studeat medicus aliquid noui facere vel or
dinare: vel mutare: subtrahere: vel addere: ne frustra
videatur omni vice visitasse. ¶ Ad vsum tamen medi
cinarum: si deuenire opus fuerit: vtatur medicus mi
tioribus ⁊ nature magis familiaribꝰ. Erit igitur ī vsu
eius medicina potius cibalis q̄ꝫ vera ⁊ pura medici/
na. Nam blandiri corporibus humanis patientibus
magis prestat: ⁊ hoc si cura blanditiua sola morbꝰ de/
pelli possit. Paret itaqꝫ medicinas iocundiores ⁊ sa/
pidiores. Unde Damascenus in aphorismis. Medi/
cina que tēperamento vicina est odorifera. Si ꝯm eā
cibus fieri possit optimum esset medicinarum virtu/
te tamen integra seruata: vt inquit Galenus. Et in lꝫ
bona cautela obseruetur: vt cum brodio aliquādo ex/
hibeatur: vt māna ⁊ aliqua consimilia. Laudauit enī
Damascenus in aphorismis suis quietem super po/
tionem: idest dimissionem medicine. Unde Galenꝰ
octauo memiri dixit. Cibi apud ea que nutriuntur:
idest membra familiaritatem ꝯm bonam substantiam
habent: quod est maximum. In curis passionuꝫ que
fiunt ꝯm discrasiam: optime enim operantur ea que
cum hoc ꝙ sanant discrasiam possunt nutrire. ¶ Ad
puras vero medicinas conuersus medicus: si opus
fuerit: eas potius paulatim q̄ꝫ subito prestat appro/
ximata: ⁊ exterius magis q̄ꝫ interius: hoc tamen fa/
ciendo: prout sanande dispositionis requirit necessi/
tas. Solutiuas medicinas quoad fieri potest deuitet:
earum vsum differat. Qđ si eis vti oportuerit expe/
dit vt eas cognoscat medicus quas ordinat vt non or
dinet pro salute letiferā. ¶ Cauere quoqꝫ dꝫ ne in sub
stātia eaꝝ sint sophysticate: alr̄ falsificate: ne sint in eaꝝ
dosi variate: ac sint corrupte: aut nimia vetustate con/
sumpte spiritū nō hn̄tes: eas quoqꝫ vel ꝯsolatas: vel
ad eoꝝ cōsolationē protinus intēdat. ¶ Caueat medi
cus vsum

cus vsum medicinaꝝ oppilataꝝ: vt possibile est: ⁊ cuꝫ
eis indiguerit eisdē refractis: ⁊ potiꝰ exterius q̄ꝫ inte/
riꝰ: ⁊ ꝑ inferius magis q̄ꝫ supius approximatis vt p̄/
cipit Mesue ī sua ꝯsolatōe mediciaꝝ. ¶ In cura egri
tudinis nō dātis inducias: vt doloris intēsi colici vel
squinātie: expedit medico ꝓmptū eē ⁊ solertē ⁊ copio
sum in exhibēdis remedijs gradatim vnū post aliud
sine intermissione administrādo. plurimū enim laudā
dus est medicus copiosus in remedijs presentaneis.
¶ Expedit tñ medico vt cautus sit ſm discursuꝫ tem/
poꝝ distinguere antiquorū canones: qm̄ natura hu/
mana ⁊ oium inferiorū permutata ⁊ imbecilior facta:
ꝯtinuoqꝫ labit̄ ī defectū: vt denotat stature minoratio:
corpoꝝ robur: oꝑationū ꝑfectio: oia diminuta ⁊ vite
abbreuiatio. Facit aūt ad hoc nō parū prauū ⁊ inordi
natū viuētiū his tēporibꝰ regimen. Genus. n. huma
nū: teste Galeno de regimine sanitatis in gulositatem
lapsuꝫ: in icōtinentiāqꝫ precipitatū: de curato factū ē
discretū: pp qḋ semen eius est tale ⁊ qḋ ex tali semine
nascit̄: inde generat̄ discretū modicum adhuc viuēs:
quo fit: vt imbecili nature humane iam facte multaqꝫ
olim fuerunt remedia potētia vel salubria hodie vel
sunt mortalia vel debilia vel inutilia. ¶ Testis ē mihi
Serap. ı̄ primo breuiarij dicens. helleboꝝ nigrū qui
securior est albo nunc esse diuidendum: ⁊ helleborus
albus tp̄e Mesue erat intolerabilis: sicut venenū per/
niciosum pp debilitatē nature. Recte ergo dicit̄ medi
cis nr̄i tp̄is quos mūdi labor agitat antiquoꝝ dogma
te ſm tp̄a distinguite: ⁊ effectū nāe oī intētione libera
te. ¶ Expedit medicū recte cōsiderare patientiū diuer
soꝝ naturas diuersas: vt caute ꝓcedat. Unde Gal. su
per vltimo epidimiaꝝ Hippocratis: ait quosdā tales
esse qui delectationibus se ⁊ eoꝝ desiderijs cōtinēt: ⁊
aliqui ecōuerso bene se ab illis continent. ¶ Terrebit
igit̄ medicus ⁊ ex officio suo trepidabit patientē inor
dinatū ⁊ incōtinentē: sibi quoqꝫ efficacia p̄dicēs q̄ ide
pn̄t sibi accidere incōmoda ex incōtinētia. Et si persi/
stat incontinens aliquātulū cōdescēdēdū est illius de/
siderijs. ¶ Dixit Gal. sexto mymir qui regulari vtit̄
metado: ⁊ cū hoc cognoscit simpliciū pharmacoꝝ vi/
res: nunq̄ꝫ carebit auxilijs: siue moret̄ in nemore: siue
agat aliqḋ opus in agro: siue sit in itinere pharmacijs
carens sicut Erasistratꝰ scribit ꝙ curauit se cū rubi suc
co: nō pn̄te in illo loco alio pharmaco. Si acciderit pa
tientē nolle vti remedio sibi administrato: vt aqua su/
mach: que cōfert in dissinteria ⁊ fluxu ventris: colorā/
da est ad sil'itudinē vini: ⁊ dicere eā esse vinū limpha/
tū. Sil'r de vino granatoꝝ: dicendo patienti ꝙ est vi/
nū veꝝ sed paucifeꝝ. ¶ Caueat medicus approxima/
re fomentationes infrigidātes vel embrocas circa ali/
qḋ mēbrū tēpore crisis neqꝫ tp̄e sudoris videlꝫ in de/
clinatione paroxysmi pluriū febriū. ¶ Expedit medi/
co: si post exhibitū pharmacū solutiuuꝫ nō sequat̄ in/
de solutio inculpare astātes vel malū regimē infirmi:
vt ꝙ dormierit vel nō dormierit sup assumptū phar/
macū: vel ꝙ exposuerit se aeri: vel vento: aut ꝙ iratꝰ
⁊ cetera similia. Nō dꝫ medicus cuicūqꝫ dolori leui cō
tingenti in febribus exhibere medelaꝫ nisi excesserit.
¶ Si egrotātēꝫ in periculo vite derelinquat medicus
nō reuertat̄ ad eū ne forte obiens frenesi: obuiet fune
ri vel exequijs illius: sed mittat̄ famulus vel nūcius:
vt inquirat de statu illius. Et bona cautela est: vt si ve
spere illū visitaueris: ⁊ derelinqueris illū valde aggra
uatū ita vt dubites de eiꝰ morte in nocte dicas illis ḋ
domo illius vt bene tēpestiue significent tibi de statu
illius. Si mane venerit nūcius iam inotescet tibi ḋ cō
ditionibus patiētis. Si nō veniet: iaꝫ ꝯiecturari pote
ris de eius morte. ¶ Fugiat medicus quantū possi/
bile est morituros: neqꝫ valde propīquis morti aliqḋ
operetur: ne si moriatur cito: dicat̄ se illum interfecis/
se: neqꝫ sit presens dum homo moritur.

¶ De spāli cautela circa aliq̄s morbos: ⁊ corpa. R.

Expedit medico eoꝝ corporū cu/
rā renuere ex quoꝝ cura
facile pōt incurrere infamiam: sicut preci
pue sunt infantes: p̄gnantes: ⁊ oculoruꝫ
egritudines. Laborantibꝰ p̄terea lapillo
nullū excidat: sed ex p̄te eius artis hoc negociū ꝑmit/
tat medicus: vt p̄cepit Hippocrates in suo iureiuran
do. ¶ Caueat igit̄ medicus dū pregnātes curat si con
tingat eas curare ne pregnāti exhibeat medicinā: nisi
quā qui sunt de familia eius preparāt: vel saltē bene
noscant: sicut ius pulli: mānam: ⁊ talia leuia. Quod si
ad fortiora deueniēdū sit: sicuti ēt ad flobothomiā ca/
ueat ne solus talem prouinciā aggrediat̄: sed sociū ha/
beat: ne solus iputet̄ de aborsu: si cōtigerit. ¶ Sit me
mor si ad ꝓuocationē aborsus aliquo speciali casu du
citur minꝰ malum esse in principio impregnatiōis: q̄ꝫ
vltra ꝓcedēte: q: nō est tante ꝑfectionis. ¶ Obseruet
p̄cepta Hippocratis in iureiurando. Nullius rogatu
mortiferum venenū alicui det medicus: neqꝫ id cuiq̄ꝫ
consulat: neqꝫ assignet: neqꝫ qḋ significet: neqꝫ de eo
loquat̄: neqꝫ p̄gnāti mulieri ad interficiendū fetū po
tionē porrigat: neqꝫ cōsulat: imo ꝓtinꝰ deneget neqꝫ
quale: aut qḋ sit cuiq̄ꝫ cōmemoret: ⁊ petentē corripiat
⁊ reprehēdat. Quod si reprehensio nō ꝓderit ꝯ̄ tales
proteruo vultu omnifariā est insurgēduꝫ. ¶ Ad me/
delam corpoꝝ neutroꝝ vt nunc nō statiꝫ approximet
medicꝰ solutiua fortia: vt pillu. cochias: vel aliḋ hmōi
q: multi taliuꝫ/ ⁊ multotiēs euadunt ꝑ solaꝫ dietam: ⁊
passio per ꝯstitutōeꝫ aeris sequētibus diebus ex se re
cedit nullo adhibito medicamine.

¶ De mercede medici accipienda.

Licet intentio medici nō debeat eē in
medēdo ad pecuniā: sed a deo
retributionē ⁊ meritū expectare: auctore
Haliabate. Attamen q: expedit medico
quoad fieri pōt celeriꝰ: vt eger cuiꝰ cura
salutis sibi cōmissa est sanitati pristine restituat̄: p̄cipiē
te Hippocrate in suo iureiurādo: medicū nemini egri
tudinē dilatuꝝ. Egritudines. n. cū ꝓlongant̄ nō relin
quūt medicū oino imunē ab infamia/ saltē apud vul/
gares. ¶ Inter ea aūt que opitulant̄ veloci saluti ē vt
patientē: ⁊ qui sui sunt pro viribus alliciat ⁊ obliget:
vt mādatis suis obediant. Ideo studium medici sit: ⁊
ꝙ nō sit postponēduꝫ vt a patiente suo decenter satis/
fiat. Sic enim medicus maioris apud illuꝫ efficiet̄ au
ctoritatis: illuꝫ excellentiorē iudicat ipsum sibi ad hu/
manaꝫ cōmunicat politiā. Illi oēs obtēperare conā/
tur: ne amittant̄ expense: sicqꝫ demuꝫ citius sanatur.
Iuxta illud. Empta solet care multis medicina iuua/
re. Si data sit gratis nihil cōfert vtilitatis. ¶ Triplex
autē est modus se hn̄di patientis ad medicuꝫ. Unus
quo patiēs dr̄ diuinꝰ: respectu medici: ⁊ hoc qn̄ infir/
mus vehemēti langore cruciatꝰ medicum deprecatur
de restituēda corporis sanitate. Diabolicꝰ vero: duꝫ

ſanitate iam adepta medico vt decet nõ ſatiſfacit: illuꝫ
negligit medico obuiãs: illuꝫ fugit veluti diabolicis
veſtigijs cõſignatũ. Sꝫ humanus: ſi patiẽs dũ ſanat:
⁊ poſt adeptã ſanitatẽ medico iuxta merita ſatiſfacit il
lũ ſibi reputans dñm ⁊ amicũ. ¶ Mercedẽ igit condi
gnã ſine ĩtermiſſione recipiat medicus. Neqꝫ vnq̃ꝫ ſit
oblati negator. Niſi fortaſſe ſibi qd priꝰ intulerit tãti ⁊
maxie cũ minor aut mediocris fuerit medicꝰ. Dignꝰ
eſt eniꝫ mercenariꝰ mercede ſua. ¶ Meminerit medi/
cus artẽ medicinalẽ: ⁊ p̃cipue curatiuã marti aſcribi oĩ
bus fere planetis odioſioris irremunerationis obtur/
gio: ⁊ oĩs ingratis datori: pp q̃ꝺ expetit medici nego
ciũ ne decipiat primitꝰ firmare niſi patiẽs magnificus
fuerit: ⁊ curialꝭ: vel fuerit tibi affinitate ꝯiũctꝰ: aut pau
per: ex hoc. n. cẽtuplũ accipies. Ex alio lex affinitatis
ſuadet. Paupes vͦ ⁊ egeni nõ ſunt opprimẽdi neqꝫ
deſerendi intuitu ſaltẽ pietatis: cũ inde cõſurgat me/
dici laudabilis fama. Q̃ꝺ. n. abundanter medicus ac
cepit paupculis velit amore bonitatis Saluatoris nr̃i
ĩpartiri. Ab alijs vͦ accipiat: oĩ tñ cuꝫ modeſtia q̃ꝫ vt
volẽs velit: ⁊ quaſi veluti nõ aduertẽs animaduertat:
⁊ quaſi renuẽs libẽti aĩo manum cũ dexteritate porri
gendo recipiat: ne ꝺ nimia ſiti ⁊ auiditate notet. Nec
pfecto eſt nr̃atũ inter ceteras miſerias dura conditio:
vt patiẽtibus videat nihil nr̃i in eoꝝ viſitationibꝰ im
pẽdere pp q̃ꝺ obſequia medicoꝝ ĩnitit vt ad multuꝫ.
Niſi ergo medicus p̃mia recipiat labor eius vertetur
in dãnum. Sed cuꝫ labor eſt in dãno mortalis creſcit
egeſtas: ⁊ qui emit rem care: ⁊ eam vult donare diſpo
nat ſe mendicare. ¶ Meminerit quoqꝫ medicus ꝙ ſi/
ne bonis exterioribus quoꝝ fortuna eſt dñã nõ cõtin
git eẽ hoĩeꝫ felicẽ neqꝫ ab eius memoria excedat p̃ce
ptũ antiquũ. Dum dolet infirmus medicus ſit pigno
re firmus. Expers lãgoris nõ eſt memor huius amo
ris. Et iteruꝫ dum morbus fortis eſt medico ꝓmittit.
¶ Lꝫ aũt hec obſeruãda ſint in mercedẽ accipiẽdo: in
petẽdo tñ eam caute procedat medicus: ne (vt aiũt) in
fractione panis dignoſcat: plerũqꝫ. n. medici ita mo/
dum excedunt in petẽdo vt ars noſtra vileſcat: imo ⁊
aliqũ pro foro: ⁊ in iudicio litigando ſtatuunt pceſſus
ordinarios: aut q profecto vituperãdi ſunt: in oĩ eniꝫ
negocio cauẽduꝫ eſt: vt nequit nimis. ¶ Si ergo con
tingat patiẽtes periodo flegmatis in dãdo piodicare:
motu ſcilicet quottidiano: aut motu colere de ſecũdo
in ſecũdum: ferat medicus equo aĩo. Sic enim nõ to/
lerabilis eſt his noſtris luctuoſis tpibus ꝯditio. ¶ Si
aũt cõtingat vtplurimũ ſit patiẽtẽ in dando ad perio/
duꝫ melancolie de quarto in quartũ periodicare bona
cautela eſt vt medicus aliquã de diurnis viſitationibꝰ
negligat matutinã videlꝫ: aut veſpertinam. Sic enim
notũ fiet patiẽti volenti intelligere cãm. Et ſtimulabi
tur vt ſequẽti viſitatione medico ſatiſfaciat: ⁊ omnino
quantũ eſt poſſibile: interrumpẽdi ſunt motus quarta
ni quintani ⁊ ſextani: ⁊ qui in amplius ꝓtendunt: ceu
inutiles medico ⁊ oĩo pernitioſi. ¶ Quod ſi ſurduꝫ ſe
prebeat patiẽs: hac cautela ad aliam deueniendũ eſt:
vt aſtantẽ fidũ: vel apothecariũ: vel aliũ in quo confi/
det medicus moneat veluti ex ſe vel patiẽtem: vel af/
fines aut amicos moueat vt medici memores ſint: ſi
feſtinã ſalutem patientis exoptent.

¶ Capitulum quintum.

¶ De modo ſe habendi medici erga pñtes: ⁊ primo erga infirmo aſtantes.

Expedit medico cũ familiaribꝰ do
mꝰ patiẽtis v̓ba nõ mul/
tiplicat niſi ea tñ q̃ ad ĩfirmi curã ptinẽt
ſꝫ p̃ miniſtros idoneos ꝯſcios exequẽdo
ea q̃ ab eo ordinãt: iuxta v̓itateꝫ ipſoꝝ ⁊
occurſuꝫ ſinthomatũ ⁊ alioꝝ ſilr̃ ⁊ q̃ fideles ⁊ ſollici/
tos in flõando: vẽtoſando: ⁊ ſcalpellando ⁊ ſanguiſ/
ſugas apponẽdo: ⁊ ĩ fricãdo: ⁊ ligaturas in extremis
faciẽdo: ⁊ in oĩbus alijs acquiſitis pro officio aſtãtis.
Neqꝫ poſt hoc hẽat medicus hoc p̃ceptũ. Immo ad
ĩuẽtionẽ aliquoꝝ taliũ: ⁊ inuẽtoꝝ cõſeruationẽ ꝓ viri
bus euigilet. nã ẽt mediocris error circa ea q̃ ſunt aſtã
tis põt eſſe cã interiꝰ patientis. ¶ Et his talibꝰ vtat ⁊
pcuret: vt decẽti eoꝝ mercede accipiant ꝓ aſtãtibꝰ in
firmoꝝ ſuoꝝ: ⁊ circa eos exñs talis aſtãs honorẽ me/
dici tutat: ipꝫ ſũmis laudibꝰ extollat: ⁊ p̃ſto ſit vt fide
liter exequant q̃ ꝑ medicũ ordinant. ¶ Si vͦ vtplꝭm
ſit: inueniat aſtãtes idiotas: vtat medicꝰ bona cautela
vt eos ſibi reddat beniuolos: eoꝝ officiũ laudando ⁊
modum: ſollicitudinẽ: amorẽ: ⁊ diligẽtiam. Sic eniꝫ fa
ciens eũ aſtantẽ ſibi deditũ vt partes ꝯcernẽtes hono
rẽ: ⁊ vtilitatẽ medici tueant. Si tñ arrogans eſſet aut
p̃ſumptuoſus vel inſolens: nimiũ ſibi aſcribens. Bo
na cautela medici eſt: vt eiꝰ inſolentiã cũ bona modeſ/
ſtia refrangat: eius dicta vel opera nõ oĩno acceptan/
do: ſꝫ vel mutãdo: vel aliquãtulũ limitãdo: vel q̃uoli
bet alio mõ variãdo: ne oĩa ſibi aſcribat. Tutiꝰ tñ eſt vt
eũ ſibi amicũ faciat q̃ꝫ cũ eodẽ altercari: niſi medicus
tãte auctoritatis eſſet vt poſſet ipm a paſſiõe remoue
re: ⁊ eius loco aliũ ſubſtituere. ¶ Et oĩno opꝫ medicũ
in omnibus eſſe ſagacẽ ⁊ aſtutum.

¶ De mõ ſe hñdi medici erga mulieres patientis.

Diligenter aduertat medicꝰ ne
infamiã inhoneſtaꝫ
incurrat. Erit medicꝰ auctore Halaba/
te pcul ab omni libidine. Nec ad cuiuſ/
q̃ꝫ ea de cã matrẽ aut vxorẽ: certaue ſcili
cet que egrotãtis ſunt intueatur. ¶ Cum mulieribus
igit domꝰ infirmi v̓ba nõ multiplicet medicꝰ: niſi tñ q̃
ad illiꝰ curã ptinẽt. Eis nõ petẽtibꝰ p̃beat ꝯſiliũ: q̃ꝫ to
minus cũ eis alloquẽs inhoneſta: aliter. n. ludibro eſ
ſet oĩbus: ⁊ cũ dãno ⁊ incurſu infamie vituperandus.
¶ Nihil in ſecreto in domo patiẽtis cũ aliqua muliere
ptractet: niſi ipſa ãnoſa fuerit cũ qua de ſecretis mulie
rũ pquirere lꝫ. Fugiat neqꝫ tactu: neqꝫ aſpectu in ali/
quã eaꝝ flãmã libidinis inardeſcere. Non vtatur igit
medicꝰ magnis colloquijs: neqꝫ cõſilijs: neqꝫ riſu in
honeſto: neqꝫ verbis obſcenis aut luxurioſis cuꝫ vxo
re aut mulieribus patientis. ¶ Jurauit Hippocrates
⁊ iureiurãdo medicos aſtrinxit euitaturos ſe omnẽ in
iuriam: omnẽ corruptelam circa genus turpitudinis
res etiam venereas ſpõte ſua: ſiue muliebria corpora
curauerint: ſiue virilia.

¶ De modo ſe habendi medici erga alios medicos in eadem cura ſibi delegatos.

Si ergo cõtingat vt moris eſt plꝭes
medicoꝝ in eadẽ cura cõſti
tutos eſſe: aut ergo poſt ipm vocant: aut
ipſe poſt eos vocat: ſicqꝫ eſt de more vt ꝓ
boruꝫ medicoꝝ ordinare: ⁊ ſocios petere
vt fuit ẽt mos Gale. Fortaſſe. n. inueniret plures re/
media ſaluberrima: q̃ nõ inuenit vnꝰ: iuxta illud. Q̃ꝺ
tu non

tu non nosti fortasse nouit offellus in qbus casibꝰ sunt
cautele obseruāde. ¶ Non ꝑsumas solus curare egri/
tudinē de q̃ rōnabilr̃ mors cognoscit̃: sȝ sociū vel plu
res petat. Societas.n.nō aufert ꝑmiū: sȝ singularitas
plerūqȝ infamiā parit: imo affinibꝰ ⁊ amicis q patiētꝭ
sunt astringat ad dandū sibi sociū alias se curatuꝝ ne/
quaq̃ȝ ¶ Si medico incūbit sociū petere: eligat ex eis
nō inuidū: nō emulū: nō malignū: neqȝ inanis glorie
quesitorē: sȝ ex eis fideliorēȝ seniorē aliqñ ⁊ magis ab
egro affectatū: cū q̃ ꝺ cōicato ꝯsilio fiāt singula. Si.n.
post medicū vocat̃ vnus vl' plures: sicuti opulētiores
qdaȝ fastu quodā deducti plures ꝯuertūt ad se medi/
cos qꝺ nūqd ꝯferat patiēti vel ne imptinēs est ꝓposi/
to. Et sint plebei aut pure emperici cū illo vel illis nō
solēniter: vt moris est ꝯferat casum patientis. Uilescit
plurimū intellectus canonici medici: dedignat̃ si sapit
venietqȝ forte is plebeiꝰ in aliquā casus notitiā: si ca/
nonice cū eo casuȝ ꝯferat: ꝑcipue si ꝑspicacis v̓bi fue/
rit ⁊ boni iudicij: vt plurimi repiunt̃. Si v̓o ī scia me
dicinali doctrinatus fuerit ⁊ ei associat̃ in cura: equo
aīo ⁊ benigno de gerēdis circa infirmū ꝯferat seorsuȝ
amotis vulgaribꝰ: imo ⁊ oībus amicis ⁊ affinibꝰ pa/
tiētis: nisi forte esset aliqs medicine ꝓfessor cui iure ⁊
ex merito nō est negādū cōmertiū vel collegiū. Unde
pl'm dānādi sunt q publice collegiāt. Tuȝ qꝛ difficile
est qn vel discordia: vl' iurgiū vel dissenssus aliqs eue
niat: seu orīat̃ inter collegiātes nō sine vulgariū mur
muratōe ⁊ medicoꝝ cōtēptu. Tuȝ ēt qꝛ pñtibꝰ ex̃neis
qlibet exponit se vt videat̃ sociuȝ excellere: vt supior
appeat: ⁊ hec oīa in ꝑditiōe aīe eoꝝ. ¶ Qꝺ si tecū as/
sociatus: vel plures fideliter agent idētidē illi impen
das. Si vero ecōuerso: ⁊ tu idētidem illi. Par.n.pari
referto: qꝺ placeat vel mordeat. ¶ In collegiādo aūt
obseruet̃ modus canonicꝰ pricipis pria primi i capl'o
de subiectis medicine rōcinando circa egritudines: ⁊
eaꝝ cās pticulares: ⁊ eaꝝ signa vsqȝ ad ꝓnostica: ⁊ q̃li
ter egritudo remoueat̃ ⁊ cuiuscūqȝ eaꝝ reꝝ esse occul
tum fuerit: ⁊ ad illud demonstratōeȝ afferre ignotū ta
le: siue fuerit cā: siue signum diuidendo: numerādo: ⁊
cōplendo. ¶ Expedit medico anteq̃ȝ socius illi vocet̃
in cura ipso sciēte de futuro socio ordinare quecunqȝ
possibile est in cura patiētis in quacūqȝ forma fuerit:
ne altero supuocato medicus videat̃ in aliquo reme/
dio defecisse. ¶ Qꝺ si dicat publice ꝓuocatus medicꝰ
aliqꝺ remediū p ꝑcedenteȝ medicū nō ordinatū dicat
ꝑcedentē medicū illud fecisse: ⁊ quotquot adducit in
mediū supuocatus medicus oīa dicat se administras/
se: ēt si verum non sit: ne de ignorātia imputet̃. ¶ Si
v̓o cōtingat medicū ad curaȝ patiētis alterius medici
superuocari: bona.n.cautela ⁊ laude digna est petere
nūqd alius medicus illū visitauerit vel ne. Et si sic ali
qua de remedijs suis laudet ⁊ eum in sociuȝ querat:
eūqȝ vocare faciat: ēt si discipulus sit: neqȝ dedignet̃:
sed decēter honoret: ⁊ cū eo seorsuȝ de dispōnibꝰ egri
cōsulant voce submissa ⁊ facie depressa ⁊ videat̃ super
oībus attētius cogitare. ¶ Qꝺ si aliqs illuȝ errasse co/
gnoscat nō sit illius erroris publicus ꝓpalator: sȝ po/
tius ipsius tacitꝰ corrector. Si egritudo dat inducias
expectare medicū: cuiꝰ ista fuit cura principalis secum
cōferre casuȝ ⁊ quecūqȝ acta sunt ⁊ intelligere: nihilqȝ
de fiendis approximare nisi de cōicato cōsilio. Sic.n.
nisi malignus sit ipsuȝ facis tibi beniuolū. ¶ Quod si
aliqꝺ nouū remediū in mediū adducas: ⁊ dicat prece
dens medicus illud fecisse. Rñdendū est illi: scꝺm fuit
tale remediū eo tpe quo nō cōtulit: sed fiat iterū: quia
nūc est tp̄s: ⁊ addat ilico aliud remediū: ⁊ ita caute ꝓ
cedat. ¶ Qꝺ si ꝯtingat medicū socio te īuito exhibere
aliquā medicinā ꝑcipue solutiuā vl' curā dimittas ma
nifestata volūtate tua prius amicis patiētis: vel nō ꝑ/
mittas eā exhiberi nisi cū ꝓtestatōe ꝑcipue in egritu/
dine suspecta. ¶ Discussis aūt oībus pro cura patiētis
⁊ visis signis: ⁊ collegio cōpleto accedāt ad patientē.
Et si publice aliqd dicat socius: qꝺ priꝰ nō dixerit: vl'
nō oīno laudes nisi tepide: vel si laudaret cappares: ⁊
⁊ laudet alter cicoreā: vel aliqꝺ ꝯsil'e: vt honori ēt suo
medicꝰ ꝯsulat. ¶ Nouerit malignꝰ medicus detractor
ꝙ dū magis ⁊ aptius detrahit socio minus illi credit̃.
Eius venenuȝ detegit̃: magis diffamat̃ ⁊ veluti gla/
diū iugulo suo apponitis. Plurima laude digna ē mo
destia in oī artificio: maxīe tñ in medico: sed mixta sit
astutie ⁊ sagacitati: naȝ nō minꝰ vitupat̃ nimia simpli/
citas: q̃ȝ supflua duplicitas ⁊ triplicitas: ⁊ oīno nō sit
medicus imemor eius qꝺ dixit Horatiꝰ. Est modus
in rebus: sunt certi deniqȝ fines. Quos vltra citraqȝ
nequit consistere rectum.

¶ De modo se habendi medici erga discipulos audi
tores: si doctor legens fuerit.

Officium docentis medici est hāc
artē sine mercede ⁊ pa/
ctione edocere: ꝑcepta oīa libenter ⁊ fide
liter tradere. Officiū doctoris medicīe est
veritatē scibiliū medicīe auditoribꝰ mani
festare: q̃ in libris auctorū sunt: bono aīo dilucidare.
Iniq ꝓfecto aī est sciens nolēs docere: iuxta illꝺ. In
felix q multa sapit spernitqȝ docer̃. Quecūqȝ experta
didicit ⁊ iuenit memoratu digna ex eis reuelare. Ab
erroribꝰ se cauere: sempqȝ discipulos vt ab erroribꝰ se
custodiāt monere. ¶ Si pti theorice ī legēdo incūbat
ad opationē cāonū speculabiliū se v̓tere: ea quoad fie
ri poterit luce clariora reddere: nōnullos cāones pra
cticos ītersērere: nō imptinēter: neqȝ inutil'r auditori/
bus ꝑsuadere ptis theorice vtilitatē: ⁊ dignitatē cum
speculabilia medicīe sint veluti fundamētū ꝯsideratoꝝ
in pte practica nequaq̃ȝ post se hñda. ¶ Si v̓o pti pra
ctice: illud idē suo mō auditores tñ hortari: vt pti cu/
ratiue īmergāt casus practicos: ⁊ secreta remedia ꝺȝ
exigētiā egritudinū singulis lectionibꝰ narrare. Par/
tes practice vtilitatē ⁊ gloriā: cū sit veluti finis cōside
ratorū in theorica declarare. ¶ Expedit tñ ita oībus
suadere ⁊ eos ad medicinā allicere ita theoricā: vt nō
totū adolescētie tp̄s in ea ꝯterāt: ⁊ ꝑcipue in quorūdā
modernoꝝ speculatiōibꝰ: ne ī illis theorice giris atqȝ
meādris veluti ī syreneos scopulos ꝯsenescāt nō al'r
ita ēt ad partē operatiuā eos allicere: vt theoricā non
negligāt sine qua nec scitur practica perfecte: neqȝ sal
uatur quis ab errore in actu operandi.

¶ De modo se habendi medici erga aromatarium.

Expedit medico elgere sibi fidelē
aromatariū ⁊ q artē suaȝ
nouerit oī mō opportūe tā ī simpliciū co
gnitōe q̃ȝ ī eoꝝ p artificiū ꝺbita pmixtōe
ad ātidota cōponēda q̃cūqȝ mō ⁊ forma
illa debeāt mīstrari: ⁊ in alijs que ad artē ptinēt sit in
structꝰ illiqȝ suadere ⁊ ꝑcipere: vt medicinas eligat cō
gruas: easqȝ precio cōdecenti vendat. ¶ Prestat me/
dico si medicinaȝ solutiuam ordinat: vel opiatam: vt
ipse ꝑsens adsit ⁊ intersit: vt ꝯuenienti qualitate ⁊ ordi/

ne ⁊ pondere ꝑparet̃ iuxta medici ꝑceptũ: ne error cõmittat̃. ¶ Si ꝯtingat medicũ ordinare aliquã medicinam solutiuã: vel opiatã in aliqua egritudĩe timorosa ad fugiendã infamiã possibilẽ euenire si forte medicina ista effrenitaret nimiũ soluẽdo: vel opiata nimium stupefaceret ⁊ res succederet in sinistrũ: bona cautela ẽ vt nõ ordinet̃ tota dosis: vel nulla fiat mentio in receptarijs per scripturã. Ne forte si res male succederet venirent amici ad videndũ que medicina fuit ista ⁊ ita infamiaret̃ medicus. Sed secrete cõmittant̃ aromatario fideli qd̃ acturus sit ⁊ in qua dosi: cui precipiatur a medico vt nemini dicat ordinationẽ illam: neqꝫ illi⁹ appareat scriptura.

¶ De modo se habẽdi medici erga plebeios.

On est parũ difficilis medico hic modus viuẽdi cũ oĩs plebeius vulgaris idiota ignorãs est. Omnis aũt talis ignorãs est malus: semp sciẽs in ꝯtria. Caute ꝓcedẽdũ est maxime medico ꝯducto ad curã alicui⁹ cõitatis: impossibile est enim oĩbus indulgere ⁊ cõplacere. Unde hãc nostratum vt ita dicã miseriã ⁊ in libro ꝓnosticationũ auctoritate Platonis ait. Si debent cõparari ab ĩsantibus: vel ab hoĩb⁹ insipientib⁹ medicus ⁊ cocus: cocus non in medico id qd̃ plus deportabit. ¶ Expedit igit̃ medico vt oĩbus existat notus bona fama si doctrina nemini tñ familiaris ne nimia familiaritate cõtẽnat̃. Si tamen cũ aliquo vulgari affinitate ꝯiunctus sit: ⁊ magis illi familiarẽ se prebeat excusaturo. Non seuerus neqꝫ crudelis: ne pp illa deuitet̃. Uulgo morib⁹ ⁊ gestis ⁊ vestitu laudabiliter se ostendat. Si cũ vulgarib⁹ sermonẽ habere cõtigerit nullius dicta reprobet. Cũ eis non est altercandũ: sed affirmet que cõitati hominum vident̃: ⁊ laudet veluti vtilia. Omnibus affabilez se reddere: neminem spernere: oĩbus benigne remedia exhibere. Cum tẽpus loquendi datur medico: sit ille affabilis: ornate ⁊ pulchre cum quadam grauitate loquẽs ẽt in ꝑabolis aliqñ dicunt̃ sapientes. Non pudeat medicũ vocari ꝑabolanũ: cũ euangelica lectio doceat sũmuz medicũ Jesum xp̃m fuisse parabolanum: idest ĩ parabolis loquutum. Omnis aũt xp̃i actio nostra est instructio. Jurgia: lites ⁊ partialitates: que plurimum solent oriri ⁊ foueri in ciuitatibus vel cõitatibus quouis modo fugiet: cõe bonum ciuitatis illius vel patrie zelet. Laudes vulgi non cupiat: nam vulg⁹ ignobile nõ discernit peritum ab imperito laudanduz vel cõmendandũ a vituperando. Honores seu reuerẽtiam sibi exhibitas non spernat. Propter qd̃ si per ciuitatem vel alia loca publica transire contingat equester falleratus vel pedes ⁊ cum reuerentia salutet̃ vnicuiqꝫ reddat cõsimile: blandũ se porrigens. ¶ Petentibus consilia medicus cõditiones petentis: ⁊ materiã petitam consideret diligẽter. Nam si petens fuerit fidedignus: neqꝫ a casu petens ⁊ de re licita petat: ei cõsilium est exhibendum. Hic tamen bonam cautelã seruare opꝫ: vt ars magis sit in precio. Medicum tamẽ ex improuiso petenti: ⁊ quasi a casu nõ ilico medicus prebeat remedium etiam si in promptu haberet remedia. Sed differat precipue si dispositio de qua petitur dat inducias: ⁊ iubeas illi vt in crastinũ deferat vrinã: vt videatur velle maturius incedere.

¶ Capitulum sextum ⁊ vltimum.

¶ De modo se habendi medici quantum ad ea q̃ extrinsecus sunt.

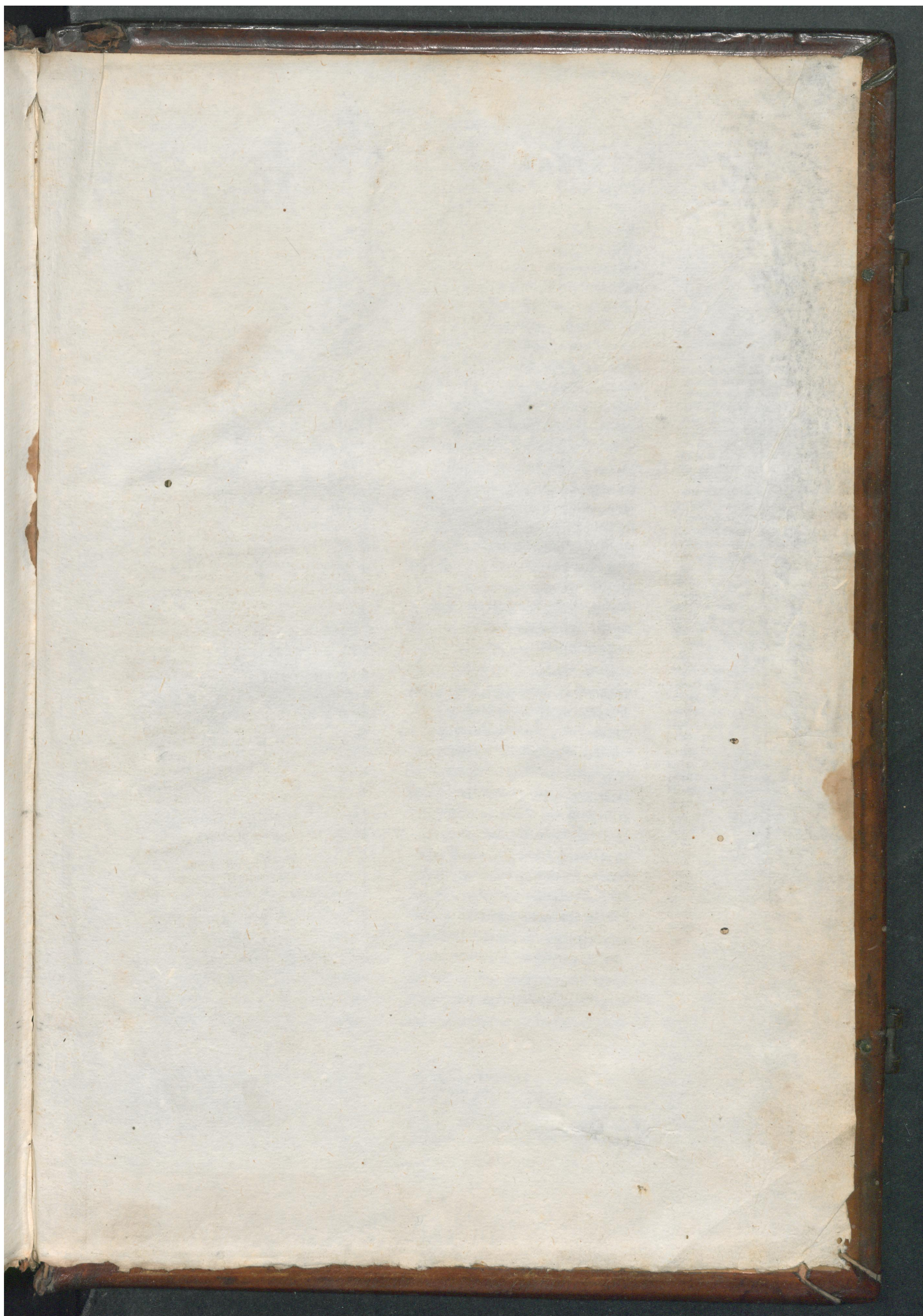
It medicus quo ad facultatẽ diues: vl̃ saltem nõ oĩno egenus. Eius locus habitatiõis: siue domus oĩbus notus: vt ĩueniri possit: emergẽte necessitate. Hospitiũ tñ eius quo ad ĩtima secretũ paucis qꝫ notũ nõ resonãs: nõ calcatũ: ⁊ in cursibus. ¶ Dixit Cõciliator. Nõ ẽt mitris ⁊ vexillis medicinalib⁹ organis insignitũ. Nõ est medici querere festiuitates: neqꝫ cãtus: neqꝫ tripudia. Non sit medic⁹ pulsator ĩstrumẽtoruz musicaliũ: nõ postibuloꝝ visitator. Non cõuersetur cũ pollutis ⁊ publice peccatoribus aut infamibus aut flagitiosis hominibus: ⁊ precipue homicidis. Non occupet̃ in rebus publicis ⁊ negociationibus. Ex his enim orit̃: vt fundamẽta medicine negligant̃: cõfidẽtia infirmi de medico depellit̃: auctoritas minuitur: ⁊ demũ inutilis ⁊ nociuus medicus iudicat̃. Non intromittat se medicus in emẽdo necessaria domui ꝑcipue circa victũ quotidianũ: vilescit eniꝫ ⁊ a vulgo notatur. Non venationib⁹ occupet̃: nõ armis: nõ in alchimia qua hoĩes postremo solũ ditant̃ spe: fuligine: ⁊ stultitia. Nõ agricultura. Nõ pomposus p ciuitatẽ ĩcedẽs. Et vt sit ad vnũ dicere oĩs medici ĩtẽtio: ⁊ occupatio sit circa medicinalia dũtaxat. ¶ Dixit Haliabas: volẽtez itaqꝫ medicũ eẽ ꝑfectũ: obseruare opꝫ hec mãdata: ⁊ eis ĩformari q ducti sunt morib⁹ nec ꝯtẽnere oĩo. Si n. his inheserit medela ei⁹ recta hoĩb⁹ cõplacẽs fiet: inclinabũturqꝫ ad eũ: amabit̃: honorabit̃: honesta erit eius fama apud eos: necnõ cũ his meritis ⁊ premijs ꝑmiabit̃ apud deũ. ¶ Inquit Nicolus: ad ꝯuiuiũ inuitatus medic⁹ si põt primũ locum sibi nõ vẽdicet: neqꝫ oñ dat se ĩportunũ: neqꝫ famelicũ: nullũ cibũ vitupet: nullũqꝫ fastidiat: esto ẽt q̄ vitupandus eẽt: ꝫ sũme laudet q̃litatẽ: ⁊ quãtitatẽ extollat: nõ cõmẽdet ad implẽduz vẽtris lacunã: sed in cibo ⁊ potu sobri⁹ sit. Et si in domo patiẽtis fuerit tũc cũ ciboꝝ oblectatiõib⁹ occupatus fuerit: nõ obliuiscat̃ patiẽtis: sed ad ĩfirmũ mittat: ⁊ de statu ei⁹ ingrat: vt noĩe sui patiẽs cognoscat: q̄ medic⁹ ẽt inter delitias sui nõ obliuiscat̃. Cunqꝫ a mẽsa surrexerit ad infirmuz ingrediẽs dicat sibi optĩe paratũ. ¶ Hec qdẽ sunt: q̃ ad medicũ referri oꝫ que q iuiolata incorruptaqꝫ hꝰ mõ pure ⁊ sancte: recteqꝫ seruauerit vrbes frequẽtando nõ ꝟbis solũ veꝝ ẽt re medicus cẽsebitur: vita arteqꝫ sua felicissime: fortunatissimeqꝫ fruet̃: ei⁹ nomẽ: ⁊ gloria apd̃ vniuersos hoĩes: ⁊ natões imppetuũ celebrabit̃. Trãsgrediẽti aũt ꝯtria oĩa euenient. Finis.

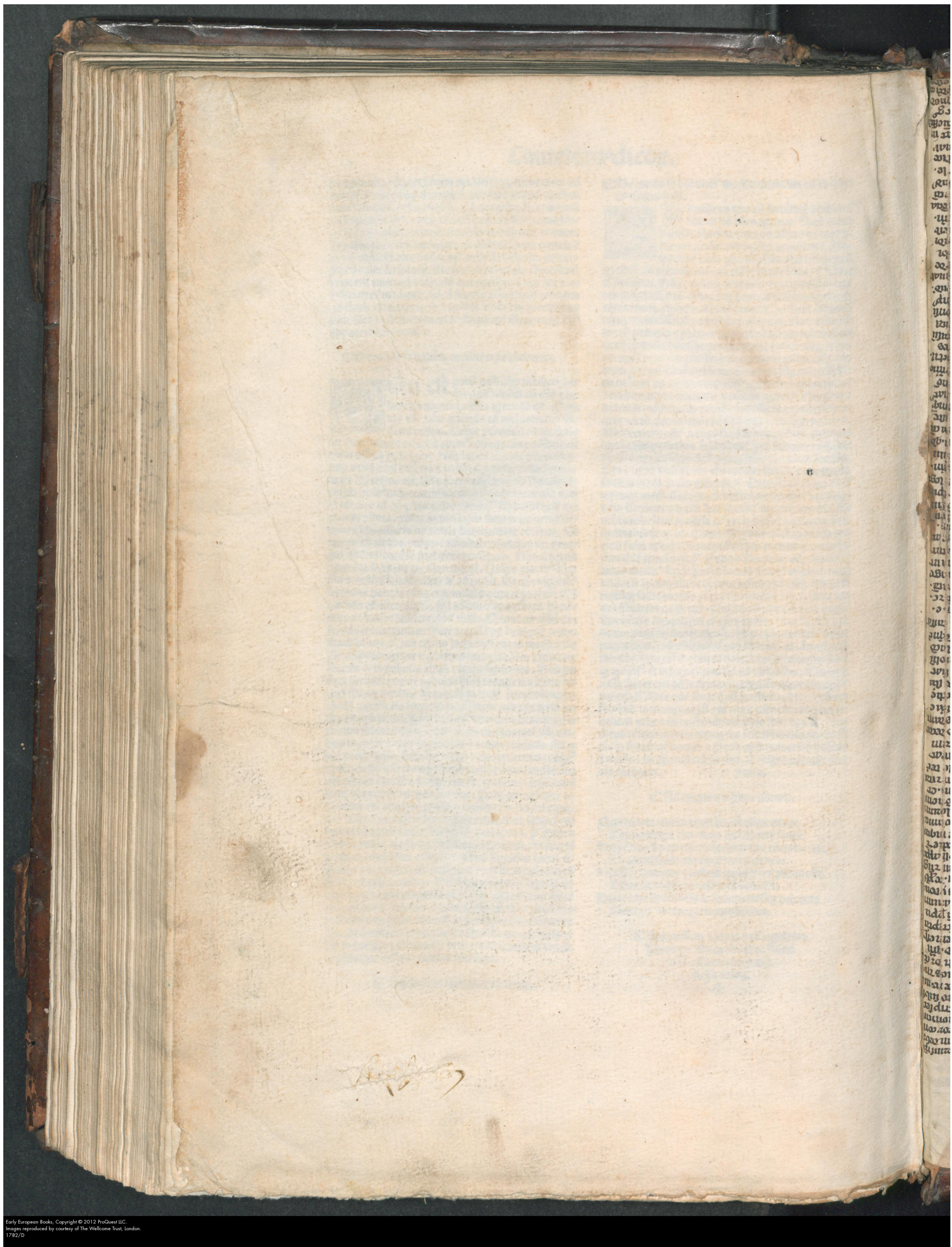
¶ Ad emptores hunc librum.

Que cuncta tenuit: tenet hic libellus amice
 Hippocras: ⁊ canonum qui sapiere senex.
Hunc eme si poteris: poteris modo cũcta doceri:
 Et cautelarum diceris Hermogenes:
Hũc Verona quo Zerbus gaudet scripsit apollo
 Dirrexit mentem: cetera cuncta sibi.
Hunc eme qui cuncta senum: veterũqꝫ priorum
 Scire cupis: alter eris apollineus.

¶ Impressum Papie p Magistrum
Jacob de Burgofrãcho. Anno
dñi. M.cccccxvj. die
9. Januarij.

et uos illos ut interessent electio
ni faciende nobiscum curassetis
sollicite reuocare quoniam ad elec
tionem faciendam accedere nolu
erint alienos se fecisse uidetur
propter quod electioni a uobis iuxta for
mam mandati apostolici concorditer ce-
lebrate de iure non posse contradi
ci uidebatur. Et infra. His igitur et ali
is allegatis quoniam que circa personam
illius quem elegistis nobis dic
tum fuit ut obiectum. quia ta
men uerbum apostoli dicentis. Ne
mini cito manum imposueris. debe
mus attendere diligenter ad ea
que circa personam inquirenda fu
erant diuersum ex officio nostro sicut
decuit processimus. Et infra. Illius quidem
litteratura licet non eminentis.
tamen conuenientis electus existit.
ut per effectum scientie sicut plenius
intelleximus ab hiis qui eum me
lius cognouerunt ab electione non
debet excludi. de legittima
tamen etate plene scire non potui
mus ueritatem qui cum a multis
cuius etatis existeret curauerimus
indagare a nemine uerum
quoniam audiuimus quod annum eta
tis tricesimum attigisset. Et infra. Nos
ecclesie parti et persone prouidere uo
lentes et tamen rationes quoniam cano
nes obseruare. quia propositum ue
strum prouidum intelleximus. et
ideo propter urgentem necessitatem
et euidentem utilitatem ecclesie
capuane que in hac parte potius
approbamus uolumus ipsum fir
miter pouirare prefatum subdia
conum nostrum uobis in procuratorem
concedimus ubi administrationem
eius tam in temporalibus quoniam in spirituali
bus committentes. Idem Cantuar.

Insinuauit nobis quod [E.] archiepiscopo.
Wigornensi ecclesia destituta pa
store. Prior et conuentus eiusdem ecclesie
Magistrum G. Eboracensem archidiaconum
in episcopum elegerunt. cuius confirmatio
nem usque in aduentum ipsius
qui absens eligebatur et inscius
distulisti. qui tandem spontanea
et secreta confessione monstra
uit quod conscientia eius aliquantis per
ex natalibus esset lesa. Et infra. Cum e
lectionem capitulum petiit per se
apostolicum confirmari. Presentato no
bis electionis decreto subscriptio
nibus eligentium roborato. quidam
autem suffraganeorum tuo
rum asseruerunt eum filium fuis
se cuiusdam militis. et ab eo ex qua
dam ingenua et non coniugata
susceptum. Idem quoque magister
adiecit quod numquam pater eius
habuerat uxorem. sed matris
eius uirginitatis florem preripu
it qui fuit etc. Et infra. Quoniam uis autem
canon late constitutionis ab Alexandro papa pre
decessore nostro editus non legittime
genitos a dignitate prosequitur: quod elec
tionem talium innuit nullam esse.
nobis tamen per eum adempta non
fuit dispensationis facultas cum
ea non fuerit prohibentis intentio
quod successoribus suis nullum
potuit in hac parte preiudici
um generare. pari pro eum im
modo eadem potestate fungeris.
cum non habeat ipsum par impe
rium. Et infra. Multa enim in hoc casu
dispensationem inducere uide
bantur litterarum scientia. morum hone
stas. uite meritum et fama persone.
multi pluraque beneficia et ex tribus
nris qui eum in scolis cognoue
rant approbate faciebant ad id
non modicum concors capituli
Wigorniensis electio. peti
tio populi. assensus principis.
uotum tuum. suffraganeorum.